

ESTUDIOS de HISTORIA LOCAL

HISTÒRIA LOCAL

L'escola pública d'Alberic
al segle XIX

Vicente Ferrer Pérez

edUPV

Universitat Politècnica de València

L'escola pública
d'Alberic al segle XIX

Col·lecció

Estudios de Historia Local; Núm. 2, 2024

Accés

http://tiny.cc/edUPV_ehl

Direcció científica

Vicent Giménez Chornet. *Universitat Politècnica de València (Espanya)*

Comité editorial

Mariano Castellanos Arenas. *Benemérita Universidad Autónoma de Puebla (México)*

Germán Navarro Espinach. *Universidad de Zaragoza (Espanya)*

Antoni Furió Diego. *Universitat de València (Espanya)*

Danay Ramos Ruiz. *Universidad Tecnológica de Santiago (República Dominicana)*

Susana Borgarello. *Universidad Nacional de Córdoba (Argentina)*

Normativa

Selección y evaluación

Envíos y normas de estilo

ISSN 2952-4040

Nombres anteriors

Núm 1 Història Local: estudis multidisciplinaris de la Ribera del Xúquer

L'escola pública d'Alberic al segle XIX

Vicente Ferrer Pérez

Col·lecció *Estudios de Historia Local*; n°2
http://tiny.cc/edUPV_ehl

Els continguts d'aquesta publicació han sigut aprovats pel Comité Editorial seguint el procediment per review que es recogix <https://monografias.editorial.upv.es/index.php/ehl/revision>

Per a referenciar esta publicació utilitze la següent cita:

Ferrer Pérez, Vicente. (2024). *L'escola pública d'Alberic al segle XIX*. edUPV
<https://doi.org/10.4995/EHL.2024.680201>

Autoria

Vicente Ferrer Pérez

© Cortesia de les fotografies Arxiu gràfic d'Alberic. Ajuntament d'Alberic

© Imatge de portada: Interior d'aula a la segona meitat del segle XX (Arxiu Gràfic d'Alberic n° 1271-1)

Edita

edUPV, 2024

www.lalibreria.upv.es / Ref.: 6802_01_01_01

ISBN: 978-84-1396-287-0

DOI: <https://doi.org/10.4995/EHL.2024.680201>

Disseny i maquetació: Antonio García Tomé

Si el lector detecta algun error en el llibre o bé vol contactar amb els autors, pot enviar un correu a edicion@editorial.upv.es

L'escola pública d'Alberic al segle XIX / edUPV

L'Editorial UPV autoritza la reproducció, traducció i difusió parcial de la present publicació amb fins científics, educatius i d'investigació que no siguen comercials ni de lucre, sempre que s'identifique i es reconega degudament a l'Editorial UPV, la publicació i els autors. L'autorització per a reproduir, difondre o traduir el present estudi o compilar o crear obres derivades del mateix en qualsevol forma, amb fins comercials/lucratius o sense ànim de lucre, haurà de sol·licitar-se per escrit al correu edicion@editorial.upv.es

Resum

Aquest estudi analitza l'escola pública d'Alberic durant el segle XIX, destacant la seua importància educativa en un context local. El treball, guardonat amb el premi d'assaig als XXI Premis Literaris d'Alberic de l'any 2002, es basa en documentació de l'arxiu municipal i ofereix una síntesi del marc legal de l'ensenyament espanyol en aquest període. A mitjans del segle XIX, Alberic comptava amb quatre escoles públiques, igualant a Alzira i superant a Carcaixent, amb una assistència considerable d'alumnes. La Junta Local de Primer Ensenyament jugava un paper clau en la supervisió i gestió de les escoles, tot i que les condicions d'ensenyament eren sovint precàries. L'educació per a les xiquetes es limitava a tasques domèstiques, mentre que els xiquets tenien accés a una formació més completa. Malgrat l'ensenyament gratuït per a famílies amb pocs recursos, la taxa d'analfabetisme a Alberic l'any 1900 era del 74,5 %, una xifra elevada però lleugerament millor que la d'altres municipis veïns. L'estudi revela les dificultats que afrontaven les famílies per dedicar temps a l'aprenentatge, reflectint una realitat educativa complexa i desigual.

Vicente Ferrer Pérez

Doctor en Geografia i Història per la Universitat de València. Actualment catedràtic jubilat d'Ensenyament Secundari, a més de ser professor-tutor de la UNED del centre d'Alzira durant més de trenta anys. També va realitzar l'inventari i catalogació dels arxius municipals d'Almenara, Càrcer, Castelló i Vallada. Ha participat en jornades, cursos, assemblees i congressos al voltant de temes de la seua especialitat, tant en geografia com història. Ha estat guardonat amb tretze premis d'assaig i dos d'innovació educativa. Ha publicat una cinquantena de treballs entre d'altres a les revistes *Quaderns de Sueca Saitabi*, *Cuadernos de Geografía* i al *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, així com en els llibres d'actes de diferents Assemblees d'Història de la Ribera.

Índex

Resum	V
1. Introducció	1
2. El context històric d'Alberic al segle XIX	5
3. El marc legal de l'ensenyament espanyol al segle XIX	11
4. El punt de partida. La feblesa de les fonts documentals en la primera meitat del segle	15
5. El poder local i el control de l'ensenyament	25
6. El control sobre els mestres: les visites d'inspecció	37
7. L'ensenyament	47
7.1. Les assignatures	47
7.2. L'horari de les classes	49
7.3. El mètode d'ensenyament	50
7.4. Les vacances	51
7.5. Els materials didàctics	52
7.6. Premis i càstigs	53
8. Els mestres	73
8.1. Els requisits i les condicions de vida	73
8.2. Les escoles d'ensenyament primari a Alberic	77
8.3. Aproximació als mestres d'Alberic del segle XIX	80
8.4. Escoles privades	90
9. Els alumnes	93
10. L'escenari de l'aprenentatge; els locals i les aules	107
11. Balanç final: esforç econòmic i resultats educatius	123
Bibliografia	141
Bibliografia complementària	143
Annexos	145
Comptes i pressupostos que presenten els mestres de les escoles públiques d'Alberic (1859-1899)	145

1

Introducció

El món de l'escola és apassionant. Tots recordem amb més o menys intensitat aquells temps passats de menuts a les aules. L'enyorança dels companys i companyes, les cançons que es repetien de menuts, les primeres eixides del poble quan fèiem alguna excursió, la recordança de qui ens varen fer de mestres, amb els seus defectes i les seues virtuts, inclosos els malnoms, que amb el pas del temps recordem amb certa simpatia. Les primeres amistats, moltes de les quals han perdurat en el temps i han esdevingut, a vegades, íntimes i, fins i tot, molt íntimes... i tantes i tantes coses al voltant de l'escola i el temps viscut en la infància.

El treball primerenc d'Alejandro Mayordomo Pérez (1988), *La escuela pública valenciana en el siglo XIX*, va servir com a punt de referència per a altres treballs posteriors. Centrant-nos exclusivament en les àrees pròximes d'Alberic, hem de fer esment del llibre *Escola a Castelló durant la Segona República (1931-39)*, de Ramon Vicent Isern (2000), i el de Mayordomo i García (2002), *Escoles mestres i xiquets... un temps d'educació a Carcaixent*, així com algunes comunicacions presentades a les I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana celebrades a Gandia, i publicades l'any 2002, entre les quals podríem destacar les aportacions de Vicent Torregrosa Barberá amb «Els Estatuts del Seminario Patriótico de San Felipe», o del mateix autor, «El model educatiu liberal a Xàtiva (1800-1823)»; les aportacions de Jesús Marrodán Gironés, «La enseñanza alizireña en la segunda mitad del siglo XIX», o les de Francesc Montagud Senon en «Perspectiva històrica de la instrucció pública a Sollana (segle XIX)».

Quan es va redactar el present treball, presentat als XXI Premis Literaris d'Alberic en l'any 2002, el

tema educatiu era un camp que quedava per investigar de la història d'Alberic, qualsevol època era bona per a fer un estudi, encara que la riquesa documental sempre fa decantar les preferències per un determinat moment. Atès l'estat verge de la investigació es va destriar el segle XIX per dos motius. En primer lloc, perquè calia iniciar la investigació en alguna època històrica i, en segon lloc, per ser l'etapa en què la documentació històrica conservada en l'arxiu municipal comença a ser abundant, especialment de la segona meitat del segle, amb la qual cosa es facilitava la tasca investigadora. Per als anys anteriors, cal fer esment que hi ha un buit documental a primeries del segle XIX a l'arxiu, alhora que no hi ha documentació específica que tracte el tema, per la qual cosa cal espigolar en els llibres d'actes de l'Ajuntament, en els comptes municipals, en la correspondència i altres seccions, per a poder enllestir algunes pinzellades del món educatiu d'Alberic, per tant, la labor esdevenia més difícil o el profit que se'n podia aconseguir no era excessivament gratificant.

Amb posterioritat a presentar aquest treball, la bibliografia sobre la temàtica educativa del segle XIX i primeries del XX a les terres valencianes ha augmentat considerablement. Sense pretendre fer una relació completa i exhaustiva sobre la qüestió, fem esment dels següents: Alejandro Mayordomo Pérez (2004): *La renovació pedagògica al País Valencià: l'avantguarda d'un procés històric*; Mª Antonia Iglesias (2006): *Maestros de la República*; Lluís Mesa Reig (2009): *Estivella, els inicis de l'ensenyament al segle XVIII a les memòries tècniques de 1908-1909*; Mª Jesús Llinares Císcar (2010): *L'escola feta història: evolució dels descriptors del sistema escolar a la Valldigna*; Ana Mª Reig Ferrer i Rafael Espí Vidal (2014): *Els quaderns escolars de Maria (1933-1936). L'escola de Benigànim i el seu patrimoni historicoeducatiu*; Federico Verdet Gómez (2014): *La enseñanza en la Hoya de Buñol-Chiva*; Juan Bautista Codina Bas (2016): *La enseñanza pública en Jávea en el siglo XIX*; Mª Carmen Agulló Díaz i Alejandro Mayordomo Pérez (2016): *Escoles i mestres de la II República al País Valencià*; Alejandro Mayordomo Pérez (2017): *Escoles i mestres, dos segles d'història i memòria a València*, i una sèrie de comunicacions en la XVIII Assemblea d'Història de la Ribera que es va celebrar a Castelló l'any 2018, i que a hores d'ara encara estan inèdites: Vicente Ferrer Pérez: «L'ensenyament públic a Castelló (1735-1930)»; Enric Mut Ruiz: «Mestres i escoles a Guadassuar (segles XVIII-XX)»; Rafael López Andrada: «Mobiliari i material d'ensenyament de l'escola de Benimodo en el segle XIX»; Rafael Bosch López: «La nova escola de pàrvuls d'Alginet de 1882: prevaricació encoberta»; Alejandro Conejero Noguera: «La depuració dels mestres de la República: els mestres depurats d'Antella (1939-1942)»; Wilson Ferrús Peris: «Benito Santaya Dasí, ànima de l'escola republicana a Castelló, pensament i obra»; Joan Josep Baixauli i Salvador Hernández Soler: «Don Benito Santaya Dasí i la colònia escolar de Villanueva de Castellón de 1934 a Benidorm»; Ramon Vicent Isern: «De Castelló a Benidorm amb la colònia escolar (1933-1935)», o les darreres de «L'escola pública a la Pobla Llarga (1831-1970)», de Belda *et alii* (2022).

Cal esmentar, finalment, que no ha estat possible trobar imatges o fotografies del segle XIX d'Alberic relacionades amb el món escolar, tan sols podem incorporar algunes mostres de documentació de l'àmbit educatiu, així com de grups d'alumnes i mestres ja del segle XX.

2

El context històric d'Alberic al segle XIX

El segle XIX és interessant des del punt de vista històric, tant per a Espanya com per a Alberic en particular. Va començar amb una societat quasi feudal, en la qual els senyors obtenien rendes en diners o en espècies per drets dominicals conformats bàsicament per delmes, censos, particions de fruits i possessió de monopolis senyorials. En la primera dècada hi ha una guerra per a enfrontar-se a la invasió de l'exèrcit francès, que provocarà una crisi comercial, afloren motins antisenyorials, alhora que hi ha un ressorgiment del bandolerisme rural, situació que farà esclatar un nacionalisme d'un component patriòtic clar, coincidint també amb les abdicacions de Baiona, davant d'un enemic al qual s'acabarà guanyant.

L'entrada dels francesos, junt amb la guerra posterior, va ser l'espurna que provocà l'afonament de les institucions dels poders establerts des de l'Antic Règim, coincidint amb la guerra, entre els anys 1808 i 1814. Des de l'aprovació de la Constitució de 1812, la crisi de la societat estamental és irreversible i no es reactiva amb la restauració de l'absolutisme que du a terme Ferran VII. Encara han de passar els anys per a anar rebaixant les diferències econòmiques, que es mantenen per molt de temps, i es mantindrà el règim senyorial sobre una part important del territori, la propietat vinculada i amortitzada i les imposicions gremials que barraven les creacions individuals. Les estocades definitives venen de la mà del Trienni Liberal i de la regència de Maria Cristina, que desmunten les

institucions fonamentals que permetien l'existència d'aquesta societat, un món que dificultava la possibilitat d'ascens social.

El període dels anys 1820-1823 és el de la realització de la major part de les disposicions revolucionàries que havien estat suspeses pel colp d'estat de l'any 1814, inclosa la primera constitució de 1812. Tot i la dècada ominosa, en el trams entre els anys 1833 i 1843 es desencadena una accelerada successió d'assaigs revolucionaris que assentaren les bases del sistema representatiu burgès.

El país també es veu sotmès a guerres interiors per la possessió del títol de monarca amb les guerres carlines, que s'allarguen per molts anys, i no podem oblidar tampoc que el primer terç del segle veu sorgir el conflicte colonial americà, a imitació de les colònies d'Amèrica del Nord. La conseqüència és la independència de la major part de les terres americanes dominades pels espanyols, que tindrà el colofó, ja a les acaballes del segle, amb la pèrdua de Cuba i les Filipines, que donen per acabat quasi tot l'imperi, i queda només per resoldre el problema del nord d'Àfrica.

En la dècada dels anys 1840-1850 es veuen símptomes de reactivació mercantil; la població anava en augment, fet que implicava més demanda de productes i conseqüentment s'ampliava la superfície conreada, que es veia beneficiada pel procés desamortitzador tant de Mendizábal com de Madoz. A poc a poc milloren les comunicacions per carretera i especialment per ferrocarril, que expandeix la xarxa de manera substancial. En aquest context, Alberic, veu l'arribada del ferrocarril, encara que siga el de via estreta, al novembre de l'any 1895.

No podem oblidar tampoc que en el segle XIX es continua amb la idea centralitzadora i unificadora de la monarquia, encetada en el segle anterior amb l'entrada dels Borbons, fent que els governs municipals i regionals depengueren completament de les oficines centrals, que desapareguen els furs i les especialitats jurídiques, imposant a tots els espanyols les mateixes lleis, encara que es conserven furs complets a Navarra i País Basc i qüestions civils a Aragó, Catalunya i Balears.

Es mantenen vestigis de jurisdicció senyorial en alguns llocs i algunes classes socials conservaven encara tribunals propis que tramitaven causes i plets amb independència dels tribunals comuns. A partir de l'any 1812 comencen a abolir-se jurisdiccions i furs i es promulguen codis i lleis que obliguen tot el territori peninsular. Com a jurisdiccions especials tan sols quedaven la militar i la naval.

A més, es varen suprimir les antigues divisions territorials que recordaven regnes i les substitueixen les províncies, amb alguns retocs posteriors. Recordem també la desamortització de les propietats immobles de les esglésies, convents, municipis i altres corporacions per a ser venudes posteriorment en subhasta pública. També es va tendir a suprimir els béns comunals de veïns, els gremis obligatoris, declarant lliure el treball i les agrupacions de menestrals; en definitiva i amb poques paraules, augmentar la llibertat individual.

No obstant, cal recordar que aquesta tasca unificadora tingué reacció per part de les terres històriques, bàsicament de Catalunya i el País Basc, amb l'aparició de partits polítics autonomistes o regionalistes amb un arrelament territorial fort al llarg del temps i fenòmens de cantonalisme en algunes àrees peninsulars de duració efímera.

Alberic, al costat del Xúquer, era un poble eminentment agrari que mostrà un creixement important de la població al llarg del segle: duplicà el valor dels veïns de l'inici al final, gràcies a l'entrada d'un contingent important d'immigrants. L'incentiu d'una agricultura de regadiu molt lligada a la presència de l'arròs, que, tot i els inconvenients intrínsecs al conreu, no deixava de ser un atractiu per als immigrants. Les dades de població així ho confirmen i dels aproximadament 2 500 habitants que hi havia a les darreries del segle XVIII, segons les dades de Cavanilles, es passa als 5 575 de l'any 1897, segons el cens de població publicat per l'INE (Quadre 1).

Quadre 1. Habitants d'Alberic al segle XIX

Any	Font documental	Habitants
1786	Floridablanca	2 061
1793-94	Cavanilles	560 veïns = uns 2 500
1842	Madoz	3 001
1857	INE	6 332*
1860	INE	4 449
1877	INE	5 071
1897	INE	5 575

* Sens dubte es tracta d'una errada, devien ser 4 332 habitants.

Font: INE. Censos de població històrics. Elaboració pròpia.

El terme d'Alberic era terra de senyoriu i estava sotmès a la jurisdicció del duc de l'Infantat. Ja en l'any 1764 es va iniciar un llarg procés promogut per a fer que el municipi es reintegrara a la corona, amb el pagament previ al ducat de l'equivalent de la compra que es va fer en el seu moment. El procés va patir molts entrebancs amb el pas dels anys i anava allargant-se en el temps sense trobar-hi una resolució. L'any 1801 hi hagué un motí al poble en contra del pagament dels drets senyorials i es va atacar la casa palau del duc i la del batle, es picaren els escuts de l'Infantat, tant del palau com de l'hostal, en un intent d'esborrar-ne la presència, derrocaren la forca, que vindria a representar la justícia senyorial, i deposaren l'alcalde major, que actuava en nom del duc. La revolta va durar tot el mes de setembre.

L'any 1803, Antoni Lloret, en nom de la vila, dirigeix un memorial en què demana la incorporació d'Alberic al domini reial, volien ser terra de reialenc i deixar de formar part de la senyoria del duc de l'Infantat. Passà el temps i en l'any 1811 es produí un altre assalt a la casa palau del duc i a la batlia, s'arriba a prendre possessió de la barca sobre el Xúquer, i a arrendar-la posteriorment, igual que l'hostal, les botigues, els forns i els molins, i es tornà a picar novament l'escut ducal. Volien acabar així amb els monopolis senyorials. Tot el procés per deslliurar-se del senyoriu s'allarga en el temps fins que l'any 1835 passa definitivament a ser territori de reialenc, com eren algunes viles pròximes com ara Carcaixent, Alzira o Algemesí. Ja sota el domini reial, la darrera manifestació antisenyorial va ser assolar el palau ducal en l'any 1854, en un intent d'esborrar definitivament un passat opressor i, en el lloc que ocupava, bastir el mercat municipal nou.¹

En la segona meitat del segle hi ha a Alberic una divisió política clara entre liberals i conservadors, i s'arriba a casos del més pur caciquisme local en les eleccions. En 1873, el guerriller carlista Pascual Cucala va entrar al poble amb les seues tropes i amb una gran crueltat destrossà les línies telefòniques, interceptà el correu, cremà el registre civil, va trencar la làpida commemorativa de la Constitució i aplicà garrot vil a molts liberals.

Als inicis del segle XIX a Alberic ja era impossible ampliar les terres de cultiu, ja que només estaven sense cultivar les àrees de muntanya.² Al terme hi havia un total de quinze mil fanecades cultivades, de les quals poc més de tres mil eren de secà, la resta aprofitava l'aigua del riu Xúquer. Les millors terres estaven destinades a fer arròs, blat, ordi i a moreres; ocupaven unes 2 200 fanecades. Les terres que tenien la consideració de segona qualitat, un total de 4 200 fanecades, es dedicaven també a produir arròs, dacsa, alfals i ferratge per al bestiar i, en tercer lloc, les terres de pitjor qualitat, unes 8 500 fanecades, que incloïen les de secà, dedicades al conreu de la vinya i oliveres, entre d'altres, també al planter de l'arròs, que passaria després a fer-se en les terres més bones. Cal constatar que el poble era deficitari en blat i exportava gran quantitat d'arròs, seda i melons.

A mitjan segle, segons les dades de Pascual Madoz, les terres cultivables del terme havien vist baixar la superfície de fanecades de secà en quedar-ne només 1 700 i, lògicament, havien augmentat les terres en regadiu, es dedicaven llavors unes huit mil al cultiu de l'arròs i unes cinc mil a terres d'horta amb moreres (Quadre 2). És un esquema que es mantindrà unes dècades fins que amb la riuada de Sant Carles de l'any 1864, hi hagué una reculada important de les terres dedicades a la morera i, per contra, començà a augmentar la superfície destinada al taronger, fins que acaba dominant tot el territori per complet.

---

¹ Arnau Garcia, Ramón, 1997: *Compendio histórico de Alberique y sus hijos*.

² Giménez Chornet, Vicent, 1986: «Preus d'arrendaments de la terra a Alberic (1759-1841)». *Al-gezira, revista d'estudis històrics-Ribera Alta*. Alzira: Ajuntament d'Alzira, p. 199-210.

Quadre 2. Taula de producció del camp d'Alberic segons Madoz a mitjan segle XIX

Producte	Producció	Exportació
arròs	360 000 barcelles	340 000 barcelles
blat	48 000 barcelles	
dacsa	30 000 barcelles	20 000 barcelles
fesols	32 000 barcelles	20 000 barcelles
faves	3 600 barcelles	
cacau	500 barcelles	400 barcelles
vi	120 cànters	
taronja	150 000 arroves	150 000 arroves
oli	2 000 arroves	
creïlla	1 500 arroves	

Font: Madoz, Diccionario geográfico-estadístico-histórico...

3

El marc legal de l'ensenyament espanyol al segle XIX

Cal emmarcar el tema educatiu d'Alberic dins de l'àmbit global espanyol, marcat per una política educativa de tipus pendular, amb alternances de caràcter absolutista i liberal. Diverses fites són indefugibles a l'hora de fer un estudi de l'escola espanyola al llarg del segle XIX. Primerament la Constitució de l'any 1812, que suposa un punt i a part en l'ensenyament. A la Constitució de Cadis s'estableixen els primers fonaments del sistema públic d'ensenyament per una societat que ha trencat amb la divisió estamental de l'Antic Règim i vol eliminar el predomini de l'Església sobre l'educació, alhora que vol ampliar-la a tota la ciutadania i no només a uns quants privilegiats. El nou règim polític que tenia com a senya la igualtat, la llibertat i la justícia, demanava una universalització de l'educació. Hi queden reflectides les idees de la Il·lustració del segle XVIII, que arrelen en dos pilars fonamentals: d'una banda, una educació bàsica comuna per a tots i, de l'altra, que l'educació fora gratuïta.

Els ideals d'igualtat de les persones estan directament lligats a la cultura, no es podia entendre la igualtat sense una millora en l'educació. És per això que en l'article 366 de la Constitució de 1812 queda establert que, en tots els pobles de la monarquia, calia establir escoles de primeres lletres perquè els xiquets pogueren aprendre a llegir, escriure i comptar, així

com un catecisme de la religió catòlica, sense oblidar una exposició breu de les obligacions civils.

En l'Informe Quintana de l'any 1813 es dona importància precisament tant a l'educació com a la universalització de l'educació, encara que no va arribar molt lluny pel triomf de l'absolutisme l'any següent. Cal fer esment que la Societat Econòmica d'Amics del País de València va intentar millorar l'educació, amb poc d'èxit, per cert (López Torrijo M. i Mayordomo Pérez, A., 1994).

El retorn al poder del rei Ferran VII fou un autèntic colp per als projectes educatius. El Decret del 4 de maig de 1814 va declarar la Constitució i les mesures legislatives de les Corts sense validesa, amb la qual cosa l'ensenyament va tornar a les mans de l'església, tal com passava a l'Antic Règim (Fontana, 1979).

Uns anys més tard, amb el triomf del general Riego en l'any 1820, tornaren al poder els liberals i, a pesar de la fugacitat del trienni liberal, en aquest període va sorgir el Reglament general d'instrucció pública de l'any 1821, basat en l'Informe Quintana, que recuperava el projecte de l'any 1813 i tot el que exposava la Constitució de Cadis, que feia possible que la cultura arribara a tothom i s'hi poguera fer promoció social (Gómez Moreno, A. 1990).

Aquest reglament estructura l'ensenyament en tres categories; primera, segona i tercera ensenyança. A nosaltres ens interessa especialment la primera, que era general i indiscutible, ja que calia donar a xiquets i xiquetes l'aprenentatge necessari perquè pogueren llegir i escriure, saber les regles d'aritmètica i un catecisme que inclouria, encara que de manera breu, els dogmes de la religió, les màximes de la bona moral, així com els drets i les obligacions civils. Les escoles de primeres lletres serien obligatòries en els pobles de més de cent veïns (uns 450 habitants aproximadament), tindrien caràcter públic i els mestres els seleccionarien els respectius ajuntaments. La veritat és que, per les alternances en el poder, el reglament no es va posar en funcionament, encara que el més important consistí en el fet que les seues idees varen persistir en el temps i les arplegà la legislació posterior. La llei va ser ràpidament derogada amb la pujada al poder dels absolutistes en l'any 1823 i la va substituir la Llei Calomarde, l'any 1825.

L'any 1836, amb l'establiment del Pla del duc de Rivas (*Gaceta de Madrid*, 9 d'agost), es va abandonar el principi de gratuïtat absoluta en l'ensenyament i ja no aspiraven a ampliar-lo a tots els ciutadans, excepció feta de la primera ensenyança. La llei de l'any 1838 presidí l'ordenament educatiu, amb els matisos del Pla Pidal de l'any 1845 (*Gaceta de Madrid*, 25 de setembre), fins a l'arribada de la Llei de bases de l'ensenyament de l'any 1857, més coneguda amb el nom de Llei Moyano, d'una gran transcendència per al sistema educatiu espanyol, ja que es mantingué vigent durant molts anys.³

---

³ Una anàlisi sobre aquesta llei es pot veure en Mayordomo, 1988.

No era una llei innovadora, sinó que venia a consagrar un sistema educatiu que tenia les arrels en el Reglament de l'any 1821, en el Pla del duc de Rivas de 1836 i en el Pla de Pidal de 1845. La vigència va ser extraordinària i assentà definitivament els esquemes organitzatius del sistema escolar espanyol pel que fa a l'estructura administrativa, organització de l'escola i el professorat.

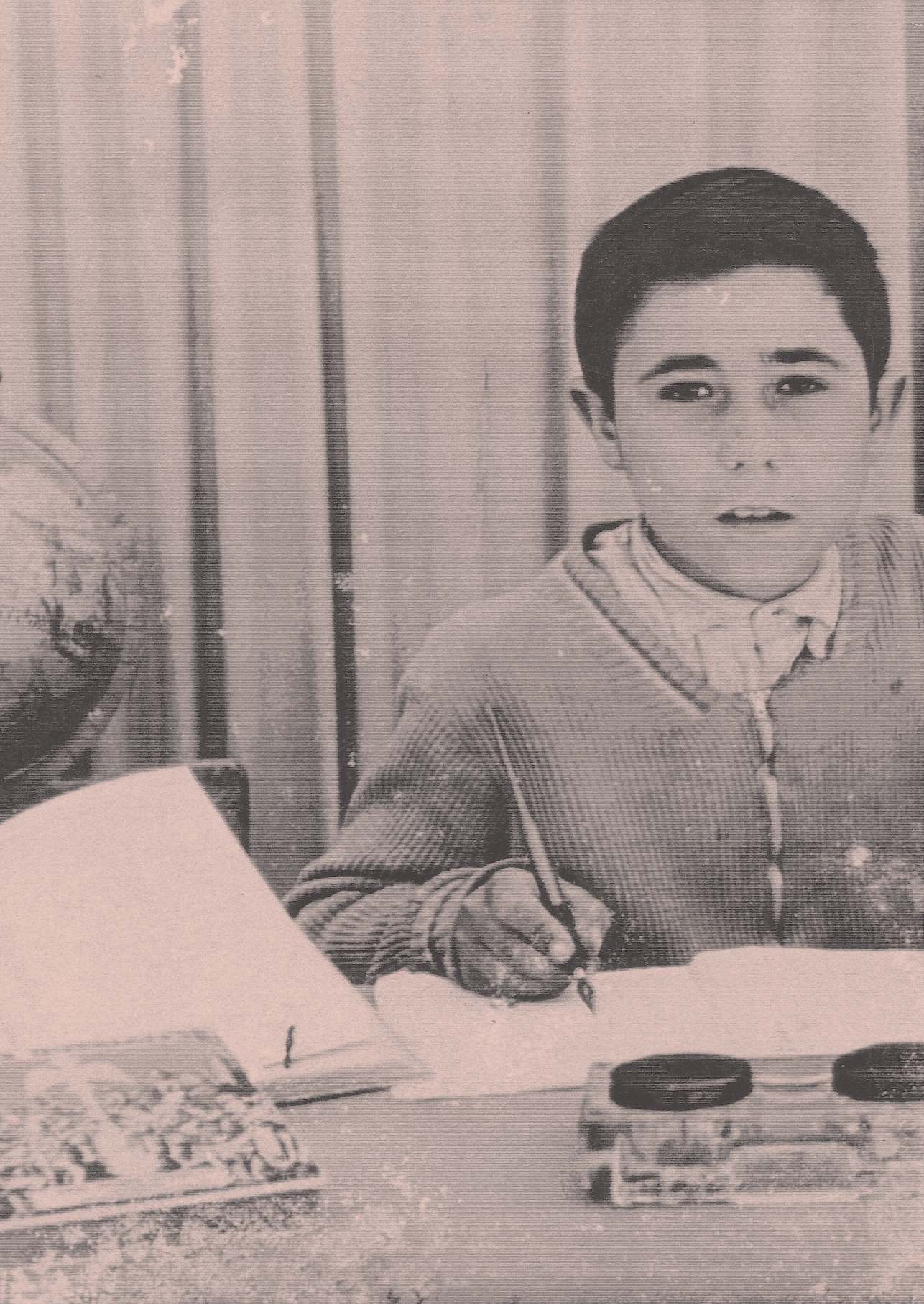
L'ensenyament es dividia en tres graus. El primer quedava dividit en dos cicles, un elemental i un superior, s'establia l'obligatorietat de l'ensenyament per a tots els xiquets i xiquetes de sis a nou anys, alhora que en plantejava la gratuïtat (per a qui no poguera pagar-la). La llei obligava a crear escoles en tots els pobles de més de cinc-cents habitants, una per a xiquets i una altra per a xiquetes. El govern podia autoritzar obrir escoles i col·legis de primera i segona ensenyança als instituts religiosos d'ambdós sexes legalment establits a Espanya amb l'objecte de l'ensenyament públic.

El currículum era diferent per als xiquets i les xiquetes amb assignatures distintes, segons el futur professional al qual estaven abocats (faenes de casa en el cas de les xiquetes) amb un sistema de premis que podien ser morals, materials en forma de diners o d'objectes, o bé mixtos. També hi havia un sistema de càstigs.

Per uns mesos, al llarg de l'any 1868, es varen radicalitzar les postures, quan l'església va mostrar la màxima intervenció en l'ensenyament primari. Als pobles de menys de cinc-cents habitants s'encarregà l'ensenyament al capellà, coadjutor o un altre eclesiàstic, i s'arribà a considerar la doctrina cristiana com la base de la instrucció primària. Els llibres de lectura de les escoles se sotmetien a la censura eclesiàstica i per a obrir una escola d'ensenyament primari calia acreditar bona conducta moral i religiosa. Es podia arribar a conferir l'estatut d'escola pública a les sostingudes per escolapis o una altra corporació religiosa que es dedicara a l'ensenyament. Es varen suprimir les escoles normals i uns tribunals serien qui atorgarien els títols de mestre, tribunals que tindrien dos eclesiàstics entre els membres.

La normativa va ser derogada prompte en considerar-se un atemptat en contra de l'essència de la llibertat de l'ensenyament. El Decret del 21 d'octubre de 1868 (*Gaceta de Madrid*, núm. 296, del 22 d'octubre) consagrà la llibertat de càtedra i es ratificà el criteri de llibertat absoluta per a la creació de centres, sense cap limitació. La situació es mantingué més o menys estable fins que acaba el segle XIX.

A poc a poc va ampliant-se la cultura en la població, l'accés a l'escola i l'entrada en la universitat és més factible, encara que l'analfabetisme continuà sent un dels problemes més grossos que va persistir en la societat.

4

El punt de partida. La feblesa de les fonts documentals en la primera meitat del segle

L'arxiu municipal d'Alberic presenta un buit informatiu per al període 1820-1834. La llacuna documental fa que per a la primera meitat del segle la migradesa de les informacions dificulti estudiar molts aspectes de la vida diària. En l'aspecte educacional tan sols tenim algunes notícies disperses com ara que el duc de l'Infantat, l'any 1819, per a demostrar que s'interessava per l'educació i l'ensenyament de la joventut, va donar trenta lliures anuals per al mestre de primeres lletres durant el temps que ell considerara oportú.⁴ També sabem que l'any 1822 el mestre de primeres lletres era Carlos Fuster, prevere, a qui es varen pagar 250 reals de billó⁵ pel salari de dos mesos.

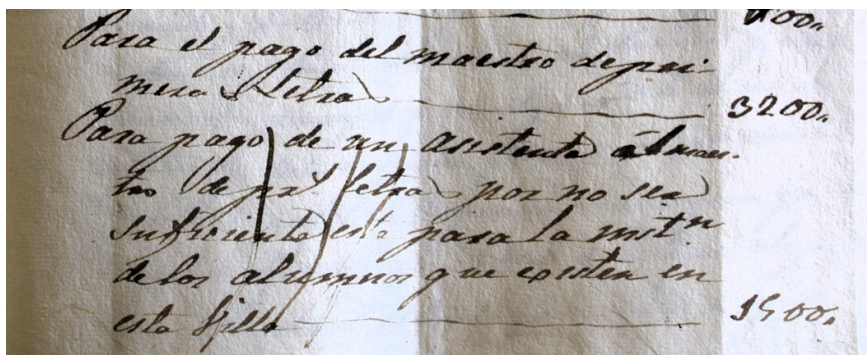
En l'any 1837 el mestre tenia un sou de 3 200 reals de billó, encara que també s'anotà el pagament de 1 500 reals de billó per a un assistent al mestre (Figura 1) per no poder complir la instrucció dels alumnes de la vila.⁶

⁴ Arxiu Municipal d'Alberic (AMA), secció VIII, Ensenyament, expedient 162.

⁵ AMA, VIII, expedient 163.

⁶ AMA, secció II, Administració, llibre d'acords capitulars, llibre 806.

El 5 de maig de 1838 va morir José Pons Ramos, el mestre de primeres lletres del poble i, segons l'acord de l'Ajuntament, era indispensable proveir novament la plaça amb un subjecte de bona conducta. Es va publicar la vacant als periòdics de la capital de la província perquè els aspirants acudiren amb la seua sol·licitud en el termini de vint dies, i que s'elegiria qui fora més capaç, segons la seua suficiència, costums, conducta moral i política.⁷ El mateix any, en concret el 5 de setembre, l'Ajuntament va demanar a la Junta d'alienació dels edificis dels convents suprimits, la concessió de l'edifici de l'antic convent de caputxins per a destinar-lo a l'ensenyament públic i casa de beneficència.⁸

A handwritten receipt on aged paper with three entries. The first entry reads 'Para el pago del maestro de primeras' followed by 'm. de la 1.ª' and '400.00'. The second entry reads 'Para pago de un asistente a la escuela' followed by 'm. de la 1.ª' and '32.00'. The third entry reads 'Para pago de un asistente a la escuela' followed by 'm. de la 1.ª' and '35.00'. The text is written in cursive script.

Figura 1. Pagament a mestre i assistent. Alberic, any 1837
(AMA. II. llibre 806)

En els pagaments de l'any 1839 apareix com a mestre Joaquín Sabater i, dos anys després, en 1841, es consignen en els comptes municipals els sous de dos mestres, l'esmentat Joaquín Sabater i Estanislao Cervelló (els dos preveres), així com una mestra, Josefa Blanco, encara que també sabem que n'hi havia una altra des de l'any 1833, que estava pagada amb una obra pia concedida per Pedro Juan Mayoral, en concret Columba Chelvi.⁹

La Comissió Provincial d'Instrucció Primària de València va remetre a l'Ajuntament un ofici el 14 de juliol de l'any 1844 en el qual textualment deia:

Habiendo de instalarse en esta capital para el septiembre próximo la escuela normal de instrucción primaria, y correspondiendo a ese pueblo según reglamento el enviar un alumno a dicha escuela, la Comisión ha acordado ponerlo en conocimiento de V. S. a fin de que se sirvan desde luego proceder al nombramiento de aquel, comunicándolo a la Comisión dentro del término de 15 días con el objeto de poderlo llamar en el acto que se instale la escuela.

⁷ AMA, II, llibre 806, p. 12 verso.

⁸ AMA, II, llibre 806, p. 16-17.

⁹ AMA, II, llibre 806.

Las circunstancias que deben reunir los alumnos son, el tener de 16 a 30 años de edad, no ser casado, no tener ningún defecto corporal, dolencia o achaque, buena conducta moral acreditada con certificación del cura y alcalde del pueblo de su residencia, deberá venir provisto de las ropas y efectos que prescriba el reglamento interior de la escuela, se probará por examen ante los maestros de la misma, si está impuesto en la lectura, escritura, principios de religión y de gramática castellana y en las cuatro reglas de aritmética. La pensión de estos alumnos la ha fijado la Comisión en 2 500 Rv. cuya cantidad deberá ese Ayuntamiento abonar al Depositario que se nombrará por trimestres anticipados. El alumno, concluidos sus estudios, que durarán dos años, quedará sujeto a las obligaciones que ese Ayuntamiento estipule con él.¹⁰

No hem pogut esbrinar qui va ser l'alumne becat; certament es va enviar perquè l'Ajuntament va pagar l'any 1846 un total de 2 500 reals per les despeses de l'alumne i l'any següent també consta en els llibres de comptes municipals el pagament de 1 250 reals,¹¹ sense saber que va passar amb ell posteriorment.

En l'any 1846, es remet una informació a la Diputació Provincial sobre l'estat de l'ensenyament al poble, s'esmenta que hi ha un parell d'escoles de xiquets i tres més de xiquetes (a part de les dues ja conegudes, una privada que dirigia Carmen Fresneda). El dia 6 de març, Joaquín Sabater comunicà a l'Ajuntament que, a conseqüència de forts dolors al pit en el mes d'octubre anterior, li havien quedat seqüeles i li era impossible complir dignament la classe d'instrucció primària, per la qual cosa renunciava al càrrec i demanava que es buscara un substitut. Se li va acceptar la renúncia, i va dirigir l'escola durant dos mesos més mentre aconseguien un mestre nou. Les sol·licituds s'havien d'adreçar a la Comissió Provincial d'Instrucció Primària en el termini d'un mes des de la publicació de la vacant al butlletí oficial.

El sou del mestre seria de tres mil reals anuals pagats dels fons de propis i arbitris, quantitat que es veuria augmentada amb les retribucions que els dissabtes aportarien els xiquets. Una de les clàusules advertia que en cas de ser eclesiàstic, hauria de dir missa a les huit dels dies festius que li correspongueren. L'Ajuntament va acceptar l'únic aspirant que es va presentar a la plaça, el prevere José Serra, que havia obtingut el títol l'any 1842 i que exercia el càrrec a València.¹²

L'any següent es van produir unes desavinences entre l'Ajuntament i la Comissió Provincial de Primer Ensenyament. L'1 de juliol se li va comunicar des de València que l'alumne pensionat havia acabat els estudis en l'escola normal, per la qual cosa calia crear a Alberic una escola superior de xiquets que passaria

¹⁰ AMA, II, llibre 806, p. 37.

¹¹ AMA, II, llibre 838.

¹² AMA, II, llibre 836, any 1848.

a dirigir el dit alumne. Seria obligació del municipi proporcionar un local amb cabuda suficient, airejat i ventilat, alhora que tenia l'obligació de dotar-lo amb els utensilis necessaris per a l'ensenyament. El mestre tindria un sou mínim de 2 500 reals, tot i que sempre estaria en relació amb el que tingueren la resta de mestres.

L'Ajuntament respectava les decisions de la Comissió Provincial, encara que la idea no era del seu gust, per la qual cosa va comunicar que el poble ja tenia dues escoles d'instrucció primària amb les quals n'hi havia prou per a tot el veïnat. Així mateix, havia fet esforços considerables per a donar l'ensenyament, com ho confirmaven les paraules del visitador provincial, quan va comentar que no havia trobat cap altra escola tan ben dotada als pobles, ni tan sols en una ciutat com Xàtiva. El poble no podia suportar més sous i lloguers de locals per a l'ensenyament, fins i tot es va atrevir a comentar que tal vegada seria millor que es creara a Algemés, poble del mateix partit judicial que tenia més de 1 200 veïns.

La resposta de l'Ajuntament no la va acceptar la Comissió Provincial; la municipalitat, però, no es donà per vençuda i, en el mes d'octubre plantejà la possibilitat que els 4 000 reals per a pagar el mestre, així com la resta de despeses que es produïren, es distribuïren entre els pobles que conformaven tot el partit judicial per la possibilitat que tindrien alguns pares d'enviar els fills a l'escola superior. No era una bona solució segons la Comissió, ja que no es podia obligar els pobles del partit a contribuir a les despeses, encara que va suggerir la possibilitat de suprimir una de les escoles d'ensenyament primari que hi havia llavors.

Va ser una bona proposta i l'Ajuntament decidí eliminar l'escola de José Serra i conservar la d'Estanislao Cervelló, perquè encara que reunien les millors condicions per a l'ensenyament, hi havia una diferència clara entre l'una i l'altra: a l'escola de José Serra acudien cinquanta-set o cinquanta-huit xiquets, mentre que a la d'Estanislao Cervelló n'acudien entre cent huitanta i cent huitanta-un alumnes; en altres paraules, era clar quin mestre tenia millor acceptació al poble.

Així les coses, es va arribar a fer una Reial orde el dia 7 de juny de 1848 per la qual es manava que José Serra no cessara en el càrrec fins que la plaça de mestre d'escola superior no fora coberta, pel fet que es proposava aspirar al títol de mestre superior. Les coses, però, es precipitaren en faltar el 20 de juny el mestre Estanislao Cervelló. El governador de València va determinar que l'escola que s'havia de suprimir seria la del difunt, per a poder crear a continuació una escola superior de xiquets, que hauria d'ocupar un professional amb la titulació escaient, després de les oposicions que s'havien fet al mes de maig.

El dia 5 d'agost, l'Ajuntament determinà que José Serra passara a ocupar l'escola del difunt Estanislao Cervelló, i substituir-hi el mestre interí Antonio Sala, i l'escola de José Serra es refundaria i transformaria en escola superior, que passaria a ocupar de manera interina el mestre Manuel Martínez Rosalén; es va fer la presentació dels mestres als alumnes el dilluns 21 d'agost, moment en el qual

es reiniciarien les classes després de les vacances de l'estiu. El dia 30 de setembre l'autoritat provincial va presentar a l'Ajuntament una terna per a cobrir la plaça, encapçalada per Manuel Martínez Rosalén i, sense dubtar-ho, va ser nomenat de manera definitiva.¹³

Per a una visió al més acurada possible de la situació d'Alberic a mitjan segle XIX, sempre comparada amb la de la resta de la comarca, la província i, fins i tot, el territori valencià, disposem d'una font de valor incalculable, concretament les dades que aporta el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones en Ultramar* de Pascual Madoz publicat entre els anys 1845 i 1850.¹⁴ Poble a poble inclou dades interessants sobre història, geografia i aspectes econòmics, sense oblidar, entre d'altres, les qüestions educatives. Les dades sol oferir-les agrupades per partits judicials, per la qual cosa nosaltres hem fet les modificacions adequades amb la intenció de presentar detalls referits a la comarca de la Ribera Alta (Quadre 3).

Quadre 3. Les escoles de la Ribera Alta a mitjan segle XIX segons P. Madoz

Municipi	Població	Escoles	Assistència de xiquets	Assistència de xiquetes	Sou del mestre	Sou de la mestra
Alberic	3 001	4	180	170	3 000 +	1 500 +
Alcàntera	214					
Alzira	11 287	4				
Alcúdia, l'	1 759	3	100	70		
Alfarb	852	2	30	40	1 500	1 050
Algemesí	4 492	2	100	180	3 000 +	800
Alginet	1 893	2	60/70	25/30	2 250	
Antella	652	1	30/40			
Beneixida	206					
Benifaió	1 131	2	50	50	2 000	1 400
Benimodo	751	2	30	40	1 500	1 200
Benimuslem	133					

continua

¹³ AMA, secció II, Administració, llibre 836, anys 1847 i 1848.

¹⁴ Hem utilitzat la reedició de la part valenciana feta per la Institució Alfons el Magnànim en l'any 1982.

continuació

Municipi	Població	Escoles	Assistència de xiquets	Assistència de xiquetes	Sou del mestre	Sou de la mestra
Carcaixent	7 280	2	150	80	6 000	3 000
Càrcer	406	1	20			
Carlet	3 884	2	80/100	80/100	2 500	1 800
Catadau	1 917	2	50	40	1 800	1 400
Cotes	140					
Énova, l'	569					
Gavarda	261					
Guadassuar	992	2	25	30	1 200	600
Llombai	1 328	2	70	80	1 500	1 300
Manuel	1 028	2	24	30	1 500	1 200
Massalavés	260					
Montserrat	1 171	2	40	30	1 800	1 400
Montroi	1 089	2	50	40	2 000	1 500
Pobla Llarga, la	625	2	30	40	1 200	600
Rafelguaraf	294	1	42		600	
Real	812	2	40	40	2 000	1 400
Sant Joan	200					
Sellent	128	1	25		800	
Senyera	158					
Sumacàrcer	724	2	30	20	1 200	600
Tous	1 235	2	80	100	1 500	750
Torís	2 697	2	80	76	3 200	1 800
Castelló	1 999	2	120	100	3 000	1 500
TOTALS	55 568	53				

Font: P. Madoz. Elaboració pròpia.

Les paraules de Madoz sobre l'escola a Alberic ens il·lustren sobre les escoles que hi havia, els sous que rebien els mestres així com les assignatures que cursaven els alumnes. En poques paraules, resumia la realitat educativa:

...una escuela de instrucción primaria elemental a la cual concurren 180 alumnos, bajo la dirección de dos maestros dotados con 3 000 rs. anuales, cada uno, de los fondos del común, cobrados por trimestres, y la corta pensión con que los niños contribuyen; el uno tiene a su cargo los primeros rudimentos y escritura, y el segundo enseña elementos de aritmética, geografía, historia de España y gramática castellana. Otra escuela de niñas dividida en dos clases; a ella concurren 170 educandas, de las que 130 aprenden las primeras labores; y las demás las primeras letras, doctrina cristiana, coser, bordar y otros adornos. Desempeñan las clases dos maestras, dotada la 1ª con 1 500 rs anuales, pagados la 3ª parte de las rentas que el Sr. Arcediano Mayoral legó al hospital, como arriba se dijo, y las obvenciones de las discípulas, y la 2ª con otros 1 500 rs., satisfechos de propios, y 2 200 de la pensión mensual de las educandas... (Madoz, 1845-1850, p. 20)

De l'anàlisi del Quadre 3 veiem amb molta satisfacció, i no poca sorpresa, com Alberic, tot i no ser el poble més gran de la Ribera Alta, disposava de quatre escoles públiques, la quantitat més alta de la comarca junt amb Alzira. Encara que no inclou les dades d'assistència d'alumnes alzirenys, Alberic presenta el nombre més elevat d'alumnes que acudeixen a classe, per davant d'altres nuclis amb més població total com Algemés o Carcaixent. Només en el cas de les xiquetes, Algemés supera en assistència.

Els mestres rebien anualment 3 000 reals dels fons municipals i una quantitat no determinada per les aportacions setmanals dels xiquets que tenien pares rics. Només guanyaven més els mestres de Torís i de Carcaixent, mentre que les mestres tenien assignats 1 500 reals, més les aportacions de les xiquetes; només quedaven per davant les mestres de Carlet, Torís i Carcaixent.

Madoz es mostra molt crític quan parla de la instrucció pública en l'àmbit provincial (Quadre 4). Al seu parer, a la província d'Alacant hi havia poques escoles, tenien la particularitat d'estar concentrades en les grans poblacions i el fet que només acudiren a classe el 4,22 % del total de la població provincial significava el més imperdonable oblit i una apatia digna de censura. A la província de Castelló, encara que el nombre de pobles era pràcticament semblant, la quantitat d'habitants era molt inferior, acudien a classe més alumnes, encara que només pujava una dècima el percentatge d'assistència, i se situava en el 4,32 % de la població. Finalment, la província de València era la que n'eixia més ben parada en destacar sobre la resta. Gràcies a la seua aportació pujaven un poc el percentatge de tot el territori valencià i, a pesar que quasi duplicava els percentatges de la província d'Alacant i de Castelló, no estava totalment satisfet. Tot i no trobar-se en l'estat d'abatiment de moltes províncies espanyoles, no havia arribat encara a l'altura en què hauria de trobar-se una nació civilitzada.

Quadre 4. Resum de l'estat d'instrucció pública a mitjan segle XIX

Província	Municipis	Població	Escoles	Assistència de xiquets	Assistència de xiquetes	Relació alumnes/hab.
València	221	433 501	596	18 435	17 016	8,18 %
Alacant	150	316 679	232	8 350	5 007	4,22 %
Castelló	154	203 193	193	5 637	3 135	4,32 %
TOTALS	525	953 373	1 021	32 422	25 158	6,04 %

Font: P. Madoz. Elaboració pròpia.

En l'àmbit municipal, el valor d'assistència d'alumnes d'Alberic respecte al total de la població se situa per damunt del valor provincial en assolir l'11,6 % i tan sols el superaven pobles com Rafelguaraf (14,2 %), Tous (14,5 %) o Sellent (19,5 %), mentre que altres pobles, com Algemesí o Carcaixent, estaven molt per darrere, en situar-se en el 6,2 i el 3,1 %, respectivament.

Com podem veure, el punt de partida respecte al que passava a la comarca no és del tot negatiu; una gran assistència d'alumnes, moltes escoles públiques obertes, mestres amb un sou dels més elevats de la comarca; en poques paraules, una situació que destaca clarament de la resta, si s'analitzen tots els aspectes de manera conjunta.

5

El poder local i el control de l'ensenyament

La Junta Local de Primer Ensenyament era un organisme integrat per l'alcalde com a president, el capellà del poble com a vocal nat, que podia substituir-lo el vicari o un beneficiat, un o dos regidors de l'Ajuntament (segons l'època) i uns vocals en representació dels pares de família. El seu paper era fonamental en el funcionament i la supervisió de l'ensenyament local perquè gaudia d'una sèrie de prerrogatives molt importants. D'alguna manera, la Junta Local marcà i dirigí l'escola. Per dalt hi havia la Junta Provincial d'Ensenyament, però la seua actuació en l'àmbit local no era tan determinant.

Les atribucions que tenia, segons l'article 124 del Pla general d'instrucció pública (Reial decret del 4 d'agost de 1836) i l'article 32 de la Llei que autoritzava el Govern a plantejar el Pla d'instrucció primària del 21 de juliol de 1838, eren realment importants: vigilar la conducta dels mestres de les escoles públiques i privades, designar els xiquets pobres que no pagarien retribució, formar les estadístiques de les escoles del districte, proporcionar a la Junta Provincial totes les notícies que demanara sobre la instrucció primària i, finalment, procurar que els fons consignats per a les escoles es feren servir en les escoles i que els ajuntaments exigiren els comptes als administradors de les obres pies destinades a sostindre-les.

Els membres que la constituïen són homes (no mai dones) destacats del poble. Els integrants de la Junta Local al llarg dels anys varien, els cognoms, però,

es repeteixen de manera continuada alternant en els càrrecs. En uns moments els trobem com a regidors de l'Ajuntament, en altres ocasions són l'alcalde i, en altres conjuntures, representants dels pares de família. L'únic membre que es manté molt anys ocupant el mateix seient és el capellà del poble. Els integrants de la Junta Local eren membres representatius del poble, persones que conformen les grans famílies del poder local, representants dels hisendats, grans propietaris de terres, metges, advocats i comerciants.

Per als anys cinquanta, la normativa que es feia seguir era el Reial decret de 4 d'agost de 1836, on s'establí que en tots els pobles on hi haguera ajuntament caldria constituir una comissió d'instrucció pública, sempre subordinada a la del partit judicial. Estaria formada per l'alcalde, un regidor, un capellà del poble i tres pares de família nomenats pel governador a proposta de l'Ajuntament. Els alcaldes i els regidors podien anar canviant segons els càrrecs públics, per a la resta, capellà i representants dels pares, la vigència del nomenament era per a dos anys, encara que en el cas d'Alberic, alguns membres es mantenen en la junta durant molts anys ocupant diferent càrrecs.

No sabem quan es va crear la comissió local d'Alberic; la primera referència escrita la veiem en el llibre d'acords capitulars de l'any 1844, quan s'especifica que la comissió local ha de manifestar a l'Ajuntament, com més prompte millor, l'alumne que, reunint les circumstàncies que s'exigien, es poguera enviar a l'escola normal que s'havia de crear a València.¹⁵ El primer expedient complet que es conserva per al nomenament de la Junta Local és de l'any 1846, la constitueixen Vicente Grima com a president (alcalde), Juan Bautista Belenguer com a capellà del poble, Lorenzo Miralles com a regidor i els pares Dionísio Lloret i Tomás Pons.¹⁶

En la primera sessió es varen prendre una sèrie d'acords que d'alguna manera marquen la línia d'actuació de la comissió al llarg dels anys. Es faria una sessió ordinària en els primers dies de tots els mesos (excepció feta dels casos en què fora necessari reunir-se per a donar una notícia urgent en demanar-la alguna autoritat), o després que tots els membres, o part dels integrants, visitaren els establiments d'instrucció primària d'ambdós sexes de la vila, amb la finalitat d'estar al corrent de la situació de l'ensenyament. Cada tres mesos, en la sessió corresponent, donarien el resultat de les visites tant a l'Ajuntament com a la Comissió Provincial.

Al llarg de la dècada dels cinquanta, en totes les juntes locals hi havia José Casanova, el capellà d'Alberic, i com a regidors en formaren part Vicente Poveda Gascó, Juan Bautista Llopis, José Rafael Muñoz i Vicente Palomar –un parell de vegades. Entre els pares destaquen Vicente Grima Lloret (hisendat), Francisco Sanz (propietari, que exerceix durant tres anys), Luis Carpi (propietari), Valero Bou (advocat, durant tres anys), el mateix José Rafael Muñoz, José Torres (advocat,

---

¹⁵ AMA, II, llibre 806, p. 40 verso.

¹⁶ AMA, II, llibre 836.

durant dos anys), Francisco Cervelló Perales (dos anys, encara que també actuarà com a alcalde en altres moments), José Rafael Muñoz Riera, José Peñalva (dos anys).

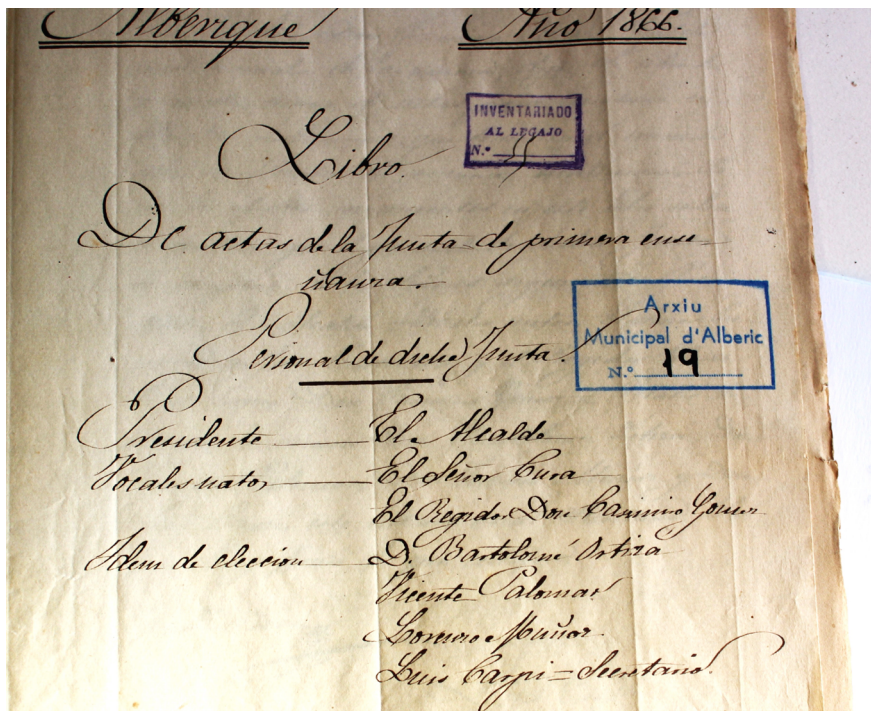

Figura 2. Junta Local d'Ensenyament d'Alberic de l'any 1866
(AMA. VIII. Expedient 19)

La dècada dels anys seixanta va ser la més moguda pels canvis en la legislació. En aquells anys varen intervenir com a alcaldes Vicente Poveda Gascó (1861), Francisco Cervelló Perales (1862, 1864), Francisco Roca (1866, 1869), Salvador Sanchis (1867), Vicente Moreno (1868) i Vicente Moreno Hernández (1870). Com a regidors continua el mateix José Rafael Muñoz durant molts anys (1861, 1862, 1864), Casimiro Gómez (1866), Vicente Cervelló (1867), mentre que per a l'any 1869 són nomenats dos regidors, Antonio Iborra Botella, segon tinent d'alcalde, i Antonio Bou Frígols, regidor sisè. Com a pares de família, podem destacar Vicente Grima Lloret (1861, 1862) i Luis Carpi (1861, 1862, 1864, 1866), Valero Bou (1862), Bartolomé Ortizá (1862, 1864, 1866), Vicente Palomar (1862, 1864, 1866) o Lorenzo Muñoz (1864 i 1866).

Quan calia nomenar-la, el governador demanava una proposta de noms per a reemplaçar la meitat de vocals de la Junta,¹⁷ segons els articles 53, 54 i 56

¹⁷ AMA, VIII, expedient 3.

del Reglament de 20 de juliol de 1859 (butlletí oficial núm. 216). El procediment d'actuació era el del sorteig: es col·locaven quatre paperetes enrotllades amb els noms dels vocals d'elecció i, col·locades dins d'un objecte en forma de globus, les sacsejava el president i en treia un parell; s'acordava prèviament que les que eixiren serien les dels dos vocals que haurien d'eixir de la Junta.

Com a exemple, en l'any 1866, el capellà introduí la mà i va traure una papereta que tenia el nom de Francisco Sanz. L'altra mà la va introduir el regidor José Rafael Muñoz i tragué una altra papereta que portava anotat el nom de Vicente Grima Lloret. Tot seguit, l'alcalde proposà per a substituir-los a Bartolomé Ortizá Lloret (renuncia posteriorment el càrrec en novembre de 1866) i Vicente Palomar Royo (renuncia el càrrec en començar 1867), ambdós llauradors i veïns del poble. En març de 1867 es va fer una proposta de terna (Quadre 5) al governador per a renovar la Junta, ja que calia canviar el regidor i tres pares.¹⁸ El procés finalitzà amb l'elecció del governador dels caps de les ternes presentades.

Aquesta situació es manté fins a la Llei d'instrucció primària del 2 de juny de 1868, en la qual s'estipulà que les juntes es constituïrien als pobles més grans de cinc-cents habitants. Per al cas concret d'Alberic, per ser un poble que superava els dos mil habitants, la Junta passarien a integrar-la dos regidors de l'Ajuntament, el capellà, que n'esdevindrà el president, el síndic i tres pares nomenats pel governador.

Quadre 5. Propostes de terna per a la Junta de l'any 1866

Terna regidors	Vicente Cervelló Astigán, Vicente Moscardó Cabanes i Antonio Iborra Botella
Primera terna de pares	José Torres Riera, Francisco Vicente Cervelló Grima i Francisco Vicente Faura Chulvi
Segona terna de pares	Agustín Cervelló Grima, Ricardo Grima Segura i Pascual Teixero Pérez
Tercera terna de pares	Lorenzo Borrell, Benito Cervelló Grima i Serafín Gallent Ros

Font: AMA, VIII, expedient 4. Elaboració pròpia.

L'elecció es faria per un període de quatre anys. És per això que, el 9 de juliol de 1868, l'alcalde, en vista de la normativa, considerà que calia designar la nova Junta Local¹⁹ en la qual a més del capellà José Casanova, s'integrà Vicente Chinesta com a síndic, els dos regidors, Antonio Iborra Botella, que era segon tinent d'alcalde, i Antonio Bou Frígols, que era el regidor sisè, a més dels pares que encapçalaven cadascuna de les ternes presentades al governador (Quadre 6).

¹⁸ AMA, VIII, expedient 4.

¹⁹ AMA, VIII, expedient 5.

Quadre 6. Terna de pares per a la Junta Local de finals de l'any 1868

Primera terna	Segona terna	Tercera terna
Lorenzo Muñoz García	Pascual Teixeró Pérez	Luis Carpi Furió
Benito Cervelló	Lorenzo Borrell	Francisco Vicente Grima
Ricardo Grima	Lorenzo Santamaria	Serafín Calvet

Font: AMA, VIII, expedient 5. Elaboració pròpia.

La veritat és que no va durar molt de temps, perquè el Decret del 14 d'octubre d'eixe mateix any anul·là la llei anterior, relleva del poder el capellà i estableix juntes locals formades per nou membres en els pobles amb més de dos mil habitants. A Alberic queda constituïda el dia 17 de març de 1869 i integrada per Salvador Navarro Martínez, Francisco Sanz Labrador, Constantino Candel Cuenca, Ladislao Dalmau Cervelló, Juan Bautista Iranzo Insa, Francisco Cervelló Perales, Luis Carpi Furió, Miguel Fabra Camps i Tomás Bruño Carbó.²⁰

Tant Francisco Cervelló com Luis Carpi varen renunciar, el primer per considerar que ja tenia seixanta anys i no podia exercir el càrrec. El segon adduïa que, com a primer suplent del jutge de pau, havia d'ocupar el càrrec perquè el titular havia passat a Énguera, amb la qual cosa pensava que era incompatible la situació. A més a més, era baixa de l'anterior Junta, on havia estat més de sis anys. Les renúncies les va acceptar el governador i en el seu lloc es varen nomenar els veïns Dionisio Mateu Armengol i Honorio Carpi. Un poc més tard presenta la dimissió Miguel Fabra i addueix com a motiu la seua extraordinària sordesa, la qual cosa dificultava que continuara en la Junta. El va substituir el regidor Fermín Durà.

Els canvis són ràpids perquè el 6 de novembre de 1869 quedà constituïda una nova Junta Local en la qual canvien tots els membres. Ara la integra José Rafael Muñoz, Silvino Cervelló (secretari), Ramón Martínez Poveda, Francisco Roca (president), Patricio Peñalva, Ricardo Poveda, Bernardo Chulvi Pons, Casimiro Gómez i Vicente Poveda Gascó.

La veritat és que les llistes podrien continuar fins a les acaballes del segle, pensem, però, que no cal insistir-hi i aclaparar amb noms i cognoms. Tal sols s'ha de fer esment que continuen repetint-se els noms amb el pas dels anys i, en tot cas, anotem aquells que estan més vegades per diferents conceptes. Llevat de l'any 1875, en el qual apareix Federico Aparisi com a capellà, a partir de l'any 1876 trobem sempre a José Mª Laviña com a representant de l'església en totes les juntes locals, és, per tant, la veu que es manté inamovible amb el pas del temps.

²⁰ AMA, VIII, expedient 6.

Per a la dècada dels anys setanta destaquem la figura de Ramón Martínez Poveda (tres anys com a representant dels pares), igual que Antonio Lorenzo Poveda i Eduardo Grima, que en el període de 1875-1880 actua pràcticament tots els anys com a alcalde o president de la Junta, encara que el personatge més influent era Silvino Cervelló Aliaga, que en el període de 1872-1885 està present en quatre ocasions com a alcalde i cinc vegades més com a representant del col·lectiu de pares. Cal esmentar també Luis Carpi i Máximo García Ortiz, representants durant tres anys dels pares de família.

El 24 de febrer de 1877 es va acordar dividir la Junta en dues seccions. La primera la integrava l'alcalde, Mauricio Gil, i Luis Carpi; la segona, el capellà, Silvino Cervelló i Máximo García, i fer un parell de visites mensuals als establiments d'instrucció primària, encara que la posada en pràctica va ser pràcticament nul·la.

Per a la dècada dels anys huitanta destaquem com a membres significatius a Ricardo Poveda, que actuà com a pare, regidor i alcalde en diferents anys, i a Daniel García Ortiz, Federico Bisbal Novergues i Ramón García Berenguer, que actuen com a representants dels pares durant tres anys.

Finalment, en la dècada dels anys noranta sobreixen Vicente Ramón Maseres i José Devís, representants dels pares durant més de cinc anys, així com José Balaguer Carpi, diverses vegades alcalde, i el regidor Vicente Poveda Calpe.

Ja hem fet esment que la Junta Local tenia un pes important en el funcionament de l'escola. La seua missió era vetlar pel bon funcionament de l'ensenyament. Amb un gran nombre d'atribucions li permetia dirigir, a la seua manera, tots els aspectes de la vida educativa local. Per a aclarir-ho una mica podem esmentar les següents:

- aprovar els pressupostos de les escoles,
- promoure els alumnes,
- concedir premis als alumnes,
- establir els períodes vacacionals,
- inspeccionar les escoles i
- designar els mestres interins.

Ens interessa destacar algunes de les seues decisions com a grup situat a la rereguarda de l'ensenyament, ja que era el que realment movia els fils de l'aprenentatge a les escoles. Els mestres tiraven avant la brega diària amb els xiquets i les xiquetes, la Junta, però, des dels despatxos, era capaç de dirigir les escoles municipals amb les decisions que prenien, les quals els mestres havien de complir. En podem veure a continuació uns quants exemples:

- El dia 28 de desembre de 1847 la comissió decidí dividir les xiquetes en dues classes, una inferior al càrrec de la mestra Columba Chelvi i la superior a càrrec de Josefa Blanco; totes les xiquetes que conegueren bé

les tasques preliminars es traslladarien de la classe inferior a la superior, que seria la que donaria la perfecció, i quedarien en la inferior la resta, on aprendrien les primeres nocions de fer calça, cosir i altres. Segons la comissió, les labors pròpies del sexe femení (en altres paraules, les habituals de la casa) eren l'ensenyament primordial per a les xiquetes. Per a jutjar millor aquests treballs, la comissió nomenà quatre dones com a associades perquè pensava que tenien coneixements especials; la tria va recaure en Josefa Torres, Lorenza Tarín, Josefa Grima i Rosario Pous.

La mestra Columba Chelvi no estigué d'acord amb la decisió de la Junta Local de distribuir les alumnes en una escola elemental i una altra superior, perquè anava en contra de l'elecció que podien fer els pares segons les qualitats de la mestra. El plet va acabar amb un informe de la Comissió Provincial d'Instrucció Primària del 27 d'agost de 1850 que textualment deia:

...según resulta del expediente la enseñanza que desempeña dicha interesada está sostenida por la fundación hecha por D. Pedro Mayoral y bajo la inspección de los administradores de la misma y no dependiendo por lo mismo del Ayuntamiento. No puede este imponer condiciones a la maestra y mucho más cuando la división de clases que hizo el Ayuntamiento, en 1848, no está prevenida en el Reglamento.²¹

La comissió en ser-ne sabedora va deixar sense efecte la classificació feta i considerà que la mestra estava facultada per a l'ensenyament de totes les matèries de reglament.

- En un acord del dia 7 de juliol de 1850, la Junta considerava que era exagerat mantindre les classes d'adults en els mesos de juny, juliol, agost i setembre per ser extrema la calor que s'hi experimentava i pels vents que acostaven els mosquits a les aules, fet que provocava desassossec entre els alumnes, que feia que no pogueren estar-se quietos i que només acudiren cinc o sis alumnes dels seixanta que hi assistien en altres mesos. La Comissió, atenant les circumstàncies, va escriure a la Comissió Provincial per a proposar de tancar les classes a l'estiu i fer una economia en el salari del mestre, rebaixa del sou que seria utilitzada per a comprar objectes per a l'ensenyament. La contestació del 3 d'agost és clara: el tancament de l'escola no podia ser superior a les sis setmanes, segons l'article 15 del Reglament quan parla de vacances extraordinàries de les escoles, per la qual cosa es decidí que tancara només durant el període canicular i sempre sense que hi haguera cap rebaixa en la gratificació que tenia assignada el mestre.²²

---

²¹ AMA, II, llibre 850.

²² AMA, II, llibre 856.

- En la reunió de la Comissió del 19 de juliol de 1853, el vocal Vicente Grima va fer present que per part dels professors no es complia el reglament de les escoles i que era un costum en la població. S'havia detectat que no portaven els xiquets i xiquetes a missa els dies de precepte i, per tant, ho manifestava perquè s'adoptara una postura al respecte a fi d'evitar que es trencara una tradició tan lloable. L'acord de la Comissió va ser que es recomanara als mestres complir l'article del reglament.²³
- L'any següent, en la sessió de l'1 d'abril de 1854 varen adoptar una sèrie d'acords per a millorar la situació educativa:²⁴
  1. Que es procedira a establir un registre en cada escola on s'anotaria la data en què cada alumne feia l'estudi en les diferents matèries d'instrucció.
  2. Que cap docent, d'ambdós sexes, poguera adjudicar premis sense la presència i resolució d'algun dels vocals de la Junta.
  3. Que en el cas de trobar-se, per circumstàncies particulars, amb la impossibilitat de no admetre en les classes algun xiquet o xiqueta que no arribara a l'edat reglamentària, haguera d'estar precisament tot el temps de la classe en el punt més distant de la resta dels companys que tenien dret a rebre l'ensenyament.
  4. Que es reformara el mètode d'ensenyament d'Aritmètica sobre la base que cada alumne tinguera la seua pròpia pissarra perquè tots pogueren treballar alhora.
  5. Que es col·locaren a les parets de les escoles tots els objectes peculiars de cadascuna de les matèries que s'ensenyaven.
  6. Per tal que la vigilància de la Junta fora més eficaç i produïra els majors beneficis, s'havia de subdividir de la manera següent: el president i el capellà inspeccionarien l'ensenyament de xiquetes, amb l'auxili d'un parell de dones per a revisar els treballs femenins. José Torres s'encarregaria de l'escola d'instrucció primària superior i la nocturna a càrrec de Manuel Martínez, mentre que Juan Bautista Llopis s'encarregaria de l'escola primària elemental de Carmelo Canuto i, finalment, Valero Bou s'encarregaria de l'escola privada de Serafin Calvet. Encara que tots podrien intervindre en els centres de manera individual i col·lectiva.
  7. Que els mestres convingueren entre si la manera d'adequar les hores d'entrada dels alumnes, per a aconseguir que unificaren un quart

---

²³ AMA, VIII, expedient 9.

²⁴ AMA, VIII, expedient 10.

abans o després i que la mestra Columba Chelvi obrira les portes un quart abans de l'hora de classe, per a evitar que les xiquetes esperaren a la porta.

8. Que es netejara la façana de la porta de les escoles de xiquets, el claustre i la resta de peces de trànsit, i s'habilitara un local en el mateix lloc per a ús exclusiu de la Junta. A més a més, calia arreglar les pissarres i altres qüestions, per la qual cosa es comissionà el vocal Juan Bautista Llopis i el mestre d'obres Miguel Fabra perquè pressupostaren tot el que fora necessari.

Uns anys més tard, el 3 de juny de 1872, la Junta torna a acordar modificacions en la manera de funcionar:²⁵

1. Per a les visites mensuals als establiments d'ensenyament es conformaria una comissió integrada pel president, el secretari i dos individus més, alternant-se en el treball, amb la condició que fora obligatori assistir-hi.
  2. Que passara una comissió composta pel president i el vocal Vicente Poveda a inspeccionar els establiments d'ensenyament amb la finalitat de saber les necessitats reals de les escoles i poder apreciar, així, els pressupostos presentats pels directors.
  3. Recordar als mestres que no admeteren de cap manera els xiquets que foren menors de sis anys.
  4. Que tingueren una cura especial que cap xiquet pobre estiguera sense llibres ni materials necessaris per a instruir-se.
- Les intromissions sobre la manera de portar la classe i controlar com funcionava es poden veure perfectament en l'acord del 19 de desembre de 1876, quan es va manar a la mestra Mª Àngeles Perales que tinguera cura que en les hores de classe no admetera al local de l'ensenyament més xiquetes de les matriculades i, a més a més, havia observat la Junta en l'acte dels exàmens que en la seua escola hi havia un predomini en els actes d'instrucció de l'«idioma valenciano». A partir de llavors no consentiria per cap pretext usar altre idioma que no fora el castellà, encara que es tractara de les converses particulars de les xiquetes, segons que preveia el reglament. També va fer la mateixa recomanació al mestre Froilán Francisco Fuster, ja que en la seua escola també la Junta havia observat la falta al reglament, encara que a més xicoteta escala.²⁶

---

²⁵ AMA, VIII, expedient 23.

²⁶ AMA, VIII, expedient 25.

- Fins i tot tenien la darrera paraula en aspectes com el mobiliari de l'escola. El 15 de setembre de 1889 va presentar una instància el mestre José Mª Bou en la qual demanava la reforma dels bancs on s'assentaven els xiquets. La intenció era reduir-los un poc amb la finalitat de veure els xiquets des d'on estava el mestre, ja que els que hi havia eren massa llargs. La Junta, tenint en compte els avantatges que comportava el fet d'estar més vigilats els xiquets i veure si estudiaven o escrivien, va acordar autoritzar al mestre reduir els bancs de l'escola i deixar-los de la manera més convenient.²⁷

---

²⁷ AMA, VIII, expedient 35.

RAMÓN SANCHÍZ

Músico Peydró, 30, 1ª.
VALENCIA

6 El control sobre els mestres: les visites d'inspecció

Les visites d'inspecció a les escoles podien ser de dos tipus. Les més habituals les feia la Junta Local de primer ensenyament, ja fora amb els membres al complet o alguna secció, per veure com funcionaven les classes, els avançaments en els estudis dels alumnes i, fins i tot, opinar sobre la moralitat, costums i mètodes dels mestres. Encara que la normativa parlava de visites mensuals a les distintes escoles, les informacions que es conserven a l'arxiu demostren que no s'hi feia molt de cas. Normalment es feien al llarg de dos o tres dies, donat que els membres de la Junta feien preguntats a la xicala per veure quin era l'estat d'aprenentatge.

El segon tipus de visites, més esporàdiques en el temps, les feia la Junta en companyia de l'inspector de la província. En aquelles inspeccions, a més de l'estat de l'ensenyament, es feia un repàs de les condicions del local i dels materials didàctics emprats en les aules.

En els reconeixements es feien diverses proves a manera d'exàmens senzills, amb els quals la comissió es feia una idea de l'estat de l'ensenyament a l'escola. Les primeres referències a exàmens són del 20 de juny de 1847. El primer dia d'exàmens generals, presents en la classe del mestre José Serra, es varen fer preguntes de lectura, a continuació d'escriptura, en tercer lloc d'aritmètica, després de gramàtica castellana i, finalment, de geografia i història d'Espanya. Les proves s'allargaren entre quatre i cinc hores i trobaren en bon estat l'ensenyament en totes les seccions. El mateix va

passar en l'escola d'Estanislao Cervelló. Per la seua part, en la classe de Josefa Blanco varen veure en les xiquetes progressos en les tasques pròpies del seu sexe, és a dir, en els treballs manuals femenins, alhora que notaven certa millora, sempre dins dels seus coneixements elementals, respecte a lectura, escriptura i aritmètica, per la qual cosa:

...podían resultar mujeres bien educadas y buenas madres de familia, con la disposición conveniente para dirigir sus casas en la parte que a las mismas correspondía...²⁸

Un dels anys que més vegades es varen visitar les escoles va ser 1853, amb un total d'onze inspeccions (tots els mesos excepte desembre). La resta dels anys n'hi ha, en el millor dels casos, dos o tres, i no és gens estrany que passe tot l'any sense que no se'n faça cap.

Si fem un seguiment sobre el contingut de les visites d'aquell any,²⁹ observem com al gener esmentaren que l'estat de l'ensenyament estava com en el mes anterior, amb algun progrés, encara que no molt exagerat. Al febrer es notava algun avançament respecte a la visita anterior. En març es quan passà la Junta amb l'inspector de la província i, malauradament, no comenten l'estat de l'ensenyament. Posteriorment, a l'abril diuen que l'estat de l'ensenyament era regular, mentre que en maig veuen algun avançament, igual que al juny, quan diuen que observen algun progrés. En el mes de juliol no fan esment de la situació de l'ensenyament i a l'agost certifiquen que les troben en bon concepte i amb senyals de rebre algun progrés. Per als tres mesos següents, comenten que l'estat era el mateix que l'anterior. En definitiva, les informacions no són molt completes i tenen una forta dosi de relativisme, és a dir, millor o pitjor que el mes anterior, en cap moment, però, fan una valoració qualitativa sobre els coneixements dels alumnes. De tard en tard fan comentaris més llargs sobre cada mestre en particular, amb valoracions sobre la seua actuació i el mètode que usaven en les classes, considerant a vegades que l'estat de l'ensenyament podria millorar.

L'estat de les escoles de xiquetes solia estar en pitjors condicions que les de xiquets. Al respecte cal considerar que els treballs manuals que hi feien les alumnes consumirien una part important del temps diari a les classes i, consegüentment, en quedaria poc per a preparar les poques matèries d'estudi que tenien les alumnes. De fet, en moltes ocasions es repeteixen afirmacions per l'estil, com per exemple en la visita del 7 de juliol de 1863, quan els membres de la Junta afirmaren que l'estat de les escoles de xiquetes era roïn pel que feia referència a la lectura i a l'escriptura, encara que era regular respecte a les tasques pròpies de les dones.³⁰

---

²⁸ AMA, II, llibre 836, any 1847.

²⁹ AMA, VIII, expedient 9.

³⁰ AMA, VIII, expedient 17.

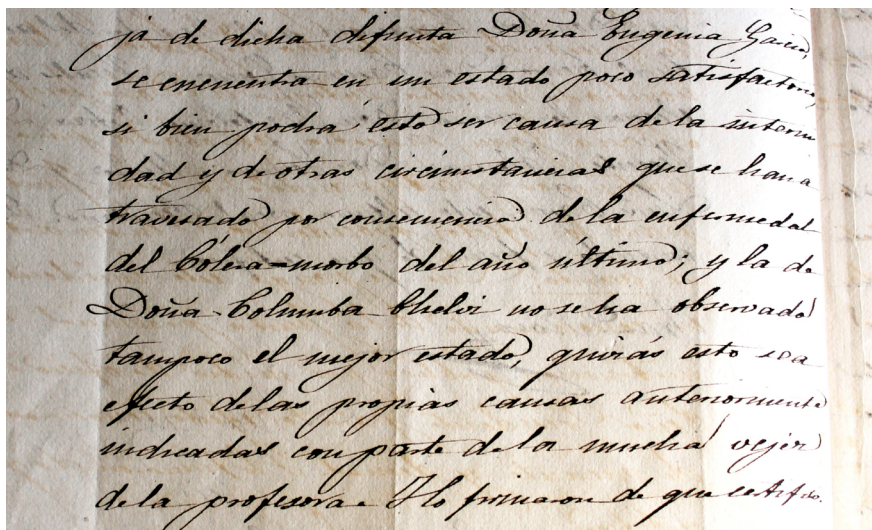

Figura 3. Fragment de l'acta d'inspecció de març de 1866
(AMA. VIII. Expedient 19)

Si tenim en compte que l'assistència dels xiquets i xiquetes a les escoles sovint fluïxjava, és normal que l'avançament dels coneixements no fora el desitjat, alhora que caldria afegir circumstàncies particulars en determinats moments, com per exemple malalties, epidèmies i, de manera especial, la temporada de collita al camp. En la visita del mes de març de 1866, l'escola de xiquetes de la difunta Josefa Blanco estava en un estat poc satisfactori, cosa que s'atribuïa a la interinitat de la nova mestra i a les conseqüències del còlera de l'any anterior. En el cas de la classe de la mestra Columba Chelvi no estava tampoc en bones condicions, tal vegada per les mateixes causes de la malaltia, encara que afegiren que la raó podria estar en el fet que la mestra tenia una edat avançada.³¹

En la visita del 9 d'octubre de 1866 esmentaren que, ja fora per les circumstàncies especials que va travessar Alberic després de la invasió del còlera, en la qual l'assistència dels xiquets no havia estat la normal i puntual que havia de ser, o bé perquè la Junta no havia visitat amb freqüència les escoles, l'estat de l'ensenyament en general els va paréixer regular. Va cridar l'atenció a la Junta el nombre excessiu de xiquetes que acudien a l'escola de Josefa Masiá Grau, alhora que era molt reduïda l'assistència a la classe de Dolores Aleixandre, tenint en compte que eren mestres de la mateixa categoria. Aquesta aglomeració en una de les escoles i la poca concurrència a l'altra era perjudicial per al progrés de l'ensenyament, perquè per més desitjos i força de voluntat per part de la mestra Josefa Masiá, no seria possible que concorreguera a les distintes seccions

³¹ AMA, VIII, expedient 19.

que tenia constituïdes i, per tant, no podien rebre la verdadera ensenyança que mereixien. Per si amb açò no n'hi havia prou, el local no tenia la capacitat suficient i les xiquetes estaven en poc espai, quan en la realitat, els dos locals podien encabir perfectament cada un la meitat de totes les xiquetes que acudien a escola.

La Junta local va considerar que la situació no es podia perpetuar, perquè fins i tot era contrària a les normes mínimes d'higiene i de salut, per la qual cosa, després de discutir la dualitat ensenyament-salubritat, decidí que seria millor que cada mestra tinguera una quantitat de xiquetes segons la capacitat del local respectiu, encara que no veia en la normativa cap article que en parlara.

La situació era conseqüència de la voluntat de les xiquetes o dels pares, i es va decidir comunicar-ho a la Junta Provincial de València, que contestà el dia 20 de novembre, i dictaminà que es feren dos districtes a la població i es designara un per a cadascuna de les mestres, procurant que quedaren aproximadament la meitat d'alumnes en cada districte.³²

En la visita de novembre de 1868 trobaren una mica descuidada l'assistència dels alumnes a les hores prefixades d'entrada, i es va manar als mestres que portaren amb tota exactitud un registre d'assistència, tant d'entrades com d'eixides, per a conèixer amb precisió aquest apartat, que considerava el més important per al bon orde de l'ensenyament, i aplicar, en el seu cas, les mesures correctores oportunes.³³

Aquest llibre els serà d'una gran utilitat per a comprovar les faltes d'assistència dels alumnes, com passà en la visita del mes de juny de l'any següent, quan Juan Bautista Iranzo informà sobre els exàmens fets en les escoles. Gràcies a les seues paraules tenim una visió de l'estat de totes les escoles del poble:³⁴

- L'escola del mestre Carmelo Canuto l'havia trobada a bona altura pel que feia als avançaments dels alumnes, nota alguna desigualtat en els coneixements dels qui no acudien sempre a classe, com va demostrar el mestre en mostrar el llibre d'assistència.
- L'escola de Fernando Soler va ser elogiada en extrem, en considerar-la un model d'orde i disciplina, no havia d'objectar res de l'estat pròsper de la instrucció del gran nombre d'alumnes que tenia a càrrec seu.
- En la revisió de les escoles de xiquetes no es mostrà tan content: aprecià que en classe de Dolores Aleixandre, encara que es trobava en bon estat, era evident una falta d'assistència de les xiquetes que originava un desorde en les seccions entre si.

---

³² AMA, VIII, expedient 19.

³³ AMA, VIII, expedient 21.

³⁴ AMA, VIII, expedient 21.

- Finalment, a l'escola de Mª Ángeles Perales la situació era pareguda, el retard de moltes alumnes era conseqüència, sens dubte, del gran nombre de faltes d'assistència i, més encara, per les faltes d'assistència puntual a les sis hores diàries de classe.

Les visites continuaren i les informacions que proporcionen són semblants, en general sempre s'insisteix en la poca regularitat en l'assistència dels alumnes i, de tard en tard, proporcionen alguna informació complementària, com per exemple donar una raó a la falta d'alumnes en la visita del mes de setembre de 1872, concretament perquè era temps de collita.³⁵

En la visita del 5 de setembre de l'any 1878 la Junta veié amb satisfacció l'estat d'avançament de les escoles públiques, donà les gràcies als mestres i, en particular, a la directora de l'escola de pàrvuls, establiment que havia sorprès pel seu avançament, instrucció, orde i mètode d'ensenyament, tot i el poc de temps que tenia, com a conseqüència de la bona manera de fer de la directora.³⁶

Les visites d'inspecció no es prodigaven tot el que era necessari i la Junta considerava que això era un inconvenient per a la millora de l'ensenyament. Així doncs, en la sessió del 21 d'octubre de 1879, es va acordar fer una visita mensual a les escoles públiques per a estimular l'ensenyament, i aprofitar l'ocasió per a visitar també l'escola nocturna d'adults, novament establida per a fomentar aquesta instrucció i dotar-la del material necessari.³⁷

Passen els anys i en la visita del 12 de març de l'any 1890 informaren més detalladament sobre l'estat de l'ensenyament en les distintes escoles públiques,³⁸ amb uns resultats que inclourem en parlar dels docents. Per a finalitzar, fem esment d'una altra visita d'inspecció feta el 9 d'abril de 1894:³⁹ tornaren a reflectir l'estat de l'ensenyament en les distintes escoles, que era satisfactori en el cas de les escoles de xiquets, ja que la Junta quedà satisfeta del comportament i bon treball dels dos mestres, encara que els responsables de les escoles es queixaven per no ser assídua l'assistència dels alumnes; la Junta, volent ajudar a les seues demandes, es mostrà disposada a corregir i castigar els alumnes que deixaren d'assistir a les escoles amb l'objectiu de perfeccionar l'estat de l'ensenyament. Pel que fa a les escoles de Francisca Navarro i Francisca Navasquillo, tornaren a mostrar diferències.

---

³⁵ AMA, VIII, expedient 23.

³⁶ AMA, VIII, expedient 27.

³⁷ AMA, VIII, expedient 28.

³⁸ AMA, VIII, expedient 36.

³⁹ AMA, VIII, expedient 39.

Cal destacar, finalment, tal vegada com una excepció a la norma, que en la visita del 29 de febrer de 1895, la Junta va considerar que en totes les escoles l'estat de l'ensenyament era molt bo en tots els conceptes.⁴⁰

De tard en tard, la visita d'inspecció a les escoles la feien conjuntament els membres de la Junta Local i l'inspector provincial. Després de fer la visura, l'autoritat provincial es reunia amb la Junta i alçaven acta del que hi havia observat. Encara que no abunden molt aquestes inspeccions, són vitals per les dades que aporten en ser una persona aliena al poble, a més de coneixedora del món educatiu, la que analitzava la realitat educativa local.

El 6 de juny de 1851 hi ha la visita de l'inspector Domingo Aguirre i prengué una sèrie de decisions entre les quals destaquen les relatives als locals d'ensenyament, al mobiliari i als utensilis propis de l'ensenyament:

1. Que es col·locara una plataforma i un bufet en la classe del mestre de l'escola superior en la part enfrontada a l'entrada de l'escola, amb un armari per a conservar els llibres, papers i altres instruments de l'ensenyament.
2. S'havien de col·locar els cossos de fusteria enfront de la plataforma i de manera travada a les taules d'escriure, formant un sol cos i no dos, per a deixar un costat buit, necessari per a la circulació i on es podrien conformar els semicercles en els diversos plans d'ensenyament.
3. Es proporcionarien a l'escola quatre col·leccions de mostres d'escriptura d'iturzaeta, variades i fixes, així com un globus terraquí i una esfera armil·lar, sense oblidar un joc cal·ligràfic i objectes indispensables per a complementar els ensenyaments.
4. Perquè hi haguera més netedat a les parets i una il·luminació més bona en l'acadèmia nocturna, es comprarien els reverbers que foren necessaris.
5. L'escola elemental s'hauria de dotar amb huit cossos de fusteria, quatre col·leccions de mostres d'iturzaeta fixes en taulers i d'altres mòbils, un tauler comptador per als xiquets de menys de sis anys, una col·lecció de cartells de Flórez per a la lectura, una banqueta perquè els xiquets pogueren assentar-se, una plataforma per a la taula i bufet del mestre i un crucifix i un retrat de la reina.
6. Per a la classe de Josefa Blanco calia comprar una col·lecció de cartells de Flórez.
7. Per a la classe de Columba Chelvi, una col·lecció de cartells de Flórez, dos cossos de fusteria, dues col·leccions de mostres d'escriptura d'iturzaeta i una pissarra.

---

⁴⁰ AMA, VIII, expedient 40.

L'Ajuntament, com que les despeses eren importants, va determinar que les compres es farien de manera progressiva i sempre segons la urgència.⁴¹

El 9 de març de 1853 hi tornà l'inspector de la província i, acompanyat dels membres de la Junta Local, va visitar els establiments d'instrucció del municipi; considerà que s'hi havien de fer les reformes necessàries que ja es varen esmentar en la visita anterior de l'any 1851 i que encara no s'havien dut a terme. A més a més, calia comprar una col·lecció de cartells de Flórez i que es pavimentara l'habitació del mestre (no especifica quin), alhora que s'havia de comprar el material necessari segons constava en el pressupost de la comissió local. No acabà l'acta sense fer esment que la comissió local havia de vigilar la conducta i el compliment tant dels mestres com de les mestres, i donar part a la Junta Provincial cada tres mesos de les seues faltes, així com procurar augmentar la concurrència dels alumnes a les escoles.⁴²

Quasi deu anys més tard,⁴³ l'inspector Domingo Aguirre visità Alberic el 29 de març de 1862, i insistí en el fet que esperava que la Junta posara en pràctica els mitjans convenients perquè l'ensenyament públic fora obligatori des dels sis fins als nou anys. També es procuraria ampliar el local de l'escola de Josefa Blanco per la gran quantitat de xiquetes que hi assistien. No se n'anà sense recordar que regularitzaren les visites mensuals a les escoles, ja foren de tota la comissió o d'alguns dels membres.

En la visita de l'11 de maig de 1864 tornà a insistir en el poc espai dels locals de l'escola de les xiquetes per a col·locar-se amb comoditat, així com els utensilis i paraments per a la seua instrucció. Segons el seu parer, era urgent que s'adquirira un altre local, ja fora llogant o bastint un nou edifici, amb el previ expedient oportú, i demanant ajuda econòmica al govern. Mensualment s'havien de fer exàmens públics i es visitarien setmanalment les escoles i es deixaria constància del resultat. No acabà així la inspecció, també va demanar que motivaren els pares perquè enviaren els xiquets a les escoles, en tractar-se d'ensenyament obligatori, i que s'imposaren multes a qui ometeren de complir-ho. No havien de descuidar tampoc la classificació dels xiquets quan ingressaren en les escoles, diferenciant entre pobres i no pobres a fi de proveir-se dels efectes i objectes d'ensenyament que els feren falta, alhora que serviria de base per a elaborar els pressuposts. Finalment, s'interessà per la conducta moral de tots els mestres, a la qual cosa se li respongué que era bona.

Els dies 6 i 7 de febrer de 1875, la Junta Local, en presència de l'inspector Francisco Pérez Puertos, va visitar les quatre escoles públiques i una privada i,

---

⁴¹ AMA, II, llibre 860, any 1851.

⁴² AMA, VIII, expedient 9.

⁴³ AMA, VIII, expedient 16.

com a resultat de l'examen minucios que havia fet, manifestà que l'estat de l'ensenyament no satisfia les exigències de la llei ni els desitjos dels pares de família, per la qual cosa reclamà un remei ràpid i eficaç. Al seu parer, convenia dotar les escoles de locals més bons, situats en llocs més centrals.

Per a intentar superar la situació proposà vendre l'antic convent de caputxins que uns anys abans el govern havia donat al municipi a condició de fer les obres i reparacions que reclamaren les necessitats de l'ensenyament, circumstàncies que no s'havien complert del tot, ni convenia que es portaren a efecte, ja que en l'edifici no hi havia les millors condicions higièniques i, a més, es trobava en un extrem de la població. Era necessari desallotjar immediatament l'escola de xiquets, si es volien evitar els mals als quals estaven exposats.

Al respecte de l'estat de l'ensenyament, es lamentava pel seu notable retard, cridava l'atenció de la Junta l'escola de xiquetes que portava Dolores Aleixandre, que s'havia distingit i es distingia per una organització i uns resultats excel·lents, en ser capaç de vèncer els obstacles per a l'ensenyament que no deixaven de ser un pretext en les altres escoles, amb uns resultats superiors als que podria esperar-se. Es considerà que la Junta Local li hauria de donar un vot de gràcies com ho faria la Provincial a la seua proposta, com així va passar, plantejant a l'Ajuntament les millores dels locals en la forma prescrita i donant un vot de gràcies a la mestra Dolores Aleixandre pels avançaments que es veien en l'escola i pel seu bon mètode d'ensenyament.⁴⁴

Novament hi hagué una visita de l'inspector el dia 6 d'octubre de 1881.⁴⁵ Hi va afirmar que les atencions del primer ensenyament estaven plenament acomplides, observà que la instrucció en general presentava un estat regular, tal vegada conseqüència de les vacances recents que havien tingut les escoles per la calor excessiva, i tornà a insistir en la millora del local i habitació del mestre Francisco Pérez o el trasllat a un altre lloc que reunira unes bones condicions pedagògiques. Va interrogar la Junta sobre la conducta moral i religiosa dels mestres i sobre el concepte que en tenien format, i encarregà les visites mensuals i la celebració d'exàmens públics. Recomanà establir els pàrvuls que dirigien les germanes de la caritat, pel bon servei que prestaven a la població, en vista de la impossibilitat de l'Ajuntament de sufragar més escoles de les quatre que ja hi havia.

El problema dels locals tornà a eixir a la llum en la darrera visita que hem localitzat per part de l'inspector Antonio de Borja Giménez, el dia 18 de novembre de 1889, quan manifestà l'inconvenient que plantejaven per a l'ensenyament els dos locals de les classes de xiquetes. Tenint clar que la dificultat era trobar-ne d'altres a la població per l'escassetat de cases, aconsellà a la Junta que

---

⁴⁴ AMA, VIII, expedient 24.

⁴⁵ AMA, VIII, expedient 30.

procurara l'Ajuntament la formació d'un expedient en què sol·licitara de l'Estat ajuda pecuniària per a construir un local per a les dues escoles o per a reformar el convent on ja estaven les altres.

L'estat d'instrucció dels alumnes d'unes i altres escoles era regular, si bé pareixia més avançat el de les xiquetes, pensant que per a millorar la seua situació faria falta que almenys cada tres mesos es fera una visita per part de la Junta. Finalment, considerà que caldria revisar els pressupostos i comptes de les escoles.⁴⁶

---

⁴⁶ AMA, VIII, expedient 35.

REGLAS
DE
URBANIDAD
PARA
Señoritas.

VALENCIA.
Imprenta D. Julian Mariana.

7

L'ensenyament

7.1. Les assignatures

Segons el Reglament d'instrucció pública de 1821, els xiquets havien de aprendre a llegir i escriure correctament, les regles elementals d'aritmètica i un catecisme breu amb els dogmes de la religió, les màximes de bona moral i els drets i obligacions civils, mentre que les xiquetes s'havien d'ensenyar a llegir, escriure i comptar i, les dones adultes, les labors i habilitats pròpies del seu sexe.

Posteriorment, en el Pla general d'instrucció pública de 1836 es detallaren millor les matèries pròpies de l'estudi tant de l'ensenyament primari elemental com del superior. El primer inclouria principis de religió i moral, lectura, escriptura, principis d'aritmètica, o siga les quatre regles de comptar amb números abstractes i denominats i gramàtica castellana, mentre que la instrucció primària superior abastaria, a més de les anteriors, més nocions d'aritmètica, principis de geometria i aplicacions més usuals, dibuix, nocions generals de física, química i història natural, sempre acomodades a les necessitats més comunes de la vida i notícies de geografia i història, principalment d'Espanya.

Figura 4. Llibre de Geografia de Paluzié

Amb el pas del temps, la Llei d'instrucció pública de l'any 1857 plantejà algunes modificacions en el «currículum» de l'ensenyament primari. El nivell elemental estaria integrat per doctrina cristiana i nocions d'història sagrada adaptada als xiquets, lectura, escriptura, principis de gramàtica castellana amb exercicis d'ortografia, principis d'aritmètica, amb el sistema legal de mesures, pesos i monedes i, finalment, nocions breus d'agricultura, indústria i comerç, sempre segons les localitats on s'aplicara. Per a l'ensenyament superior s'ampliarien els coneixements anteriors i, a més a més, es plantejarien principis de geometria, de dibuix lineal i d'agrimensura, es donarien rudiments d'història i geografia, especialment d'Espanya i en tercer lloc s'adjuntarien nocions generals de física i d'història natural, sempre ajustades a les necessitats més comunes de la vida.

Per al cas de les xiquetes, no s'inclourien les nocions d'agricultura, indústria i comerç, ni tampoc els principis de geometria, de dibuix lineal, d'agrimensura, les nocions generals de física i d'història natural. En contrapartida, hi hauria les tasques pròpies del sexe femení, elements de dibuix aplicats a les mateixes activitats i lleugeres nocions d'higiene domèstica.

En la durada curta de la Llei d'instrucció primària de 2 de juny de 1868 desapareixen de l'ensenyament les notícies d'agricultura, indústria i comerç i s'inclouen uns principis generals d'educació i cortesia. També s'inclouia el cant en totes les escoles que tingueren mitjans per a fer-ho. Només en el cas d'anar desenvolupant-se la instrucció, s'introduiria el dibuix com a aplicació a arts i oficis i algunes nocions generals d'higiene, agricultura i fenòmens notables de la naturalesa, mentre que a les escoles de xiquetes s'afegirien els principis d'higiene domèstica i tasques delicades.

L'estudi de la doctrina cristiana i les pràctiques religioses en les escoles primàries estarien sota la inspecció directa del capellà. Segons el Reglament de l'any 1838, tots els dies tindrien els alumnes una lliçó curta de doctrina cristiana, acompanyada d'alguna part d'història sagrada on estarien aplicades les màximes i els preceptes explicats, sempre adaptats a la capacitat dels alumnes. Cada tres dies, de matí o de vesprada, una vegada conculsa l'oració amb la qual començaven els exercicis de l'escola, situats els xiquets al seu lloc, es destinaria un quart a fer que un deixeble avançat llegira en veu alta un capítol de les escriptures sagrades, o una part, principalment del Nou Testament, amb les explicacions convenients del mestre. Les vesprades dels dissabtes es dedicarien exclusivament a l'examen de la doctrina i la història sagrada estudiada al llarg de la setmana i a estudiar el catecisme i les explicacions de la doctrina cristiana.

7.2. L'horari de les classes

Segons el Reglament de les escoles públiques d'instrucció primària elemental del 26 de novembre de 1838, l'horari lectiu era una mica superior a l'actual. Hi havia

classe sis dies de la setmana, de dilluns a dissabte, llevat del dijous de vesprada, sempre que no fora dia festiu complet.

L'assistència era obligatòria, encara que els mestres es lamentaven moltes vegades de les absències dels alumnes. El 9 de juny de 1869 la Junta Local va decidir que com era obligatòria l'assistència dels alumnes en les sis hores diàries de classe, no es permetera a cap persona tallar-les en tot o en part excepte en els casos estrictament necessaris i justificats per orde dels pares, tutors o curadors. Als alumnes que contravingueren aquestes disposicions els amonestaria el mestre fins a tres vegades, i amb l'obligació de comunicar-ho a la Junta per a la resolució que procedira, encara que, la veritat siga dita, no tenim notícies que en cap moment actuara.

L'horari de normal de les classes era de sis hores repartides en parts iguals, tres de matí i tres de vesprada, començant a les huit del matí, encara que en el període bascós de l'estiu s'hi podien fer modificacions. Al mes de juny podien començar un poc abans, a manera d'exemple, en l'any 1869 es decidí que a partir del 10 de juny les classes s'impartirien de set a deu del matí i de tres a sis de la vesprada i, ja al mes de juliol, es reduïa l'horari lectiu; valga com a mostra que en l'any 1859, quan s'acordà que, a partir del dia 18, només hi hauria una hora i mitja de classe, de les set a les huit i mitja durant uns dies perquè a finals de mes solien tancar-se les classes per l'arribada de les vacances d'estiu. Les classes d'adults es donaven tots els dies de nit, excepció feta dels dies festius, al llarg d'una hora i mitja.

A més de les faltes d'assistència hi havia retards sovint en l'entrada de les classes. La Junta Local, assabentada del fet, en la mateixa reunió esmentada del 9 de juny de 1869, considerà que calia posar orde en l'entrada dels alumnes, que cada vegada era més irregular, la qual cosa provocava una relaxació en l'ensenyament, especialment en l'elemental. Tenint en compte la gran quantitat de faltes d'assistència que hi havia, pensava que el retard dels alumnes no era sempre culpa dels mestres, sinó que els pares també eren culpables en gran mesura de la situació.

7.3. El mètode d'ensenyament

El mestre elegia entre els deixebles més avançats uns quants perquè l'ajudaren en els exercicis de les diferents classes. Les matèries de lectura, escriptura, aritmètica, doctrina cristiana i d'altres es subdividien en seccions, intentant una certa igualtat entre els alumnes que les conformaven, utilitzant els mateixos llibres i rebent les mateixes lliçons. Mentre el mestre explicava als alumnes d'una secció, la resta es dedicaven a fer activitats, de manera que tots tingueren alguna ocupació. Pareix que tots els alumnes d'una secció es col·locaven en semicercle seguint l'orde de la lliçó precedent. Anaven llegint de manera individual uns darrere d'altres. Quan

algú s'enganyava o llegia malament, li feia la correcció al següent i, en cas que tampoc sabera la resposta, passava al següent. El deixeble que corregia l'error passava a ocupar el lloc del primer que s'havia equivocat. En finalitzar la lliçó de cada secció, l'alumne que quedava en primer lloc, rebia un val de premi i el seu nom s'annotava en un registre. En cap moment els mestres d'Alberic parlen d'aquesta manera de portar les classes que marcava el reglament, encara que la presència de les graderies a les aules i el comentari de l'inspector sobre deixar espai a l'aula per a permetre el pas i la creació dels semicercles fa pensar que era la manera habitual de plantejar l'ensenyament.

7.4. Les vacances

Els alumnes es lliuraven d'anar a escola els diumenges i altres dies de festa completa, concretament, del 24 de desembre al 6 de gener, ambdós inclosos, el dilluns i dimarts de Carnestoltes, del Diumenge de Rams al segon dia de Pasqua de Resurrecció, el dia de Reis i, finalment, els dies de festa nacional. A més, les juntes locals, d'acord amb els ajuntaments podien assenyalar altres vacances en els districtes i poblacions rurals quan feren falta mans en el camp de manera urgent, però no havien de superar mai les sis setmanes seguides. Només en determinades ocasions es produïen fets que alteraven el desenvolupament normal de les classes o alteraven els períodes de vacances.

Les vacances de l'estiu solien ser en la segona quinzena de juliol, sense establir una data fixa, així per exemple, l'any 1850 les escoles es varen tancar el 31 de juliol, divendres; l'any 1854 es varen tancar el dia 27; dos anys després, el 19 de juliol, i l'any següent, el tancament va ser el 23 de juliol. Són quatre exemples que il·lustren perfectament els fets. Normalment la tornada a les classes es produïa el mateix dia del mes d'agost, per tant el període de vacances estiuenques era un mes.

Diversos episodis esporàdics al llarg dels anys posen entrebancs a aquest esquema dels períodes de tancament. El dia 12 de juliol de 1853, Francisco Sanz, primer tinent d'alcalde, en atenció al fet que els locals d'ensenyament estaven al costat de la presó on estava en capella un pres que havia de ser ajusticiat a pena de mort i que no pareixia conforme a la moral pública que els xiquets i les xiquetes presenciaren aquesta classe d'espectacles, va manar que els pares els arreplegaren. Coincidint que ja estaven en època de calor i pròxima la canícula, en què era costum en la població que acabaren les classes, va ordenar tancar les escoles.⁴⁷

Una epidèmia de xarampió va obligar que les escoles tancaren més prompte del que era habitual. En la reunió que es va fer el 9 de juliol de 1886, en

---

⁴⁷ AMA, VIII, expedient 9.

atenció a la forta canícula que feia, i a les víctimes que ocasionava l'epidèmia, es va decidir clausurar les escoles a partir del 13 de juliol fins al 2 de setembre, en acabar l'època més calorosa.⁴⁸

Allargar les vacances després del període marcat com a habitual també va ocórrer. El 6 de gener de 1890, com a conseqüència de les humitats i la frescor que es registraven, que havia originat un ressentiment de la salut pública, es va preguntar a la Junta si seria convenient dilatar el període de vacances de Nadal de les escoles. José Devís, pare representant en la Junta, com a metge de professió que era, considerà que calia ampliar-lo perquè havia vist que la salut general estava un poc ressentida. Després d'algunes consideracions i seguint l'exemple del rector de la Universitat de València, decidiren perllongar les vacances fins al dia 12 de gener inclòs, i en passaren circular als mestres i a la rectora de l'escola de pàrvuls.⁴⁹

La veritat és que la fam estrenyia en alguns moments i obligà els mestres a treballar durant tot l'any. En la reunió del 19 de juliol de 1853, l'alcalde fa esment d'una instància que presentava a la Junta Local el mestre d'instrucció primària particular Serafín Calvet, en la qual demanava que li deixaren fer classe tot l'estiu, inclòs el període més calorós, per no disposar d'altres mitjans de subsistència. Adduïa que els locals que tenia eren de més cabuda i més ventilació que l'anterior, i considerava, per tant, que la salut dels alumnes no estaria perjudicada i, menys encara, si la Junta marcava les hores que estimara oportunes al respecte, tant de matí com de vesprada. Després de discutir el punt amb determinació i considerant que el local era capaç, pensaren que si especificaven les hores en què afluïxava la calor, en compte de perjudicar, seria en benefici dels alumnes i, per tant, va accedir a la sol·licitud i assenyalà que de matí les classes serien de set a nou i de vesprada de quatre a cinc i mitja.⁵⁰ Així mateix decidiren concedir el mes de vacances a les escoles amb motiu de la calor estival.

7.5. Els materials didàctics

En les primeres visites que es varen fer per part de l'inspector provincial es va recomanar comprar determinats llibres i materials didàctics. Any rere any, a partir de les disponibilitats dels mestres es varen anar adquirint gran quantitat de llibres i material complementari. Crida clarament l'atenció la continuïtat dels materials amb el pas dels anys. Pràcticament els mateixos llibres trobem a mitjan segle que a les acaballes.

---

⁴⁸ AMA, VIII, expedient 34.

⁴⁹ AMA, VIII, expedient 36.

⁵⁰ AMA, VIII, expedient 9.

Una ullada als distints pressuposts i comptes fets pels mestres ens fa veure els llibres més habituals aleshores. Quasi tots els anys se'n compraven exemplars per a substituir els deteriorats pel pas del temps. Al respecte cal recordar que una quantitat indeterminada d'alumnes no podrien comprar els llibres i havien d'utilitzar els de les escoles. Els llibres usats en les distintes escoles eren els següents:

- Religió i moral: *Catecismo de Doctrina Cristiana* del doctor Vives i el *Catecismo Histórico* de Fleury, dit també de l'arquebisbe
- Història sagrada: llibre d'Ignacio Calonge
- Lectura en prosa i vers: cartilles de Flórez, Cordedera i Perales
- *El libro de las niñas* de Rubió i Ors
- *Páginas de la infancia* de Terradellas
- *La ciencia de la mujer* de Mariano Carderera
- *Manuscritos* de Paluzié
- *Fábulas en verso* de Félix Mª Samaniego
- Escriptura: mostres d'Iturzaeta
- Gramàtica i ortografia: epítom de Gramàtica i promptuari d'Ortografia de la Reial Acadèmia Espanyola
- *Aritmètica* de Domingo Ramos Domínguez
- Economia domèstica i urbanitat: *Guía del ama de casa* de Carlos Yebes
- Urbanitat: *Reglas de urbanidad* de Beltran de Lis
- *Pesos y medidas* de Vallejo i Rosanas

La veritat és que, a més dels llibres que podríem dir de text, en tenien pocs que formaren una biblioteca de consulta. La situació va millorar al novembre de l'any 1882, quan la Direcció General d'Instrucció Pública va remetre un lot d'obres literàries que havien de servir de base per a la biblioteca popular de la vila. La col·lecció va quedar a la custòdia del mestre Froilán, a qui se li va encomanar tindre compte dels llibres i conservar-los.

7.6. Premis i càstigs

Tots hem rebut amb satisfacció alguna vegada algun premi. Al segle XIX també es donaven recompenses a les escoles, encara que el valor no fora, la major part de les vegades, de gran importància, tot i això, el fet del premi era important. Sens dubte, el mestre intentaria per tots els mitjans que els deixebles estiguessen motivats per a aprendre i això inclouria la possibilitat de rebre alguna recompensa pel seu treball.

Segons el Reglament de les escoles públiques d'instrucció primària elemental de 26 de novembre de 1838, els mestres no es prodigarien en els guardons per evitar que es devaluaren. Es donarien quan realment ho merescueren els alumnes. El mètode que faria servir seria el de repartir vals de premi en concloure els exercicis i, per als alumnes que més es distingiren al llarg de la setmana, uns altres de més valor que es repartirien els diumenges de matí, en acompanyar el mestre a missa. Amb els premis setmanals es faria una llista d'honor que es fixaria en un lloc convenient de l'escola al llarg de la setmana següent. Després dels exàmens mensuals també es faria anotació dels noms dels deixebles més avantatjats, que passaven a integrar una llista d'honor mensual. No tenim referències de vals a les escoles d'Alberic, encara que sí que es fa esment en algun inventari d'un quadre d'honor, amb la qual cosa segurament sí que s'hi feia aquest sistema.

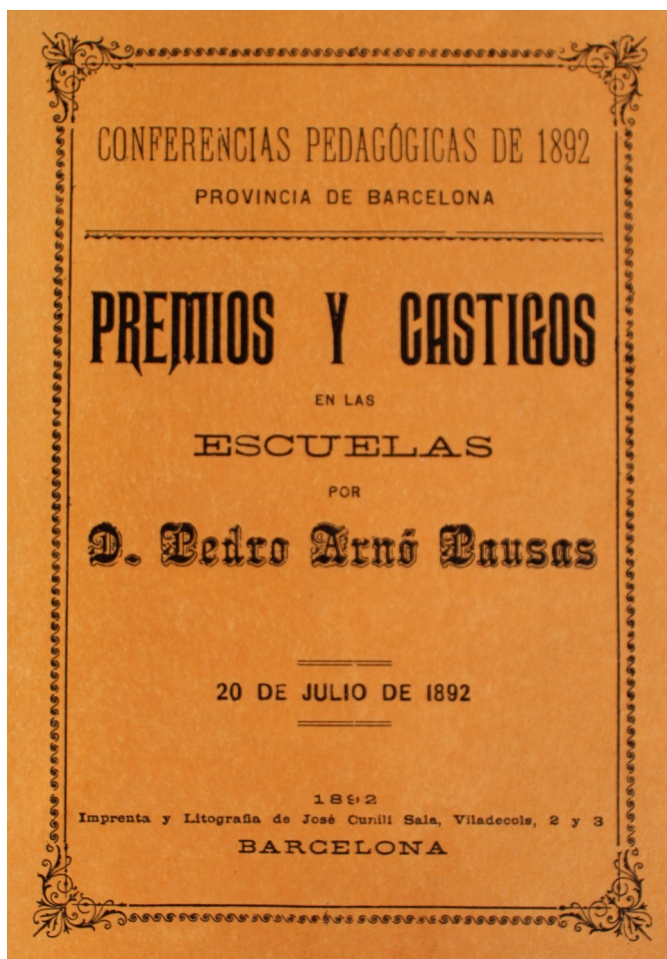

Figura 5. Premios y castigos en las escuelas de Pedro Arnó Bausas, 1892

En la documentació que es conserva es fa referència moltes vegades als premis de recompensa, tant dels xiquets com de les xiquetes. La major informació disponible correspon a la dècada dels anys setanta i és prou per a fer-se una idea de com funcionava aquell món dels premis i les recompenses.

Els premis s'atorgaven després de fer uns exàmens amb la Junta Local seguint les preguntes que redactaven prèviament els mestres. En general no es podien completar les proves en el mateix dia i solien fer-se abans d'acabar l'any. Per la quantitat de premis repartits, pareix que quasi tots rebien alguna recompensa, segurament per als alumnes que assistien assíduament a les classes, com ho demostra el fet que la Junta demanara la llista d'alumnes que hi acudien de manera continuada.

Alguns anys, determinats veïns del poble s'oferien a costejar el valor dels premis que es repartien als xiquets i xiquetes, com en l'any 1877, quan Pedro Ortizà es brindà a pagar les medalles i premis de l'any, igual que els anys anteriors.⁵¹ La Junta acceptà el donatiu i li va donar les gràcies pel detall. Altres vegades, els premis eren sufragats amb el pressupost ordinari de l'escola.

La primera informació sobre premis correspon a l'any 1872, quan el 18 de maig es creà una comissió de sis dones que acompanyaren els membres de la Junta per a inspeccionar l'ensenyament de les xiquetes amb la finalitat d'analitzar els treballs fets,⁵² en atenció que eren persones més competents en les matèries pròpies del treball femení. En concret es nomena Teodora Pons de Carpi, Teodora Lloret de Grima, Carolina Perales de Bou, Natalia Fabra de Poveda, Vicenta Valero i Josefa Teixero de Muñoz, com podem veure, totes dones de cognoms importants del poble. A partir de l'any 1876 hi ha consignacions pressupostàries per a lliurar premis als alumnes, amb quantitats que oscil·len entre les 200 i les 50 pessetes.

Conservem la relació dels alumnes premiats el 6 i el 7 de desembre de l'any 1875 (Quadres del 7 al 10) en les distintes escoles. La més nombrosa en assistència era la de Francisco Corbató, que va donar quaranta-huit premis, seguida de la de Mª Ángeles Perales, amb quaranta xiquetes recompensades, en tercer lloc l'escola de Francisca Navasquillo, amb trenta-quatre xiquetes guardonades i, finalment, l'escola de Froilán Francisco que va repartir vint-i-quatre premis. Abunda de manera clara el mèrit d'aplicació dels xiquets i les xiquetes, la conducta mantinguda en l'escola, l'assistència a les classes i, a vegades, el treball fet.

---

⁵¹ AMA, VIII, expedient 26.

⁵² AMA, VIII, expedient 23.

Els primers premis són sempre medalles d'argent o argentades, habitualment per als dos xiquets o xiquetes que encapçalen les llistes, medalla de coure per al tercer classificat; a continuació la varietat s'amplia amb compassos, regles, carteres, llibres, portaplomes, estampes, llibres o llapis en el cas dels xiquets, mentre que per a les xiquetes s'inclou algun que altre estoig i llibres de tapisseria, a més de les estampes i els llapis.

El dia 21 d'octubre de 1876 es va crear una comissió formada per dos membres de la Junta, el capellà i el senyor Cervelló, per a formar el programa de premis, disposar tot el que fera falta per a adquirir els premis i medalles i designar el local per als exàmens, d'acord amb els mestres.

Es varen establir els dies 27, 28 i 29 de novembre per a fer les proves. Es demanaren als mestres les llistes dels xiquets que assistien contínuament a classe i, per a poder apreciar degudament els treballs manuals de les xiquetes i adjudicar amb justícia els premis, es van nomenar, com a associades a la Junta, Vicenta Mª Andreu Pons, Vicenta Mª Valero Torres i Vicenta Mª Aznar Iborra, que com a pèrites i intel·ligents en els treballs expressats, subministraren antecedents sobre el seu mèrit. El lliurament dels premis als xiquets es produí el 8 de desembre.

Aquell any, en fer els exàmens, la Junta va veure amb satisfacció l'estat progressiu de l'ensenyament comparat amb l'any anterior com a conseqüència del comportament i treball dels professors. Tal vegada per la complicació d'alguns dels treballs fets per les xiquetes, que no correspondrien als fets durant l'any, va acordar la Junta comunicar a les mestres que per als premis de l'any següent tan sols apreciarien les obres i treballs executats durant l'any, alhora que faria més cas dels treballs ordinaris i d'economia domèstica que els de primor i pur luxe, que eren de poca utilitat i de l'ús de poques famílies.

Quadre 7. Premis als alumnes de l'any 1875. Escola de Francisco Corbató

Alumne	Secció	Mèrit	Premi
1. Roberto Gil	6a	Aplicació i conducta	Medalla d'argent
2. Víctor García	6a	Aplicació i conducta	Medalla argentada
3. Ramón Palomar	6a	Treball i conducta	Medalla de coure
4. Enrique Martínez	6a	Serveis en l'escola i conducta	Compàs i regla
5. Valero Sans	6a	Conducta i escriptura	Compàs i regla
6. Francisco María Corbató	6a	Aplicació i atenció	Compàs i regla
7. Lorenzo Sanz	4a	Aplicació i escriptura	Cartera
8. Ladislao Dalmau	5a	Aplicació i constància	Cartera
9. Andrés Martínez	5a	Aplicació	Cartera
10. Constantiono Lacal	6a	Aplicació i assistència	Cartera
11. Paulino Andreu	4a	Aplicació sostinguda	Llibre
12. Agustín Cervelló	6a	Aplicació	Llibre
13. Rafael Alberola	6a	Aplicació	Llibre
14. Vicente Casanova	6a	Assistència no interrompuda	Llibre
15. Silvino Cervelló	5a	Aplicació darrerament	Llibre
16. José M ^a Guas	5a	Aplicació sempre	Llibre
17. Rigoberto Aranda	6a	Aplicació sempre	Portaplomes
18. Jorge Canuto	5a	Aplicació i escriptura	Portaplomes
19. Leocadio Chornet	6a	Aplicació	Portaplomes
20. Vicente Langa	4a	Assistència continuada	Portaplomes
21. José Ramón Martínez	2a	Aplicació	Estampa de 1a
22. José Vicente Mateu	4a	Aplicació	Estampa de 1a
23. Joaquín Silvestre	3a	Aplicació	Estampa de 1a
24. Enrique Bruño	3a	Aplicació	Estampa de 1a
25. José García Carboneres	5a	Escriptura	Estampa de 1a
26. José Santamaría	6a	Treballs extraordinaris	Estampa de 1a
27. Salvador Fons	3a	Aplicació	Estampa ordinària
28. Lorenzo Carboneres	2a	Aplicació	Estampa ordinària
29. Francisco Gil Peris	2a	Aplicació	Estampa ordinària
30. Ricardo Grima	3a	Aplicació	Estampa ordinària
31. Ramón Albelda	2a	Aplicació	Estampa ordinària
32. Francisco Miralles	3a	Aplicació	Estampa ordinària
33. Salvador García	1a	Aplicació	Estampa ordinària
34. Bautista Chust	4a	Aplicació	Estampa ordinària
35. Ramón Alborgues	3a	Aplicació	Estampa ordinària
36. José M ^a Ferrer	5a	Aplicació	Estampa ordinària
37. Roberto Moreno	3a	Aplicació	Estampa ordinària
38. Bernardino Talens	3a	Aplicació	Estampa ordinària
39. Joaquín Riera	3a	Aplicació	Llibret
40. Vicente Aguilar	2a	Aplicació	Llibret
41. Enrique Mínguez	1a	Aplicació	Llibret
42. Vicente Martínez Furió	2a	Aplicació	Llapis
43. José Dalmau	1a	Aplicació	Llapis
44. José Ramón Duato	1a	Aplicació	Llapis
45. Salvador Ausina	1a	Aplicació	Llapis
46. Ramón Vallés	1a	Aplicació	Llapis
47. Ramón Langa	1a	Aplicació	Llapis
48. José R. García Benavent	6a	Aplicació	Estampa de 1a

Font: AMA, VIII, expedient 24. Elaboració pròpia.

Quadre 8. Premis als alumnes de l'any 1875. Escola de Froilán Francisco Fuster

Alumne	Premi
1. Saturnino Miguel	Medalla d'argent
2. Daniel Martínez Sola	Medalla d'argent
3. Ricardo Aranda	Medalla d'argent
4. Vicente Peñalva Cervelló	Medalla d'argent
5. Ricardo Sanchis Bruño	Carta de mèrit
6. Enrique Carpi Pons	Carta de mèrit
7. José Ramón Gadía	Carta de mèrit
8. Joaquín Tortosa	Bon punt de comportament amb llibret
9. Eduardo Martínez Diez	Bon punt de comportament amb llibret
10. Alfredo Moscardó	Bon punt de comportament amb llibret
11. Arturo Candel	Bon punt de comportament amb llibret
12. José Aranda Pardo	Bon punt de comportament amb llibret
13. Bautista Carlos Richart	Bon punt de comportament amb llibret
14. Elías Martínez Alexandre	Bon punt de comportament amb llibret
15. Eduardo Grima Lloret	Bon punt de comportament amb llibret
16. Gaudencio Brian	Llibret
17. Nemesio Miguel	Llibret
18. Manuel Gadía	Llibret
19. Pedro Juan Lasala	Llibret
20. Arcadio Bou	Llibret
21. Eduardo Richart España	Llibret
22. Bautista Ramón	Llibret
23. José García	Llibret
24. Antonio Lorenzo Capsí	Llibret

Font: AMA, VIII, expedient 24. Elaboració pròpia.

Quadre 9. Premis a les alumnes de l'any 1875. Escola de Mª Àngeles Perales

Alumna	Secció	Mèrit	Premi
1. Consuelo Alberola	6a	Aplicació i conducta	Medalla d'argent
2. Concepción García	5a	Aplicació i conducta	Medalla argentada
3. Natalia Lloret	4a	Laboriositat i conducta	Medalla de coure
4. Mercedes Grima	6a	Conducta i escriptura	Estoig de <i>croix</i> e
5. Isabel Vayá	6a	Conducta i escriptura	Estoig de <i>croix</i> e
6. Dorotea Sanz	6a	Aplicació i atenció	Estoig de <i>croix</i> e
7. Faustina Martínez	5a	Aplicació	Estoig d'acer
8. Clotilde Martínez	5a	Aplicació	Estoig d'acer
9. Rosario Ferrando	5a	Aplicació	Estoig d'acer
10. Rosario Castelló	5a	Aplicació sostinguda	Llibre de tapisseria
11. Isabel Aranda	5a	Aplicació i escriptura	Llibre de tapisseria
12. Dolores Lloret	4a	Assistència continuada	Llibre de tapisseria
13. Desamparados Martínez	4a	Aplicació	Llibre de tapisseria
14. Carmen Alós	4a	Aplicació continuada	Llibre de tapisseria
15. Salvadora Peñalver	3a	Aplicació continuada	Llibre de tapisseria
16. Amalia Miralles	3a	Conducta i escriptura	Estampa daurada
17. Sandalia Castelló	3a	Conducta i aplicació	Estampa daurada
18. Francisca Martínez	3a	Conducta i escriptura	Estampa daurada
19. Isabel Pérez	3a	Conducta i assistència	Estampa daurada
20. Balbina Martínez	3a	Aplicació	Estampa daurada
21. Elisa Sanz	2a	Aplicació	Estampa daurada
22. Mercedes Chelvi	2a	Aplicació	Estampa daurada
23. Nieves Ferrando	2a	Assistència continuada	Estampa daurada
24. Josefa Remohí	2a	Aplicació	Estampa daurada
25. Irene Martínez	2a	Aplicació	Estampa daurada
26. Tremedal Baldoví	2a	Aplicació	Estampa daurada
27. Alejandrina Sanchis	2a	Aplicació	Estampa daurada
28. Sara Brian	2a	Aplicació	Estampa daurada
29. Inés Espert	2a	Aplicació	Estampa daurada
30. Salvadora Espert	1a	Assistència continuada	Llapis
31. Natalia Aranda	1a	Assistència continuada	Llapis
32. Natalia Sanz	1a	Menció	Llapis
33. Josefa Martínez	1a	Menció	Llapis
34. Constantina Ródenes	2a	Aplicació	Estampa daurada
35. Ramona Vanaclocha	2a	Aplicació	Estampa daurada
36. Adelaida Pons	1a	Conducta i assistència	Llapis
37. Josefa Soriano	1a	Conducta i assistència	Llapis
38. Paula Pellejero	1a	Conducta i assistència	Estampa daurada
39. Francisca Pellejero	1a	Conducta i assistència	Estampa daurada
40. Vicenta Palomar	1a	Conducta i assistència	Estampa daurada

Font: AMA, VIII, expedient 24. Elaboració pròpia.

Quadre 10. Premis a les alumnes de l'any 1875. Escola de Francisca Navasquillo

Alumna	Secció	Mèrit	Premi
1. Bernarda Salvador	6a	Aplicació i conducta	Medalla d'argent
2. Teodora Gómez	5a	Aplicació i conducta	Medalla argentada
3. Delfina Armengol	5a	Laboriositat i conducta	Medalla de coure
4. Concepción Clemente	4a	Serveis en l'escola i constància	Estoig de <i>croix</i> e
5. Dolores Ramón	4a	Conducta i escriptura	Estoig de <i>croix</i> e
6. Bernarda Calp	4a	Aplicació i atenció	Estoig de <i>croix</i> e
7. Vicenta M ^a Fortuny	4a	Aplicació i escriptura	Estoig de <i>croix</i> e
8. Ramona González	3a	Aplicació, constància i assistència	Estoig de <i>croix</i> e
9. Anselma Asensi	3a	Aplicació	Estoig de <i>croix</i> e
10. Rosario Ginesta	3a	Aplicació i assistència	Llibre de tapisseria
11. María Rosa Mateu	3a	Aplicació i bon comportament	Llibre de tapisseria
12. Asunción Duato	2a	Aplicació	Llibre de tapisseria
13. Ramona Oliver	2a	Aplicació	Llibre de tapisseria
14. Lorenza Marco	2a	Aplicació i escriptura	Llibre de tapisseria
15. Rosario Muñoz	2a	Aplicació	Llibre de tapisseria
16. Elena Valero	2a	Assistència continuada	Estampa
17. Elisa Riera	2a	Aplicació	Estampa
18. Joaquina Corbató	2a	Aplicació	Estampa
19. Mercedes García	2a	Aplicació	Estampa
20. María Codina	2a	Aplicació	Estampa
21. Josefa Company	2a	Espectura	Estampa
22. Vicenta M ^a Alonso	2a	Treballs	Estampa
23. Asunción Rubio	2a	Treballs	Estampa
24. Manuela Sanchis	2a	Treballs	Estampa
25. Ciriaca Hernández	2a	Aplicació	Estampa
26. Agustina López	2a	Aplicació	Estampa
27. Matilde García	1a	Aplicació	Estampa
28. Ángela Valero	1a	Aplicació	Llapis
29. Asunción Tudela	1a	Aplicació	Llapis
30. Isabel Sanchis	1a	Aplicació	Llapis
31. Remedios Tortosa	1a	Aplicació	Llapis
32. Francisca Tortosa	1a	Aplicació	Llapis
33. Dolores Sanchis	1a	Aplicació	Llapis
34. M ^a Rosa Vanaclocha	1a	Aplicació	Llapis

AMA, VIII, expedient 24. Elaboració pròpia.

L'any 1877 es varen entregar premis un parell de vegades. El 3 d'abril es varen premiar cinc xiquets de l'escola de Froilan Francisco Fuster i sis en la resta d'escoles (Quadre 11). Posteriorment, trobem una altra entrega pels exàmens que es varen fer el 19 de novembre i següents, i la Junta deixà clar que només donaria premis a les xiquetes que assistiren contínuament a classe i que tingueren entre sis i tretze anys. No admetria més treballs en els exàmens i exposicions públiques que els fets al llarg de l'any i, a més, apreciaria més les tasques d'ús comú i d'economia domèstica que les de primor i luxe, que si bé demostraven el grau d'avançament de l'establiment, no eren de tanta utilitat. Els premis es varen repartir el 8 de desembre (Quadres del 12 a 15).

Quadre 11. Premis als xiquets i xiquetes atorgats el 3 d'abril de 1877

Mestre	Alumnes
Froilán Francisco Fuster	Daniel Martínez Saturnino Miguel Mata Lorenzo Carboneres Moreno José Ramón Gadea Pérez Manuel Lloret Llinares
Joaquín Aguilera	Agustín Cervelló Sanz Ramón García Carboneres Enrique Bruñó Fons José Ramón Martínez Francisco Gil Pons Joaquín Silvestre Tomás
Francisca Navasquillo	Teodora Gómez Prat Vicenta M ^a Fortuny García Ciriaca Hernández Mateu Lorenza Monzó Ballester Remedios Náchter Fons Carmen Llorens Sarrió
M ^a Ángeles Perales	Rosario Castelló Moder Natalia Lloret Llinares Salvadora Peñalva Cervelló Ángela Marazo Iglesias Josefa Peña Pérez Balbina Martínez Pons

Font: AMA, VIII, expedient 27. Elaboració pròpia.

Quadre 12. Premis lliurats el 8 de desembre de 1877. Escola de Mª Àngeles Perales

Nom de la xiqueta	Classe de premi
1. Dolores Lloret	Medalla i diploma de primera
2. Salvadora Peñalva	Medalla i diploma de segona
3. Pura Ramón Monzó	Medalla i diploma de tercera
4. Carmen Mora	Diploma de segona
5. Josefa Pellejero	Diploma de segona
6. Aurora Romero	Diploma de segona
7. Rosario Castelló	Àlbum de la brodadora
8. Natalia Lloret	Àlbum de la brodadora
9. Amalia Miralles	Àlbum de la brodadora
10. Josefa Remohí	Estoig
11. Filomena Casanova	Estoig
12. Balbina Martínez	Estoig
13. Sandalia Castelló	Premi al mèrit
14. Àngela Galiana	Premi al mèrit
15. Pura Donderis	Premi al mèrit
16. Rosario Calvet	Premi al mèrit
17. Escolástica Mínguez	Premi al mèrit
18. Vicenta Palomar	Premi al mèrit
19. Vicenta Llácer	Premi al mèrit
20. Àngela Chornet	Premi al mèrit
21. Desamparados Crespí	Premi al mèrit
22. Basilia Róbenes	Premi al mèrit
23. Constantina Badenes	Premi al mèrit
24. Tremedal Baldoví	Premi al mèrit
25. Elvira Badenes	Premi al mèrit
26. Francisca Romero	Premi al mèrit xicotet
27. Mercedes Chelvi	Premi al mèrit xicotet
28. Elisa Torres	Premi al mèrit xicotet
29. Rosario Duato	Premi al mèrit xicotet
30. Elisa Oliver	Premi al mèrit xicotet
31. Natalia Sanz	Premi al mèrit xicotet
32. Remedios Badenes	Premi al mèrit xicotet
33. Francisca Conca	Premi al mèrit xicotet
34. Nieves Chelvi	Premi al mèrit xicotet
35. Natalia Aranda	Premi al mèrit xicotet
36. Guadalupe Gil	Premi al mèrit xicotet
37. Àngela Marras	Vestit
38. Isabel Aleixit	Vestit

Font: AMA, VIII, expedient 172. Elaboració pròpia.

Quadre 13. Premis lliurats el 8 de desembre de 1877. Escola de Luis Roselló Tatay

Nom del xiquet	Classe de premi
1. Agustín Cervelló	Diploma i medalla de primera
2. José Vicente Mateu	Diploma i medalla de segona
3. Juan Bautista Albelda	Diploma i medalla de tercera
4. Ramón García	Estoig i carta d'apreci
5. José María Guas	Estoig i carta d'apreci
6. Paulino Andreu	Estoig
7. Luis Chalver	Diploma de segona classe
8. José Ramón Martínez	Diploma de segona classe
9. Enrique Mínguez	Diploma de segona classe
10. Joaquín Silvestre	Vestit
11. Tomás Ducat	Vestit
12. Salvador Juan	Cartera
13. Miguel Puig	Cartera
14. Toribio Oliver	Cartera
15. Leocadio Chornet	Carta d'apreci de tercera classe
16. Bernardino Talens	Carta d'apreci de tercera classe
17. Salvador Fons	Carta d'apreci de tercera classe
18. Francisco Gil	Carta d'apreci de tercera classe
19. Pedro Juan Lasala	Carta d'apreci de tercera classe
20. Vicente Aguilar	Carta d'apreci de tercera classe
21. Eleuterio Benet	Carta d'apreci de tercera classe
22. Manuel Peñalva	Carta d'apreci de tercera classe
23. Manuel Sanz	Carta d'apreci de tercera classe
24. José Dalmau	Carta d'apreci de tercera classe
25. Andrés Crespo	Carta d'apreci de quarta classe
26. Constantino Ferrando	Carta d'apreci de quarta classe
27. Ramón Bruñó	Carta d'apreci de quarta classe
28. Emilio Grima	Carta d'apreci de quarta classe
29. Federico Bisbal	Carta d'apreci de quarta classe
30. Filiberto Amorós	Carta d'apreci de quarta classe
31. Ladislao Marí	Carta d'apreci de quarta classe
32. Francisco Valero	Carta d'apreci de quarta classe
33. Adrián Baldoví	Carta d'apreci de quarta classe
34. Maximino Cubells	Carta d'apreci de quarta classe
35. Eduardo Santamaría	Carta d'apreci de quarta classe

Font: AMA, VIII, expedient 172. Elaboració pròpia.

Quadre 14. Premis lliurats el 8 de desembre de 1877. Escola de Francisca Navasquillo

Nom de la xiqueta	Classe de premi
1. Teodora Gómez	Medalla i diploma de primera
2. Consuelo Cervelló	Medalla i diploma de segona
3. Carmen Llorens	Medalla i diploma de tercera
4. Delfina Armengol	Diploma de segona
5. Ciriaca Hernández	Diploma de segona
6. Remedios Nácher	Diploma de segona
7. Melania Brian	Estoig de punt de <i>croixé</i>
8. Rosario Andreu	Estoig de punt de <i>croixé</i>
9. Urbana Pons	Estoig de punt de <i>croixé</i>
10. Lorenza Marco	Àlbum de la brodadora
11. Josefina Sanz	Àlbum de la brodadora
12. Paulina Pérez	Àlbum de la brodadora
13. Vicenta María Fortuño	Premi al mèrit
14. Maria Rosa Mateu	Premi al mèrit
15. Ramona González	Premi al mèrit
16. Isabel Sanz	Premi al mèrit
17. Natalia Cervelló	Premi al mèrit
18. Julia Goig	Premi al mèrit
19. Fabiana Iborra	Premi al mèrit
20. Maria Cervelló	Premi al mèrit
21. Joaquina Corbató	Premi al mèrit
22. Marcela Pérez	Premi al mèrit
23. Mercedes Cerdá	Premi al mèrit
24. Mercedes Rocher	Premi al mèrit
25. Asunción Buc Fortuño	Premi al mèrit
26. Maria Teresa Puig	Premi al mèrit
27. Dolores Sanz	Premi al mèrit
28. Sivila Álvarez	Premi al mèrit
29. Asunción Rubio	Premi al mèrit
30. Isabel Gómez	Premi al mèrit
31. Josefa Llinares	Premi al mèrit
32. Matilde García	Premi al mèrit
33. María Teresa Carrió	Premi al mèrit
34. Elisa Miralles	Premi al mèrit
35. Matilde Sariá	Premi al mèrit
36. Josefa Vayá	Premi al mèrit
37. Josefa Company	Vestit
38. María Codina	Vestit

Font: AMA, VIII, expedient 172. Elaboració pròpia.

Quadre 15. Premis lliurats el 8 de desembre de 1877. Escola de Froilán Francisco Fuster

Nom del xiquet	Classe de premi
1. Daniel Martínez Loba	Medalla de primera i diploma de primera
2. Enrique Carpi Pons	Medalla de segona i diploma de primera
3. Enrique Cervelló Bisbal	Medalla de tercera i diploma de primera
4. Saturnino Miguel Mateu	Estoig de Geometria
5. José M ^a Ferrer García	Estoig de Geometria
6. José Ramón Gadea Pérez	Estoig de Geometria
7. Rafael Murillo Jacinto	Diploma de segona
8. Federico Casterá	Diploma de segona
9. Arcadio Bou Perales	Diploma de segona
10. Paulino Monparler Selma	Una bossa (és pobre)
11. Manuel Pérez	Una bossa (és pobre)
12. Joaquín Tortosa Juan	Una bossa (és pobre)
13. José García Santamaría	Un vestit
14. Genaro Presencia García	Un vestit
15. Ricardo Aranda Cruz	Premi al mèrit al crom
16. Eduardo Grima Lloret	Premi al mèrit al crom
17. José Aranda Pardo	Premi al mèrit al crom
18. Eduardo Martínez Díez	Premi al mèrit al crom
19. Jorge Canuto Bisbal	Premi al mèrit al crom
20. Lorenzo Jacinto Pérez	Premi al mèrit al crom
21. Lorenzo Carboneres Moreno	Premi al mèrit al crom
22. Lorenzo Iborra Moscardó	Premi al mèrit al crom
23. Carlos Martínez Aleixandre	Premi al mèrit al crom
24. Gaudencia Brian	Premi al mèrit al crom
25. Manuel Lloret Llinares	Premi al mèrit al crom
26. Alfredo Moscardó Valero	Premi al mèrit al crom
27. Nemesio Miguel Mateu	Premi xicotet al crom
28. Enrique Gimeno Llopis	Premi xicotet al crom
29. Tomás Martínez Estornell	Premi xicotet al crom
30. Vicente Peñalva Cervelló	Premi xicotet al crom
31. José Pardo Estrela	Premi xicotet al crom
32. Eduardo Gil Mateu	Premi xicotet al crom
33. Juan Mora Grau	Premi xicotet al crom
34. José Ramón Duato	Premi xicotet al crom
35. Bautista Ramón Capsí	Premi xicotet al crom
36. Silvino Bas Badenes	Premi xicotet al crom
37. Vicente Moscardó Valero	Premi xicotet al crom
38. Miguel Gadea Pérez	Premi xicotet al crom

Font: AMA, VIII, expedient 172. Elaboració pròpia.

Quadre 16. Premis atorgats el 8 de setembre de 1878

	Medalla d'argent i diploma	Estoig i quadre d'escuts (xiquets) Llibres (xiquetes)	Diploma d'apreci	Vestit complet
Froilán Francisco Fuster	Enrique Carpi Manuel Lloret José Vanaclocha	José Ramón Duato Eduardo Grima Enrique Cervelló	Saturnino Miguel Lorenzo Carboneres Federico Bisbal Federico Casterá Numenio Miguel Genaro Presencia José Enrique García Rafael Salom Vicente Moscardó Rafael Monillo Alfredo Moscardó Francisco Lamocho	Lorenzo Valera Leandro Climent
Joaquín Aguilera	Ramón García Bautista Albelda Luis Chalver	Rafael Alberola Emilio Grima Francisco Gil	Salvador Isern Joaquín Tortosa Manuel Peñalva José Juan Paulino Andreu Rafael Chover Ramón Bruñó Emilio Lacal Francisco Valera Leocadio Chinesta Adrián Baldoví Salvador Martínez	Pedro Juan Gasulla Constantino Fernando

continua

continuació

	Medalla d'argent i diploma	Estoig i quadre d'escuts (xiquets) Llibres (xiquetes)	Diploma d'apreci	Vestit complet
Francisca Navasquillo	Remedios Nácher Josefina Sanz Ciriaca Hernández	Vicenta M ^a Fortuny Carmen Llorens Julia Boix	Lorenza Marco Francisca Pérez Sara Bria Vicenta M ^a Chapí Constantina Ródenas Isabel Sanchis Manuela Pérez María Cervelló Elisa Carpi Melanca Brian Adelina Peña Brígida Estrella	Antonia Olcina Vicenta M ^a Ramos M ^a Teresa Carrió
M ^a Ángeles Perales	Rosaria Castelló Josefa Normes Josefa Pellejero	Natalia Lloret Basilia Ródenes Francisca Romera	Salvadora Peñalva Aurora Romera Adela Carpi Elisa Torres Leonor Llácer Balbina Martínez Pirra Ramón Filomena Casanova Trinidad Baldoví Rosaria Durá Vicenta Llorca Josefa Bernechi	Pura Carreres Ángela Valera Isabel Martínez

Font: AMA, VIII, expedient 27. Elaboració pròpia.

Escola de Pàrvuls: Víctor Esparza, Roberto Chust, Eduardo Carpi, Enrique García, Ricardo Duato, Bernardino Cervelló, Tomás Fuentes, Peregrín Vila, Dionisio Grima, Fco. Vicente Grima, Daniel García, Alfredo Muñoz, Francisca Blanquer, Edelmira Gil, María Pastor, Odila Brian, Encarnación Brú, Herminia Peña, Amparo Chust, Rosaria López, Amelia Grima, Máxima Barrero, Emilia Ferrandis, Julia López i Francisca Mª Gil.

L'any següent, la quantitat de premis donats en setembre es va unificar (Quadre 16). En les quatre escoles públiques obsequiaren amb tres medalles d'argent i diploma els tres xiquets o xiquetes més avantatjats, i no s'oblidà la Junta de donar les gràcies a Pedro Juan Ortizá per haver regalat, segons era costum, les medalles d'argent i cintes que havien servit per als premis. El segon premi també va ser per a tres alumnes i consistia en un estoig i un quadre d'escuts en el cas dels xiquets i un estoig i un llibre en el cas de les xiquetes. Es repartiren a continuació dotze diplomes en cadascuna de les escoles i, finalment, es varen oferir dos vestits complets per a dos xiquets en cada escola masculina i tres vestits en el cas de les escoles de xiquetes, tots per a alumnes pobres. Es va fer una menció especial a l'escola de pàrvuls, es van donar premis a dotze xiquets i a tretze xiquetes. La Junta Local va fer una menció especial als xiquets Daniel Martínez i Dolores Lloret perquè l'any anterior ja havien obtingut el premi de primera classe i, no podent adjudicar-ne un altre de major, acordà que es fera constar en l'acta l'estima que havien merescut per ser els més excel·lents en les seues respectives escoles.

En l'any 1879, a proposta del senyor Cervelló es va acordar que els premis als xiquets de les escoles públiques que s'acostumaven a repartir el dia 8 de desembre, es repartiren l'11 d'octubre, quan es feien les festes en acció de gràcies del sant patró a fi de donar-hi més lluïment, per la qual cosa calia comunicar-ho als mestres perquè avançaren els exàmens. Aquell any la Junta va acordar que es fera constar en acta que el mestre Froilán Francisco Fuster havia merescut l'apreci de la Junta per l'estat d'avançament de l'escola a càrrec seu i per haver cooperat d'una manera notable en l'èxit brillant del repartiment de premis, per la qual cosa se li va regalar un atlas geogràfic.

Ara bé, no tot eren felicitacions, també va acordar que es significara a la mestra Francisca Navasquillo de qui havia vist amb desgrat la seua actitud de prohibir a les alumnes que exposaren els treballs al local destinat, contravenint així els desitjos de donar més brillantor a l'acte de repartiment de premis. Encara més, el seu comportament es va posar en coneixement de la Junta Provincial.⁵³

Els dies 9, 10 i 11 de juny de 1880 es varen fan els exàmens a les escoles públiques per a concedir premis a finals de mes (Quadre 17). No sabem la qualitat dels premis concedits, encara que pensem que no s'allunyarien molt dels que solien donar-se. Tornem a veure una certa uniformitat en la distribució, en observar que se'n concediren sis o set per escola, tot i que la matrícula real era molt gran, amb més de cent alumnes per classe matriculats.

---

⁵³ AMA, VIII, expedient 28.

Quadre 17. Premis atorgats el 28 de juny de 1880

Mestre	Alumnes premiats	Matrícula
Froilan Francisco Fuster	Urdencio Brian Peiró Joaquín Silvestre Tomás Eduardo Giner Lloret Enrique Cervelló Bisbal Rafael Solera Poveda José Vanaclocha Vendrell Víctor Manuel España Calvet	Alumnes matriculats: 130
Enrique Ortiz Garrigós (interí)	Ramón García Carboneres Francisco Gil Pons Juan Álvarez Luis Chalver Carbonell Lorenzo Grau Ródenas Juan Bautista Sanchis Vicent	Alumnes matriculats: 113
M ^a Ángeles Perales Ferrando	Salvadora Peñalva Cervelló Ángela María Iglesias Sandalia Castelló Roger Trinidad Baldoví Martínez Balbina Martínez Pons Francisca Romero Baldelló Pura Ramón Monroig	Alumnes matriculades: 140
Francisca Navasquillo Alcocer	Carmen Llorens Laurón Constantina Ródenes Escrivá Vicenta Ramona Escrivá Adelina Peña Bou Ana Entender Álvarez Natalia Cervelló Sanz	Alumnes matriculades: 120

Font: AMA, VIII, expedient 29. Elaboració pròpia

No tot eren premis, també es podien imposar càstigs a l'alumnat, encara que el Reglament especificava que els mestres n'havien de variar les formes i evitar repetir-ne constantment perquè no deixaren de costat la vergonya els castigats. Entre els diferents mitjans que podien emprar els mestres per a evitar els càstigs corporals aflictius calia utilitzar, entre d'altres, la lectura en veu alta de l'alumne de la màxima moral infringida, retirar-li una determinada quantitat de vals de premi, eliminar el seu nom de la llista d'honor en el cas hipotètic que en formara part, col·locar-lo al seu lloc de manera separada, a la vista de tots, agenollat o dret per un temps determinat (mitja hora, una hora o més), retindre'l a l'escola durant un temps després que la resta de companys acabaren les classes, fent-ho saber als pares i explicant-los-en el motiu, etc. El Reglament possibilitava expulsar del centre de manera temporal per reiteració de faltes i, fins i tot, l'expulsió definitiva del centre per una conducta incorregible i que poguera perjudicar la resta de companys pel seu mal exemple, sempre amb l'aprovació de la Junta Local.

La veritat és que en l'arxiu municipal no es conserven moltes referències a situacions conflictives. Segurament n'hi hauria unes quantes, com passa en tots els llocs, fins i tot hui en dia, sense que es traduïren en cap expedient. El dia 9 de juny de 1869 la Junta Local especificà que havia tingut notícia que en alguns establiments hi havia càstigs corporals als alumnes, per la qual cosa va resoldre recordar a tots en general que estava prohibit absolutament d'utilitzar-ne, i que s'havien d'aplicar els càstigs morals que els suggerira la seua imaginació. No obstant, hem trobat dues notícies que parlen de maltractaments a alumnes per part dels mestres.

En una ocasió, quan el mestre titular de l'escola Froilán Francisco Fuster es trobava complint el seu treball com a habilitat, es va produir una situació de maltractament per part del substitut a l'escola. El pare de l'alumne José Chover, es va queixar el primer de novembre de 1883 pel castic corporal que li havia infringit al seu fill el substitut del mestre. Assabentada la Junta i esbrinats els fets, constatà que el mestre titular havia comunicat a l'alcaldia l'absència i la substitució. No es va trobar responsabilitat per aquest concepte i, al respecte del tracte i castic infringit al fill del demandant, es va acordar que es fera saber al mestre Froilán que a partir de llavors els càstigs s'havien d'ajustar al que marcava el reglament i ho havien de tindre en compte tant ell com la persona que el substituïra.

El segon incident del qual tenim notícia afecta també el mestre Froilán Francisco Fuster. En octubre de 1877, el pare de l'alumne Bautista Royo va presentar una queixa per escrit a l'Ajuntament sobre el maltractament al seu fill. Segons la declaració del pare, el dia 9 d'octubre el seu fill va tornar de l'escola queixant-se amargament i va observar que a l'esquena tenia senyals de cops, i acusà el mestre d'haver-li pegat per no saber escriure una quantitat a la pissarra. Els cops varen ser propinats amb una corretja que, segons el pare, es va trencar a trossos, tot en presència de la resta de companys de classe. Aquest sí que és un expedient més seriós, pel fet que fins i tot incorporà una declaració del metge

Ramón García Berenguer, en què especifica que havia reconegut el xiquet Bautista Carlos Richart per orde de l'alcaldia i que va veure marques a la regió dorsal fetes al seu parer amb un instrument contundent, encara que eren lleus i no varen necessitar assistència facultativa.

A continuació s'incorporà la declaració del mestre que en cap moment negà els fets, i afegí que no havia estat la seua intenció ofendre el xiquet al més mínim. Segons la seua opinió, si els senyals que aparegueren a l'esquena del xiquet li'ls havia provocat ell, no era de la manera com ho deia el pare, perquè fins i tot no va necessitar assistència mèdica. Aprofitant els fets, el mestre es queixa de la seua situació personal, i diu textualment:

No toda la culpa de otro hecho mayor que este debiera recaer sobre un maestro a quien después de varias reclamaciones no se le paga lo que se le adeuda y que religiosamente tiene ganado, puesto que el maestro que en tal caso se encuentra teniendo su señora gravemente enferma en cama al tener que pensar donde debe recurrir por allegar recursos ni piensa en la Escuela ni en lo que hace y mucho más cuando por parte del Señor Alcalde tiene prometido el no pagarle mientras presida el Ayuntamiento y que en la visita lo ha hecho presente a la Junta local.⁵⁴

No diu res més el mestre sobre la seua actuació amb el xiquet, no obstant, aprofita el moment per a queixar-se durament de l'alcalde, per la qual cosa hem de suposar que les relacions entre mestre i poder polític eren prou tenses llavors.

---

⁵⁴ AMA, VIII, expedient 172.

8

Els mestres

8.1. Els requisits i les condicions de vida

La normativa establia clarament els requisits indispensables per a ser mestre d'escola. En el Reglament general d'instrucció pública del 19 de juny de 1821 es deia que els mestres de les escoles públiques havien de ser necessàriament examinats a la capital de la província, excepció feta dels mestres de les escoles privades, alhora que l'elecció per a dirigir les escoles públiques, la vigilància sobre la seua conducta i la facultat de remoure'ls, si hi havia causa justa, corresponia als ajuntaments, amb les regles que prescriviren els reglaments.

Posteriorment, en el Pla general d'instrucció pública (Reial decret del 4 d'agost de 1836) s'especificà que cap individu podria ser nomenat mestre d'escola primària pública, ja fora elemental o superior, completa o incompleta, sense reunir uns requisits mínims, com eren els de ser major de vint anys, estar en possessió del títol corresponent després d'haver fet un examen i, a més a més, ser un persona de bona conducta, per a la qual cosa calia presentar una certificació de l'autoritat municipal del seu domicili, tant de l'alcalde com del capellà.

El nomenament de mestre d'escola pública corresponia als ajuntaments, encara que no podien exercir les funcions que tenien sense l'aprovació prèviament del governador, una vegada escoltada la Comissió Provincial d'Instrucció Primària. Eren també molt clares les situacions que impossibilitaven obtindre el càrrec de mestre d'escola pública, en estar vedat per als condemnats a penes afflictives o infamatòries que no hagueren obtingut la rehabilitació, així com tampoc

podrien ser-ho els processats criminalment. Qualsevol espanyol o espanyola major de vint anys, que complira els requisits anteriors (edat, títol, certificacions de bona conducta i lloc on pensava exercir) podia obrir i dirigir una escola, casa o col·legi per a la instrucció primària.

Uns anys més tard, la Llei d'instrucció pública del 9 de setembre de 1857 obrí la possibilitat d'incorporar mestres que no foren d'Espanya per al cas dels professors de llengües vives i música vocal i instrumental. També va incloure, com a requisit general, no patir cap defecte físic o malaltia que impossibilitara l'ensenyament, ni estar inhabilitat de manera absoluta per a càrrecs públics i drets polítics, si, prèviament, no obtenien una rehabilitació suficient i especial per a l'ensenyament.

S'inicià la incompatibilitat per als ensenyants públics amb altres professions que perjudicaren el desenvolupament de l'ensenyament, com tampoc podien fer classes en establiments privats ni lliçons particulars sense llicència del govern. Per al cas concret dels mestres d'instrucció primària es dispensava de posseir el títol corresponent per a les escoles elementals incompletes i, per al cas de mestres de pàrvuls, que podrien exercir mitjançant una certificació d'aptitud i moralitat expedida per la Junta Local i visada pel governador provincial.

Quan la dotació anual de la plaça de mestre fora inferior als tres mil reals i, en el cas de les mestres se situara per davall dels dos mil, la provisió de la vacant no precisaria oposició, s'anunciaria la vacant, amb un termini per a presentar sol·licituds i es faria el nomenament a proposta de la Junta Provincial, tenint en compte els mèrits dels aspirants. Per a la resta sempre caldria fer una oposició.

Amb la Llei d'instrucció primària del 2 de juny de 1868 es va modificar la situació. Qualsevol individu que tinguera un títol acadèmic expedit per una universitat o seminari, o el títol de Batxiller en Arts, podia aspirar al diploma d'aptitud per a mestre d'instrucció primària. Tan sols calia acudir al tribunal que es formaria en totes les províncies, compost per un catedràtic designat pel rector de la universitat corresponent, si n'hi havia, o director d'institut si no n'hi havia, el professor de Pedagogia de l'institut, dos eclesiàstics, individus de la Junta Provincial i un professor d'instrucció primària elegit prèviament per la Junta, per a optar al títol de mestre d'instrucció primària. No obstant, el Decret del 14 d'octubre del mateix any va restablir novament les escoles normals per a la formació de mestres.

La pressa de possessió de càrrec era un acte molt solemne. Es desplaçava a l'escola tota la Junta Local o la majoria de representants. El president conferia al mestre la possessió de l'escola, el col·locava en la poltrona que hi havia damunt de la plataforma en presència de tots els concurrents a l'acte. A tall d'exemple, el dia 4 de setembre de 1855 es presentà el nou mestre de l'escola elemental

José Hervás.⁵⁵ La primera intervenció va ser de Vicente Agustín Liñana, el capellà elegit per a l'ocasió, que va fer una exhortació, primerament al mestre, en què li recordava, encara que no ho necessitava, com de sagrat que era l'encàrrec que havia rebut, que havia de donar els ensenyaments inculcant en els xiquets les màximes de la moral perquè el dia que tocara foren útils a si mateixos i a l'Estat. Després les paraules anaren adreçades als xiquets, que no es varen lliurar del sermó, als quals va demanar que prestaren la deguda submissió i respecte al nou mestre, que s'aplicaren a l'estudi, per a la qual cosa calia ser puntuals en l'assistència. A continuació es va presentar el mestre als xiquets i l'acte quedà conclòs. Aquestes presentacions es repetien de manera continuada sempre que hi havia un canvi de docent.

Els ajuntaments estaven obligats a proporcionar, a tots els mestres d'escoles públiques primàries, una casa habitació suficient per a ell i la seua família, una sala per a fer classe i els utensilis necessaris per a l'ensenyament, a més del sou fix que era variable segons la localitat. A la retribució s'afegien les aportacions setmanals, mensuals o anuals que aportaren els alumnes que no foren fills de pares pobres.

En la llei que autoritza el govern per a plantejar provisionalment el pla d'instrucció primària, del 21 de juliol de 1838, s'estableix que el sou del mestre no podria ser inferior als mil cent reals anuals per a les escoles primàries elementals i 2 500 per a les escoles superiors, sempre sense comptabilitzar les possibles aportacions per part dels alumnes. Posteriorment, en la Llei d'instrucció pública del 9 de setembre de 1857, es concretà el sou segons els habitants del municipi; si la població se situava entre cinc-cents i mil habitants, la quantitat seria de 2 500 reals anuals; entre mil i tres mil habitants augmentaria als 3 300 reals; per als municipis entre tres mil i deu mil habitants seria de 4 400 reals.

Per a les mestres, la dotació econòmica estaria disminuïda una tercera part respecte a la dels mestres, alhora que els titulars de les escoles superiors tindrien mil reals més de sou que els de les escoles elementals.

En el cas d'Alberic, els sous anaren millorant amb el pas dels anys, encara que les pujades es feien de tard en tard; el sou era molt estable en el temps. Les primeres referències, anotades en els comptes de l'Ajuntament, són de l'any 1836, i especifiquen que el pagament anual era de tres mil reals. L'any 1841, quan augmenta el nombre de mestres, continuen rebent tres mil reals en el cas dels dos mestres i la mestra tan sols 1 600.⁵⁶ La situació es manté estable fins a l'any 1846,

---

⁵⁵ AMA, VIII, expedient 11.

⁵⁶ En els comptes apareix la referència de pagament a la mestra de costura. ¿No heu sentit mai una dona major preguntar a les xiquetes menudes si van a costura?, fent referència a començar a anar a escola. No seria gens estrany que fora un record d'aquelles primeres mestres que s'encarregaven d'ensenyar les xiquetes a cosir a les escoles.

quan es pujà el sou de la mestra a 1 800 reals. A partir de l'any 1849 comença a diferenciar-se el mestre de l'escola superior de l'elemental; el primer rep quatre mil reals i el segon es mantindrà en els tres mil, encara que la diferència era major pel fet que el mestre de l'escola superior tirava avant també l'escola d'adults o nocturna, amb una compensació econòmica de 1 500 reals més a l'any, encara que va durar poc la situació perquè l'any següent li rebaixaren el sou de l'activitat nocturna, que quedà en només mil reals. En 1851 s'augmentà el jornal de la mestra fins als 2 250 reals anuals.

En morir el mestre Manuel Martínez Rosalén, es posà en coneixement de la Comissió Provincial d'Instrucció perquè es publicara la vacant d'escola superior, i s'especificava que inclouria també l'escola d'adults o nocturna, dotada amb mil reals anuals, pagats trimestralment, i era per compte del mestre pagar la llum que es consumira dins de l'aula, no la de l'escala i el corredor, que anava a càrrec de l'Ajuntament.

Aquests sous es mantenen congelats fins que arriba l'any 1859, moment en el qual hi hagué una nova pujada; el mestre de l'escola superior passà a rebre 5 400 reals, als quals caldria afegir sis-cents reals més per l'escola nocturna, el mestre de l'escola elemental de xiquets en rebria 4 400, a la mestra li'n consignaren tres mil i l'altra mestra, la nomenada per l'obra pia de l'arquebisbe Pedro Mayoral, seria compensada amb set-cents reals anuals, ja que les rendes de l'Hospital no eren suficients.

Aquesta situació s'estabilitzà durant uns anys, perquè encara que en l'any econòmic 1866-1867 es produïra el canvi de reals a escuts, rebien la mateixa quantitat de diners (deu reals equivalien a un escut). Quatre anys després ja trobem les pessetes com a moneda de canvi. El sou del mestre de l'escola superior passà a ser de 1 350 pessetes (equival a la mateixa quantitat que abans pel fet que una pesseta equivalia a quatre reals), el sou per l'escola nocturna era de cent cinquanta pessetes, el mestre de l'escola elemental en rebia mil cent, la mestra, 750, i l'altra mestra, la de l'obra pia, en tindria 175 més.

L'any econòmic 1867-1868 augmentà l'aportació de l'Ajuntament a l'obra pia, i passà a ser de 249,25 pessetes i, posteriorment, l'any 1872-1873, ja la va sufragar completament l'Ajuntament amb les 750 pessetes que li corresponien.

La penúltima modificació es produeix l'any 1874-1875, quan en desaparèixer l'escola superior els dos mestres seran d'escola elemental, i llavors reben mil cent pessetes anuals. El mestre de l'escola nocturna continua sumant cent cinquanta pessetes més i les mestres es mantenen cobrant 750 pessetes.

La darrera modificació es produeix l'any 1884-1885, moment en el qual les mestres s'equiparen als mestres, i passen tots quatre a cobrar mil cent pessetes anuals. L'any anterior es perd el rastre informatiu de l'escola nocturna i en els

pressupostos no es consigna cap gratificació després que s'haguera rebaixat el sou del mestre a cinquanta pessetes anuals; segurament deixaria d'existir, i per això apareix l'escola privada d'Álvaro Iranzo Montes. Cal esmentar finalment que entre 1876-1877 i 1882-1883 es consignen en els pressuposts quanties destinades a una escola de pàrvuls que després desapareixerà sense més detalls.

Un fet que s'ha de remarcar és que els docents d'Alberic no es veuran afectats pel mal general que tenien molts professionals del moment, el retard en el pagament dels sous. En els butlletins oficials de la província constantment apareixen anuncis oficials que recorden els retards en el pagament de les nòmines que afecten gran quantitat de municipis valencians, però no hi consta el cas d'Alberic.

8.2. Les escoles d'ensenyament primari a Alberic

Ara per ara és difícil saber quan es va crear l'escola de xiquets a Alberic. En començar el segle XIX hi havia a Alberic dues escoles, la de xiquets i la de xiquetes, amb dificultats per a saber qui les dirigia. Ja hem esmentat que l'escola masculina tenia al capdavant el mestre Carlos Fuster en l'any 1822 i, possiblement el successor va ser José Pons, que exercí fins a l'any 1838. Per la seua part, l'escola de xiquetes, una fundació de l'arquebisbe Pedro Mayoral, que va dirigir fins a l'any 1833 Josefa Serraina i després passà a mans de Columba Chelvi.

Quan s'amplia el ventall d'escoles públiques a Alberic és l'any 1841, moment en què n'apareixen dues més, una de xiquets a càrrec d'Estanislaó Cervelló i una altra de xiquetes dirigida per Josefa Blanco. Podem seguir l'evolució de les quatre escoles al llarg del que resta de segle XIX, fins a l'any 1900, on finalitza el present treball. No tenen nom les escoles i, per tant, d'alguna manera caldrà diferenciar-les. Com que llevat d'un període curt de temps en què es classificaren en superior i elementals –la resta del temps són semblants–, hem optat simplement per numerar-les, sense fer-hi altra distinció. Donem el número u a l'escola de xiquets més antiga, la que serà escola superior a partir de l'any 1848; la número dos serà la segona escola de xiquets, l'escola elemental; la número tres, l'escola més antiga de xiquetes, la fundada per l'obra pia de Pedro Mayoral, i, finalment, la número quatre, l'altra escola de xiquetes.

L'escola superior de xiquets es mantindrà fins a l'any 1874, encara que l'Ajuntament ja desitjava al final de la dècada dels anys cinquanta que passara a ser elemental com l'altra, per raons estrictament econòmiques. Segons la normativa de l'any 1857, el mestre d'escola superior tindria un sou de 5 400 reals i el de les escoles elementals de 4 400. Això suposa un augment de 1 400 reals sobre el que es rebia anteriorment (Alberic tenia 3 700 ànimes). Els ajuntaments podrien establir les escoles superiors si ho consideraven convenient, i en el cas

d'Alberic pensaren que no era precisa una escola superior perquè amb dos elementals completes n'hi havia prou per a cobrir les necessitats de la població. El sou del mestre seria de 4 400 reals a l'any des del primer de gener, i ho posaren en coneixement del governador civil. Les raons esgrimides per l'Ajuntament eren l'escassetat de veïnat i els pocs recursos municipals. Tot i les seues apreciacions, el dia 14 d'abril de 1858 arribà una carta de de la Comissió Provincial d'Instrucció de València en què s'afirmà que el mestre Carmelo Canuto havia obtingut l'escola superior per oposició en propietat, per la qual cosa no es podia accedir als desitjos de l'Ajuntament fins que no es produïra vacant en l'escola, perquè calia respectar els drets adquirits. L'Ajuntament no volia causar perjudicis al mestre Carmelo Canuto i demanà una reflexió al governador, perquè al poble les aportacions setmanals voluntàries i les donacions que es feien abans dels períodes vacacionals o festivitats tenien una quantia fixa de consideració; la petició, però, no va donar un resultat positiu per als desitjos locals.

Segons el parer de la corporació municipal, els mestres de la vila estaven suficientment pagats amb les retribucions obtingudes dels fons municipals, així com les donacions voluntàries setmanals que aconseguien de manera puntual i, en conseqüència, no hi havia precarietat com en altres poblacions. Això és el que argumentà la Junta Local a la provincial en octubre de 1856. De fet, en el butlletí oficial número 123 d'aquell any, es mantenia que una de les causes, tal vegada la més influent, que contribuïa a entorpir el millorament de les escoles de la província, era l'escassetat o cap retribució que tenien els mestres per part dels fills de pares que podien pagar. A Alberic, els mestres Carmelo Canuto i José Hervás manifestaren que es pagaven amb prou puntualitat la retribució dels qui no eren pobres, calculant que setmanalment podia arregar el mestre Canuto uns dotze reals, mentre que el mestre Hervás podia arregar-ne entre dotze i catorze.

No disposem d'expedients personals detallats en l'arxiu municipal, no obstant això, hem fet una reconstrucció parcial i senzilla de mestres que exerciren a Alberic al llarg del segle XIX en les distintes escoles (Quadre 18), fonamentalment a partir dels detalls que proporcionen les visites d'inspecció a les escoles. El quadre està obert encara a possibles millores, si es troba més informació, no obstant, és prou complet ara per ara. Alguns es mantenen al seu lloc durant molts anys, d'altres, en canvi, són interins que hi fan la seua tasca durant uns mesos només. D'entrada es veu una major continuïtat en les escoles de xiquetes (excepció feta de l'escola número 4 a l'any 1875), mentre que la major mobilitat es produeix en l'escola número 2 de xiquets.

Quadre 18. Mestres a Alberic (1800-1900)

	Escola	
Xiquets	Número 1	Carlos Fuster José Pons ———1838 Joaquín Sabater 1838–1846 José Serra 1846–1848 Manuel Martínez Rosalén 1848–1854 Vicente Lahoz 1855 Carmelo Canuto Raga 1855–1874 Vicente Lahoz 1874 José Galcerán Feliu 1874 Froilán Francisco Fuster Oltra 1874–1889 Antonio Gómez Gilabert 1889 Vicente Martínez Climent 1889–1890 Vicente Segarra Miguel 1890–1892 José Albuixech Domingo 1892–1900
	Número 2	Estanislao Cervelló 1841–1848 Antonio Sala 1848 José Serra 1848–1851 Antonio Sala 1851 Carmelo Canuto Raga 1851–1854 Juan Bautista Iranzo 1854 José Herbás Romaguera 1855–1862 Jaime Llinares 1862–1863 José Alcaraz Bernal 1863 Miguel Pastor 1863 Pascual Noguera Lledó 1863–1865 Julio Goig Company 1865 Fernando Soler López 1865–1869 Vicente Regall Guzmán 1869 Francisco Corbató Cardá 1870–1876 José M ^a Pérez Vilallaves 1876–1877 Francisco Sanz 1877 Luis Roselló Tatay 1877 Joaquín Aguilera Galen 1877 Enrique Ortiz Jaime Pérez Olcina Jaime Cardona Ortiz 1882–1885 José M ^a Bou 1885–1900

continua

continuació

	Escola	
Xiquetes	Número 3	Josefa Serrania ---1833 Columba Chelvi 1833- 1866 Josefa Masiá Grau 1866-1867 M ^a Ángeles Perales 1867-1885 Zoraida Navarro Candel 1885-1889 Francisca Navarro 1889-1898 Carmen Amat 1898-1900
	Número 4	Vicenta Puertas 1841 Josefa Blanco 1841-1865 Eugenia García Blanco 1865 Dolores Aleixandre Banacloig 1865-1875 Salvadora Durá 1875 Teresa Estevan Pérez 1875 Francisca Navasquillo 1875-1894 Laura Martínez 1894-1895 Francisca Navasquillo Alcover 1895-1900

Fons: AMA, diversos expedients. Elaboració pròpia.

8.3. Aproximació als mestres d'Alberic del segle XIX

ESCOLA NÚMERO 1

José Serra (1846-1848)

En la visita del dia 20 de juny de 1847 es considerà que estava en bon estat l'ensenyament en totes les seccions de la seua classe. Els deixebles contestaven de manera clara i a consciència les preguntes que s'hi feien, la qual cosa provava el bon mètode emprat, i destacaven en les matèries d'aritmètica i elements de gramàtica castellana. La Junta Local va donar les gràcies al mestre pel bon mètode, l'interès i l'actitud que fomentava la instrucció. Al mes de desembre, en canvi, no es notaren avanços i l'estat de la classe era estacionari. El 14 d'agost de 1848 passà a exercir a l'escola elemental.

Manuel Martínez Rosalén (1848-1854)

És el mestre que es fa càrrec de l'escola superior creada el 21 d'agost de l'any 1848. En la primera visita que es va fer el 12 de desembre la Junta considerà que

es trobava en bon estat, tot i el poc de temps que estava en funcionament, tan sols tres mesos. La situació es mantingué fins al juny de l'any següent, al setembre, però, s'observava un cert estancament, encara que el mestre havia estat més de vint dies malalt. La situació es manté en estat regular fins que acaba l'any. En març de 1852 la Junta es va disgustar molt per l'estat de neteja del local, alhora que pensava que es podia traure més partit dels alumnes amb una atenció més acurada per part del mestre. Al mes següent, la comissió tornà a disgustar-se perquè la situació estava molt lluny d'haver millorat. Havia cridat molt l'atenció als inspectors la llibertat que es prenia el mestre de variar les definicions dels autors del text, de la qual cosa resultava que quasi era impossible que els xiquets s'ensenyaren alguna cosa. Se'l va previndre que a partir de llavors s'abstinguera de fer dependre altres definicions que les dels autors assenyalats. Com a mestre de l'escola superior dirigí l'escola d'adults. Se'n conserven poques referències, només en tenim un parell de l'any 1849 i s'hi fan ressò del bon estat en què es trobava l'escola. El mestre morí l'any 1854 i el va substituir interinament el prevere Vicente Lahoz.

Vicente Lahoz (1855 i 1874)

És un comodí en mans de l'Ajuntament per a suplir la falta de professor. És prevere i el trobem dirigint l'escola en faltar el mestre Manuel Martínez en l'any 1855, així com en l'any 1874, després de l'òbit de Carmelo Canuto.

Carmelo Canuto Raga (1855-1874)

De 1855 a 1874 dirigeix l'escola superior. Era mestre de l'escola elemental i es considerava que tenia una conducta moral impecable. Pel bon comportament en la realització de les tasques de l'escola elemental que tenia a càrrec seu des de feia quatre anys, es considerà que era idoni per a passar a l'escola superior; hi accedí per oposició en desembre de 1854. Presentada la terna corresponent per part de la Comissió Provincial d'Instrucció, encapçalada per Carmelo Canuto, seguida per José Tomás Presencia i Julián Chust, l'Ajuntament l'acceptà el 20 de gener de 1855 com a mestre de l'escola superior. Les referències que tenim de la seua activitat passen d'un estat regular al final de la dècada dels anys cinquanta i els inicis de la dels seixanta a millorar progressivament. L'any 1863 es parlava del bon estat de l'ensenyament i en 1869 ja deien que tenien una bona altura els seus mètodes, encara que es notaven certes desigualtats en els coneixements dels alumnes, conseqüència de la falta d'assistència a classe. Finalment, en abril de l'any 1872, la Junta comentà que tenia molt bon mètode d'ensenyament i, si els alumnes no estaven a l'altura que havien d'estar, era per causes estranyes, que havien tingut tancat l'establiment i que feia pocs dies que s'havien iniciat els estudis. El 23 de gener de 1874 va morir. Mentre es nomenava un altre mestre, les classes les va fer el prevere Vicente Lahoz.

José Galcerán Feliu (1874)

És nomenat mestre el 17 de febrer de 1874, l'únic que havia sol·licitat la plaça vacant. No tenim referències sobre la seua actuació a l'escola, només que va durar poc, ja que el dia 15 de maig va prendre possessió el nou mestre, Froilán Francisco Fuster.

Froilán Francisco Fuster Oltra (1874-1889)

Arribà a Alberic per trasllat des de Crevillent, i en prengué possessió el 13 de maig de 1874. Es mantingué al front de l'escola fins a l'any 1899. Va comptar sempre amb el beneplàcit de la Junta, llevat d'un incident sobre la utilització del valencià per part dels alumnes que ocorregué en una de les seues absències de l'escola per a complir l'encàrrec d'habilitat del partit. L'altra incidència va ser la demanda que va presentar un pare pel castic físic al seu fill. En general, la Junta es mostrà satisfeta per l'estat d'avançament de l'escola i, en una ocasió, concretament en octubre de 1879, li va regalar un atlas per la seua ajuda i cooperació en el repartiment de premis als alumnes. El 4 de febrer de 1887 va demanar a l'Ajuntament poder aprofitar un hortet que hi havia en l'edifici de l'escola amb finalitat pedagògica. Era un espai que havia deixat d'utilitzar un veí del poble que pagava quaranta pessetes de lloguer a l'Hospital. L'Ajuntament hi va accedir, si continuava pagant les quaranta pessetes a l'Hospital. El dia 27 de maig de 1889, en la presa de possessió del mestre Antonio Gómez, la Junta va fer constar per escrit el gust amb el qual havia vist els avançaments dels alumnes, així com el gran interès mostrat en l'adquisició i conservació de la gran quantitat i bon material que hi havia a l'escola, com a conseqüència del bon fer del mestre.

Antonio Gómez Gilabert (1889)

Va prendre possessió el 27 de maig de 1889 i tan sols va estar dos mesos al càrrec de l'escola.

Vicente Martínez Climent (1889-1890)

El 13 de juliol de 1889 prengué possessió com a mestre. L'única referència que es conserva correspon al 15 de març de 1890, quan la Junta comentà que l'escola estava ben dotada de material, encara que l'ensenyament deixava molt a desitjar, segurament per l'estat d'interinatge en què es trobava.

Vicente Segarra Miguel (1890-1892)

El dia 13 de maig de 1890 es va llegir l'escrit de la Junta Provincial d'Instrucció Pública en què el nomenava mestre d'escola pública elemental de xiquets, després d'aprovar les oposicions, i li'n donava possessió. El president de la Junta es dirigí als xiquets assistents a l'escola per a que reconegueren i prestaren subordinació al mestre, els recomanava que acudiren amb exactitud i puntualitat a les hores

de classe amb la finalitat de deprendre i instruir-se en el menor temps possible, per a ser útils als pares que tants desvetlaments tenien per la instrucció dels fills. Posteriorment va permutar la plaça amb José Albuixech i el 13 de març de 1892 demanà el cessament per a presentar-se a l'escola de la Vall d'Uixó.

José Albuixech Domingo (1892-1900)

El 18 de març de 1892 es presentà des de la Vall d'Uixó, on exercia de mestre. No tenim moltes referències de la seua activitat a pesar del llarg temps en què desenvolupa la seua tasca. Només un parell de l'any 1894 en què la Junta estava satisfeta del comportament i el treball del mestre; presentava un bon estat l'ensenyament. La queixa que feia el mestre era una de les més habituals: les faltes d'assistència dels alumnes.

ESCOLA NÚMERO 2

Estanislao Cervelló (1841-1848)

Poques referències tenim del mestre, encara que en són prou com per a saber la satisfacció en què el tenia la Junta. Rebia una gran quantitat d'alumnes. El 21 de juny de 1847, en fer els exàmens als alumnes, les respostes varen ser clares i categòriques, per la qual cosa va merèixer el reconeixement dels visitadors i, de fet, pensaven que quasi equivaldria la seua a una escola completa.

Antonio Sala (1848 i 1851)

Va ocupar el càrrec de manera interina primer en l'any 1848, fins que l'escola passa a mans de José Serra, i, posteriorment, el 6 de maig de l'any 1851, en faltar José Serra, fins que Carmelo Canuto passà a ocupar la direcció de l'escola.

José Serra (1848-1851)

El 14 d'agost de 1848 passà a l'escola elemental. A poc a poc, les opinions sobre el mestre van fent-se més negatives i, si al mes de juny de 1849 varen observar defectes insignificants per part del mestre, en setembre veieren la classe molt retardada. De fet, la comissió va quedar prou disgustada, per la qual cosa va demanar al mestre que millorara la situació. Pareix que va donar resultat la petició de la Junta perquè al juliol de 1850 s'observà una certa milloria en la classe. Va morir el 5 de maig de 1851.

Carmelo Canuto Raga (1851-1854)

El 16 de juliol de 1851 prengué possessió de l'escola elemental. Al març de 1852 la Junta es lamentava que no s'utilitzaren completament les qualitats excel·lents del mestre per la gran quantitat d'alumnes que tenia a classe. Faltaven utensilis per a l'ensenyament i el local era estret, per la qual cosa es va plantejar la necessitat

de traslladar l'escola al recinte del Liceo. Al mes d'abril es tornà a manifestar la necessitat de traslladar-la i continuaven dient que l'alumnat presentava un bon estat d'aprenentatge.

Juan Bautista Iranzo (1854)

Amb la vacant pel pas de Carmelo Canuto a l'escola superior, es presentaren quatre instàncies per a demanar la plaça de mestre. En concret, Juan Bautista Cola del Poble Nou del Mar, Vicente Bezzina, veí d'Alzira, José Herbás d'Alcàsser i Juan Bautista Iranzo d'Alberic. El darrer va ser nomenat el mestre interí, pel fet que ja el coneixien d'haver fet alguna substitució abans.

José Herbás Romaguera (1855-1862)

Va aprovar les oposicions i, el 18 de juny de 1855, la Comissió Provincial comunicà la terna a l'Ajuntament; estava encapçalada per José Herbás, a qui varen elegir perquè, segons antecedents adquirits, era subjecte de molt bona conducta moral. En les diferents visites que va fer la Junta Local no va passar mai de la qualificació d'estat regular, fins i tot en alguna es va dir que podria millorar segons el Reglament, encara que no especifica més detalls. El 6 de març de 1862 es va traslladar per a fer-se càrrec de l'escola de Sueca.

Jaime Llinares (1862-1863)

Veí d'Alberic, passà a ocupar interinament l'escola elemental en deixar-la José Herbás. No va estar molt de temps al front i en l'única referència que en tenim, del 18 de gener de 1863, s'esmenta que l'escola es trobava en molt mal estat.

José Alcaraz Bernal (1863)

El va nomenar la Comissió Provincial de València el 30 de juny de 1863, encara que va renunciar i va preferir continuar a Tavernes de la Valldigna. No obstant, va remetre una instància a l'Ajuntament en què es queixava de l'estat de les dependències de l'escola.

Miguel Pastor (1863)

En la visita de maig ocupava el càrrec de manera interina mentre era coberta la plaça per oposició.

Pascual Noguera Lledó (1863-1865)

En la visita de juliol de 1863 era interí. La Junta no podia avaluar l'estat de l'ensenyament de l'escola pels pocs dies que la dirigia. Va ser nomenat en desembre, després d'aprovar les oposicions. No obstant, el 16 de febrer de 1864, mentre acabava el curs en l'escola normal superior, es va tornar a nomenar a Miguel Pastor com a substitut. El 27 de maig de 1865 va prendre possessió d'una plaça a Llíria.

Julio Goig Company (1865)

És nomenat de manera interina des de la Comissió Provincial de València el 27 de maig de 1865, per a cobrir la vacant produïda per la partida de Pascual Noguera.

Fernando Soler López (1865-1869)

El 18 d'agost de 1865 el va nomenar la Comissió Provincial de València. En la visita del dia 9 de juny de 1869 la Junta especificà que era un model d'orde i disciplina. No hi hagué res a dir per l'estat pròsper de la instrucció de la gran quantitat d'alumnes que tenia al seu càrrec. Posteriorment serà nomenat mestre de xiquets a València, el 30 d'octubre de 1869.

Vicente Regal Guzmán (1869)

Nomenat interí el 30 d'octubre de 1869, tan sols sabem que residia a Alberic. Va estar poc de temps al front de l'escola perquè el 10 de gener de 1870 ja presentà la Comissió Provincial de València terna a l'Ajuntament per a triar mestre després de fetes les oposicions.

Francisco Corbató Cardá (1870-1876)

El 15 de gener de 1870 l'Ajuntament elegí a Francisco Corbató, el primer de la terna presentada, com a mestre per a l'escola elemental, i en va prendre possessió el dia 31 del mateix mes. Ja en la visita de maig d'aquell any es va dir que havia millorat l'estat de l'escola respecte als mesos anteriors, i que es notava una falta d'assistència d'alumnes. Al mes d'abril de 1872 va merèixer la qualificació de regular a la Junta, en no agradar la resposta dels alumnes als exàmens; es pensava que es podia millorar la instrucció de l'escola. La darrera referència correspon al mes de setembre de 1872, quan, encara que notaven una falta d'assistència, segurament per ser època de collita, l'estat dels alumnes era satisfactori. Es va traslladar de destinació.

José Mª Pérez Vilallaves (1876-1877)

El nomena mestre interí la Comissió Provincial de València per a cobrir la vacant de Francisco Corbató el 4 de desembre de 1876, i pren possessió del càrrec el dia 18. També va estar poc de temps en l'escola perquè el 23 de febrer de 1877 va passar a ser mestre de Castell de Vilamalefa.

Francisco Sanz (1877)

L'Ajuntament el nomenà interí el 24 de febrer de 1877 i pren possessió dos dies després. Hi continuà el moviment de mestres i, al cap de dos mesos, el 14 d'abril, nomenà interí a Luis Roselló Tatay, que pren possessió el mateix dia.

Luís Roselló Tatay (1877)

Es manté al davant de l'escola fins al 31 de desembre de 1877.

Joaquín Aguilera Galen (1877-?)

Nomenat el 31 de desembre de 1877, no sabem fins quan va exercir com a mestre a Alberic.

Enrique Ortiz

No es conserven referències de la seua estada a Alberic.

Jaime Pérez Olcina

També és desconeguda la seua actuació en l'escola d'Alberic.

Jaime Cardona Ortiz (1882-1885)

Arribà per una permuta el 19 d'abril de 1882. Estava a Finestrat.

José Mª Bou (1885-1900)

Arribà a Alberic per permuta amb Jaime Cardona el 10 d'abril de 1885, des d'Ondara. La possessió l'obtindrà el dia 16. Va ser un mestre també ben valorat per part de la Junta Local. En la visita del 15 de març de 1890 esmentaren que tenia orde en les seccions, encara que el resultat era mitjà en la instrucció, i es notava la falta de llibres de text en la major part de l'ensenyament de les assignatures i l'escassetesa de material. Varen demanar al mestre que proporcionara el material necessari als alumnes. Uns anys més tard, en la visita del 9 d'abril de 1894 la Junta es va mostrar satisfeta del comportament i el bon treball del professor, encara que el mestre es queixava de les faltes d'assistència dels alumnes.

ESCOLA NÚMERO 3

Columba Chelvi (1833-1866)

Per als primer anys no en tenim referències. Les primeres es remunten al 22 de desembre de 1847, quan la Junta Local esmentà que havia notat algunes millories, avançà progressivament fins que en desembre de 1849 la troba en molt bon estat. La mestra la sostenien les rendes de l'Hospital. El sou havia de ser de 3 000 reals i l'Ajuntament volia saber si tindria prou diners amb les rendes de l'Hospital, perquè segons la normativa estava obligat a cobrir el que faltava a l'aportació del patronat. L'administració de l'Hospital contestà que la mestra rebia la tercera part líquida de les rendes de l'arquebisbe Mayoral, però variaven segons la contribució, els recàrrecs, les obres de conservació i si augmentaven o disminuïen. No podien

assignar una quantia fixa, per la qual cosa donaren el resultat de l'any 1858, quan li varen correspondre 2 003 reals, és a dir, una quantia trimestral de 500,75 reals. L'Ajuntament considerà que calia fer el lliurament a depositària per valor de 249,25 reals, que junt amb els 500,75 formen els 750 reals, que era la quarta part dels tres mil reals que li corresponien. El pas del temps provoca que a poc a poc baixi el concepte sobre l'actuació de la mestra. Al llarg de l'any 1863 era regular o menys que regular segons paraules dels membres de la Junta Local, i es trobava en mal estat en les assignatures de lectura i escriptura, encara que en els treballs manuals femenins la valoració era de regular. L'avançada edat de la mestra també podia agreujar la situació, de fet en la visita de març de 1866 així ho va apreciar la Junta Local i no anava mal encaminada, perquè al mes següent, el 30 d'abril de 1866, va faltar.

Josefa Masiá Grau (1866-1867)

Davant la mort de Columba Chelvi, va ser nomenada de manera interina Josefa Masiá Grau. El dia 17 de juliol de 1866 s'aprovà el nomenament fet per l'obra pia i, el 31 d'agost, els administradors, el vicari José Estruch i el regidor de l'Ajuntament Lorenzo Poveda, feren el nomenament definitiu, tot i que no va estar molt de temps al front de l'escola, perquè va morir pel setembre de l'any següent. Poc més en sabem.

Mª Ángeles Perales (1867-1885)

El 17 d'octubre de 1867 se li conferí la possessió interina de l'escola. La Junta Local es mostrà satisfeta en la visita que va fer el 25 de maig de 1870 en allò que feia referència a les assignatures; no passava el mateix amb l'assistència de les alumnes. Destacava sempre en els treballs manuals de les xiquetes, com ho manifestà diverses vegades la Junta, no obstant les faltes d'assistència eren les que provocaven desordes en les seccions i, a vegades, el retard de les alumnes no era tant per absències sinó de les faltes de puntualitat a les classes diàries. En la visita del 29 d'abril de 1872, la Junta gaudí dels treballs de les xiquetes, en canvi esperava més de la instrucció i, en particular, de l'assignatura d'urbanitat. S'ha de fer esment també de la reprovació que se li va fer en la visita del 19 de desembre de 1876 al respecte d'utilitzar el valencià en les converses de les alumnes. El 19 d'abril de 1880 es va oferir per a instal·lar i dirigir gratuïtament una escola dominical d'adults, cosa que va ser molt d'agrair per part de la Junta.

Zoraida Navarro Candel (1885-1889)

La possessió es va fer el 10 de febrer de 1885. No hem pogut recuperar informacions sobre la mestra. Es mantingué com a interina durant tot el període.

Francisca Navarro Martínez (1889-1898)

El 2 de març de 1889 prengué possessió de l'escola per oposició. Un any després, en la visita del 15 de març de 1890, la Junta es va mostrar summament satisfeta per la bona manera de fer de la mestra en benefici de les xiquetes. La classe estava en molt bon estat d'ensenyament i de material. Quatre anys més tard, en la visita del 9 d'abril de 1894, tornà a manifestar-se molt satisfeta per la bona actuació de la mestra, en veure la gran assistència i el bon orde en totes les seccions. No sabem quan deixà l'escola i la substitueix Carmen Amat, encara que presentà el pressupost del curs 1897-1898.

Carmen Amat (1898-1900)

No n'hem pogut arregar informació, més enllà que presentà el pressupost de 1898-1900 i el posterior.

ESCOLA NÚMERO 4

Vicenta Puertas (1841)

En els comptes municipals de l'any 1841 apareix el pagament de 1 600 reals a la mestra de costura Vicenta Puertas, però no en tenim cap altra referència.

Josefa Blanco (1841-1865)

La primera informació sobre la seua activitat la tenim en les proves que es feren el 22 de juny de 1847. Les seues alumnes presentaren les labors manuals fetes, que varen convèncer la Junta. Així mateix respongueren clarament a les preguntes i s'observaren progressos en lectura, escriptura i aritmètica. En la visita de setembre de l'any 1849 la Junta es va disgustar un poc pels defectes mostrats en totes les matèries i per la gran confusió que hi havia tant en el mètode d'ensenyament com en la manera de portar-lo a terme. A poc a poc varen veure milloria en l'estat d'aprenentatge, encara que en la visita de març de 1852 la Junta va ser molt dura amb la mestra en observar poca educació i no haver complit exactament els seus deures. El 17 d'abril de 1858 la mestra, va escriure una carta en què manifestava que no estava disposada a computar retribucions inferiors a l'altra mestra. Amb el pas del temps no millorà la situació, de fet, en les visites de l'any 1863 troben l'estat de l'ensenyament regular o menys que regular i amb una situació roïn en la part de lectura i escriptura, mentre que les tasques pròpies del sexe femení tan sols arribaven a l'estat de regular. Va morir la nit del 9 al 10 de setembre de 1865.

Eugenia García Blanco (1865)

Filla de l'anterior mestra, és nomenada interina el dia 29 de setembre, sense poder fer l'acte de presentació, ja que les escoles estaven tancades per la pesta de còlera.

Dolores Aleixandre Banacloig (1865-1875)

Es traslladà a l'escola el 30 de novembre de 1865, encara que en desembre obtindria llicència del Rectorat per a presentar-se a les oposicions extraordinàries del dia 8 i següents de gener de 1866. Una absència que va suplir Eugenia García. En la visita del 20 de març de 1866 es va considerar l'estat de l'ensenyament com a poc satisfactori, tal vegada per la interinitat anterior d'Eugenia García i el còlera morbo de l'any anterior. Tres anys més tard, en 1869 ja es considerà que es trobava en bon estat, encara que es detectava una falta d'assistència de les xiquetes que originava un desordre en les seccions. En la visita que es va fer el 29 d'abril de 1872 es destacà que hi havia un bon mètode i molt d'orde en les alumnes, esperant que continuara pel bon camí, cosa que es veurà confirmada amb la visita del 7 de febrer de 1875, quan l'inspector dona un vot de gràcies a la mestra per l'organització i els resultats excel·lents i pel bon mètode d'ensenyament.

Salvadora Durá (1875)

El 9 de juliol de 1875 es comunicà en la reunió de la Junta Local la mort de Dolores Aleixandre i, amb l'objecte que no faltara la instrucció en l'escola elemental de xiquetes, es nomenà provisionalment i de manera interina a Salvadora Durá Benavent.

Teresa Estevan Pérez (1875)

A proposta de l'inspector d'educació i amb l'aprovació del rector de la Universitat, la Junta Provincial comunicà el 24 de juliol de 1875 el nomenament de mestra interina de l'escola pública de xiquetes en favor de Teresa Estevan Pérez, veïna de València.

Francisca Navasquillo Alcover (1875-1894 i 1895-1900)

Possiblement la mestra que va encadenar més problemes per a ser acceptada per la Junta. En la visita del 23 d'octubre de 1879, es veié amb desgrat l'actitud de la mestra en prohibir l'exposició dels treballs de les seues alumnes. El 15 de març de 1890 es considerà que no hi havia orde en les seccions i l'estat d'instrucció era mitjà, en particular en l'escriptura i l'aritmètica. La Junta recomanà a la mestra que prenguera interès a partir de llavors amb la finalitat de resoldre les deficiències. Quatre anys més tard continuen els menyspreus en dir que els coneixements eren molt deficients, observar un escàs orde en les seccions, i se li va demanar novament que s'esforçara a donar solució al problema. En octubre de 1894 sol·licità llicència per a poder cursar el tercer any en l'escola normal. La substitueix Laura Martínez, i torna a l'escola el dia 6 de juliol de 1895.

Laura Martínez (1894-1895)

Mestra resident a Alberic que es va fer càrrec de l'escola mentre Francisca Navasquillo cursava el tercer any de Magisteri.

8.4. Escoles privades

Allarg del segle XIX Alberic va comptar també amb diverses escoles privades. Encara que la Junta Local les havia de visitar en les seues inspeccions, no en tenim molta informació. Desconeixem els anys que funcionaren o els alumnes que hi assistien, només algunes referències que de tard en tard apareixen entremesclades en la documentació i per això no acabem de poder enllestir un discurs al respecte. No obstant, sabem que hi havia una escola de xiquetes que dirigia Carmen Fresneda en la dècada dels anys quaranta, o que el 8 de juliol de 1850 Josefa Perucho Gramache sol·licità obrir una escola particular al carrer de la Mare de Déu del Carme número 2. L'Ajuntament hi va respondre de manera afirmativa.⁵⁷

Una altra informació puntual acredita que en 1853 Serafín Calvet tenia una escola privada.⁵⁸ El 19 d'octubre de 1861, Lorenzo Calvo presentà una instància en la qual especificava que des de l'1 de setembre de 1859 es dedicava a l'ensenyament en una escola de pàrvuls. Demanava una certificació de bona conducta i haver desenvolupat el càrrec a satisfacció de l'Ajuntament, del capellà i del veïnat, sense queixes per la seua actuació.⁵⁹

El dia 3 de gener de 1863 es presentà una instància Francisco Sanz en què demanava poder fer classe en una escola primària incompleta segons la legislació vigent en el moment. La Junta va remetre una certificació en la qual deia que «tiene bastante aptitud para desempeñar el magisterio de una escuela elemental incompleta».⁶⁰

El 8 de març de 1883, Álvaro Iranzo Montes presenta una instància a la Junta Local d'Instrucció Pública. Havia obert un establiment nocturn de primer ensenyament elemental i tenia cinquanta-quatre alumnes matriculats. Per a poder donar més espenta i brillantor a l'escola, demanava que la Junta visitara l'establiment de sis a nou de la nit.⁶¹

---

⁵⁷ AMA, II, llibre 856.

⁵⁸ AMA, VIII, expedient 9.

⁵⁹ AMA, VIII, expedient 15.

⁶⁰ AMA, VIII, expedient 17.

⁶¹ AMA, VIII, expedient 32.

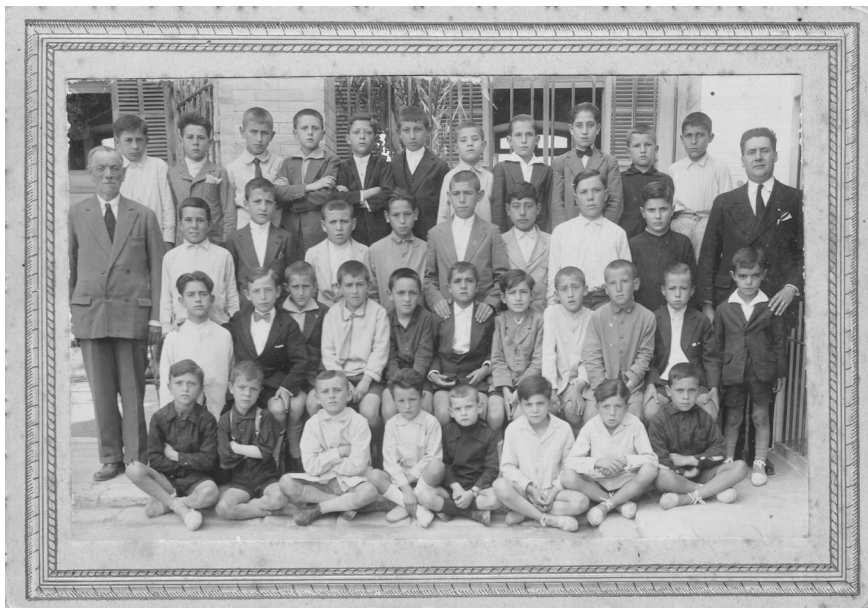

9

Els alumnes

La coeducació és un tema totalment desconegut en les escoles del segle XIX. Ja en el Reglament d'Instrucció Pública del 29 de juny de 1821, l'ensenyament de les dones tenia un títol específic, el X, on es plantejava que s'establirien escoles públiques en les quals s'ensenyaria a les xiquetes a llegir, escriure i comptar i, a les dones adultes, les labors i habilitats pròpies del seu sexe. Poc més tard, en el Pla general d'instrucció pública del 4 d'agost de 1836, en el capítol III, es parla de les escoles de xiquetes, i diu que s'han d'establir separatament on ho permeteren els recursos, i acomodar-hi l'ensenyament a les corresponents elementals i superiors de xiquets, amb les modificacions i la forma convenient al sexe.

El Reglament de les escoles públiques d'instrucció primària Elemental del 26 de novembre de 1838 especificava que per a ser admesos, el xiquets havien de tindre, per regla general, de sis a tretze anys, no obstant això, deixava oberta la porta a fer que les juntes locals autoritzaren l'entrada de majors o menors, sempre que no generara un obstacle al progrés de l'escola. Les admissions d'alumnes es farien en els huit primers dies dels mesos de gener, abril, juliol i octubre i caldria aconseguir una papereta d'admissió en la qual s'assignaria el mestre o la mestra a qui s'havia d'adreçar.

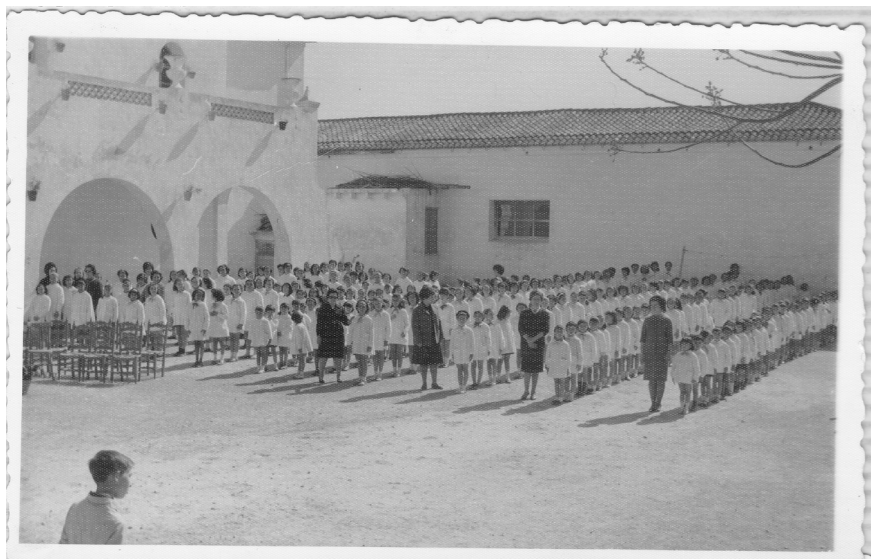
Figura 6. Grup d'alumnes, segle XX
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 212-1)

En la Llei d'instrucció pública del 9 de setembre de 1857 es reduí l'interval de l'ensenyament elemental obligatori per a tots els espanyols de sis a nou anys, a les escoles públiques, excepció feta que en casa o en un establiment particular els pogueren proporcionar suficientment el dit ensenyament.

A Alberic, en un primer moment sí que era possible entrar-hi alumnes de menys de sis anys; s'havien de col·locar a la part final de l'aula, per a no entorpir la resta. Posteriorment ja no s'accepten. De fet, en la sessió de la Junta del 25 d'octubre de 1859 es manà als professors de les escoles públiques d'ambdós sexes que no acolliren en les aules respectives cap xiquet o xiqueta que no tinguera sis anys, tal com manava la llei.⁶² Era un problema recurrent, perquè la Junta tornà a decidir al respecte en la reunió que va fer el 15 de març de 1890, quan advertí que no consentiren en les escoles xiquets menors de sis anys, i que els menors passaren a l'escola de pàrvuls amb la papereta degudament classificada per al pagament mensual a l'escola.⁶³

⁶² AMA, VIII, expedient 14.

⁶³ AMA, VIII, expedient 36.

Figura 7. Alumnes al pati de l'escola, segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 456)

L'ensenyament havia de ser gratuït en les escoles públiques per als alumnes amb pares que no pogueren pagar-lo, sempre després d'aconseguir una certificació del capellà i visada subsegüentment per l'alcalde del poble. Només en el cas de les escoles incompletes es permetria la concurrència de xiquets i xiquetes en un mateix local, sempre, però, amb la separació deguda. En la reunió de la Junta del 25 d'octubre de 1859 es determinà que els mestres feren una llista dels xiquets i xiquetes que assistien a classe, amb expressió del nom, cognoms, nom dels pares, carrer on vivien i edat. L'objectiu era elaborar llistes d'alumnes acabats i pobres. Es conserven algunes relacions d'alumnes pobres de l'escola superior de Carmelo Canuto dels inicis de la dècada dels anys seixanta. Si tenim en compte el nombre d'alumnes matriculats, no pareix molt exagerada la quantitat (Quadre 19).

Quadre 19. Alumnes declarats pobres en l'escola superior de Carmelo Canuto (1859-1864)

Any 1859	Any 1860	Any 1861
Braulio Banaclocha José Aleixandre Antonio Boyer Fernando Salom	José Oliver Braulio Vanaclocha Juan de Mula Rafael Salom Antonio Boyer José Aleixandre Rafael López	Rafael López Lorenzo Lorca José Aleixandre Juan Sanblancat Francisco Blanquer Miguel Chover José Duato José Aleixandre Vicente Prats Rafael Salom
Any 1862	Any 1863	Any 1864
Francisco Zamora Rafael López José Aleixandre Antonio Cuenca Aurelio García Lorenzo Lorca José Company Pérez Eusebio Peñalver Fausto Ortiz Ramón López Francisco Hernández Bautista Giménez Bernardo Montejano Juan Sanblancat	Fausto Ortiz Galiana Cipriano Martínez Alcover Francisco Hernández Olcina José Company Pérez Ramón Rubio Duato Aurelio García Santamaría Vicente Fombuena Iñigo Antonio Cuenca Pérez Bartolomé García Teodosio Boscá Pascual Brú Lorenzo Cuenca Marcelino Rojas Toribio Chelvi Peñalva Ramón López	Fausto Ortiz Vicente Fombuena Mateo Tomás Salvador Prats Francisco Serviá José Company Clemente Rojo Luís González Manuel Mateu Cristóbal Asensio José Ramón Calvet José Ramón Giménez Antonio Cogollos José Ramón Jiménez Juan Espinosa Pascual Cogollos

Font. AMA, VIII, expedients 14-17. Elaboració pròpia.

En el període breu de vigència de la Llei d'instrucció primària del 2 de juny de 1868, la instrucció primària abastaria dels sis als deu anys en els pobles on hi haguera escola de pàrvuls, en la resta s'iniciaria als cinc anys.

Els docents es queixen de manera continuada de la falta d'assistència dels alumnes. No ens podem fer una idea del grau d'absentisme en no disposar de cap llibre de registre d'assistència, pensem, però, que seria important per la insistència amb què se'n fa menció. Una cosa seria la matrícula i una altra de ben diferent l'assistència a classe.

Figura 8. Grup d'alumnes en el segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 1424)

En l'informe de l'any 1846 s'esmentà que la quantitat d'alumnes que assisteixen a classe era de 270 en el cas dels xiquets, mentre que per al cas de les xiquetes a una classe n'assistien cent quaranta i a l'altra, cinquanta-sis. En l'escola privada hi havia en aquell any trenta xiquetes. L'any següent, quan es parlà de la possible supressió d'una escola de xiquets, s'esmenta l'assistència de cent huitanta xiquets a la classe d'Estanislao Cervelló i cinquanta-set a la de José Serra. El mateix any, en la visita que va fer la Junta al mes de juny a les escoles va comptabilitzar que José Serra en tenia seixanta-nou; Estanislao Cervelló, 178; Josefa Blanco, quaranta; Columba Chelvi, cent cinquanta, i Carmen Fresneda, la mestra de l'escola privada, un total de trenta. Un poc més tard, en l'any 1850, en la visita que es va fer al mes de juliol, es tornen a comptabilitzar els alumnes: en l'escola superior de Manuel Martínez n'hi havia cinquanta-quatre, en l'escola elemental de José Serra un total de cent trenta, en l'escola de Josefa Blanco hi havia huitanta-una xiquetes i en la classe de Columba Chelvi es feia classe a cent cinquanta xiquetes.

Figura 9. Grup de xiquetes, segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 1394)

La veritat és que les xifres ens fan reflexionar. ¿Com era possible atendre cent cinquanta o cent huitanta alumnes? És una pregunta complicada de respondre. El que sí que s'observa és la desproporció en els grups d'alumnes entre les distintes classes. Per a evitar en la mesura que es poguera la situació dita, almenys en les escoles de xiquetes, donat que les de xiquets en aquells moments eren diferents (una elemental i una superior), en la sessió del 12 de desembre de 1866 la Junta va dividir el poble en dos districtes (Quadre 20) a fi de fer l'assignació de xiquetes a les escoles com a únic mètode per a igualar l'assistència a les dues escoles.⁶⁴ No obstant, es va determinar que era susceptible de modificacions, afegint algun carrer a un o altre districte, si s'observava un nombre excessiu de xiquetes en un districte, amb la finalitat d'arribar a una situació anivellada. Com que no sabien de quina manera fer l'assignació de cada una de les mestres a un districte concret, optaren per fer un sorteig per a evitar susceptibilitats i ser un mètode objectiu.

⁶⁴ AMA, VIII, expedient 19.

Quadre 20. Districtes d'Alberic a efectes d'assignació d'alumnes a les escoles de xiquetes

Districte primer	Districte segon
Plaça de la Constitució	Carrer de l'Hospital
Carrer Major	Carrer de l'Olivera
Carrer del Campanar	Carrer de la Morera
Carrer de l'Arbre	Carrer Vell
Carrer de la Pilota	Carrer de l'Herba
Carrer de les Barques	Carrer de les Escoles
Carrer de les Hortes	Carrer de la Séquia
Barri de la Troneta	Carrer de València
Carrer del Rentador	Placeta del Cós
Placeta del Rentador	Carrer dels Horts
Carrer del Xúquer	Carrer del Cós
Carrer d'Orient	Carrer del Mercat
Carrer Primitiu	Carrer del Progrés
Carrer del Forn de Baix	Carrer del Projecte
Placeta de Vera	Placeta del Pes
Carrer de l'Arc	Carrer del Porvenir
Carrer de la Pescateria	Carrer de l'Esperança
Placeta de la Pescateria	Barri i afores
Carrer del Quarter	
Carrer del Jutjat	
Placeta del Jutjat	

Font: AMA, VIII, expedient 19. Elaboració pròpia.

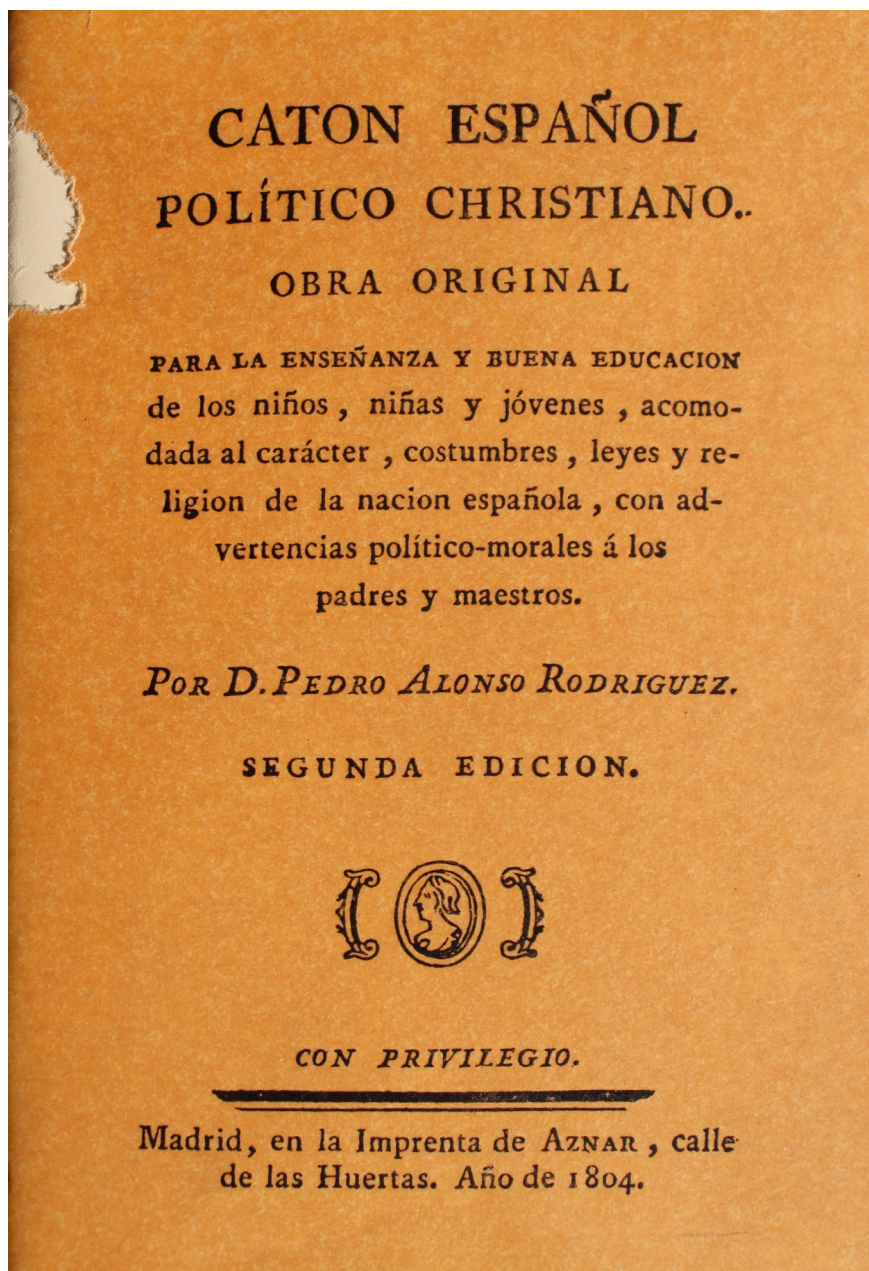
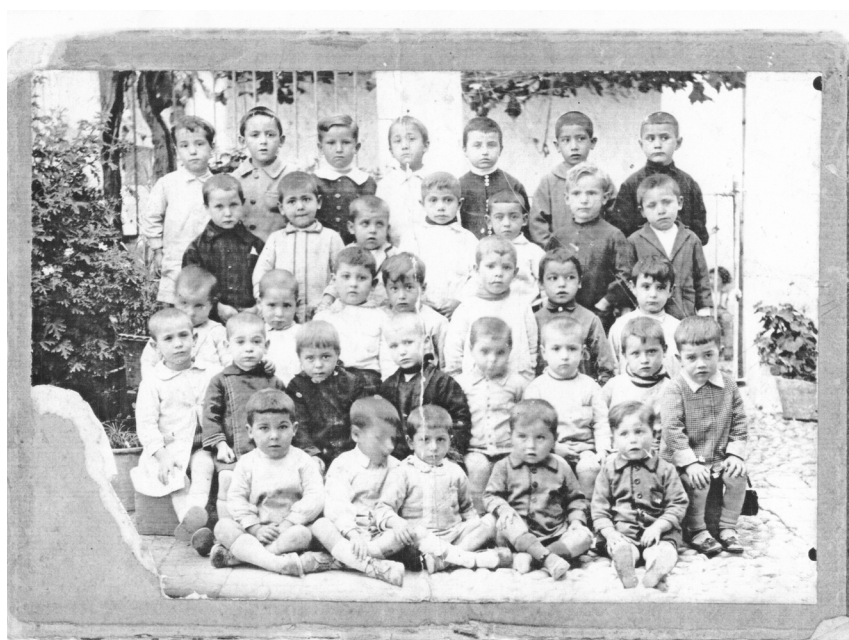

Figura 10. *Catón español político y cristiano* de Pedro Alonso Rodríguez

Mitjançant boletes, el primer districte li va tocar a la mestra Dolores Aleixandre i el segon a Josefa Masiá, la qual cosa se'ls va comunicar perquè ho tingueren present i no acceptaren xiquetes que no els corresponien.

La distribució desigual d'alumnes, a part dels problemes pedagògics propis de la massificació, tenia un altre vessant: les qüestions econòmiques. Hem de recordar al respecte les aportacions econòmiques que feien els alumnes que no eren fills de pares pobres. El 3 d'abril de 1878, el professor Joaquín Aguilera es queixà perquè només admetia en la seua escola els xiquets més pobres de la població, mentre que en l'altra escola, de la mateixa categoria, n'anaven pocs. Demanà que s'establira la igualtat deguda. La Junta va acordar visitar les escoles per a determinar els xiquets pobres que havien de concórrer a cada una.⁶⁵

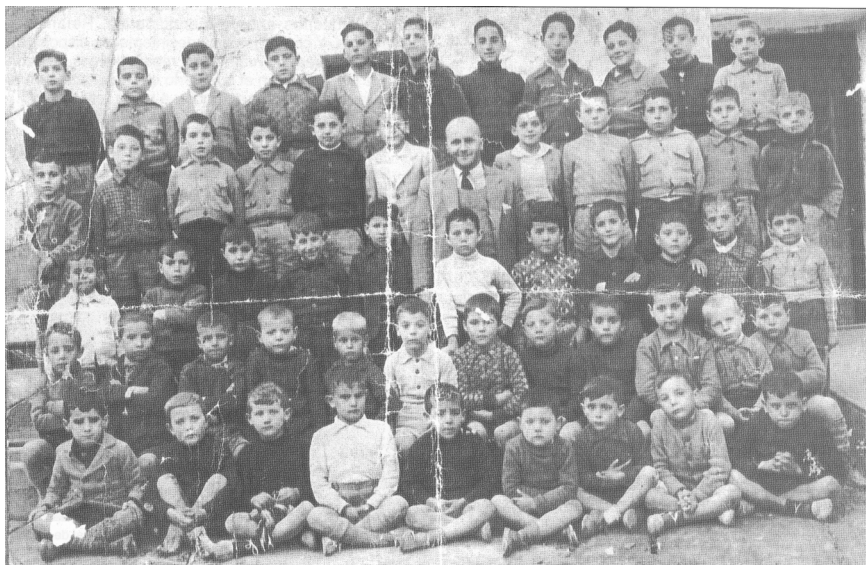

Figura 11. Grup de xiquets, segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 844)

Pareix que es va establir la distribució dels alumnes, això és el que ens mostren les dades de matrícula de l'any 1880. Segons la visita del 28 de juny de 1880, en les distintes classes la matrícula era la següent: Froilán Francisco Fuster tenia cent

⁶⁵ AMA, VIII, expedient 27.

trenta matriculats, Enrique Ortiz en tenia cent tretze, Ángeles Perales impartia classes a cent quaranta xiquetes i Francisca Navasquillo en tenia cent vint.⁶⁶

Figura 12. Alumnes, segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 20191010_00011)

La Junta Local també era l'encarregada de la promoció dels alumnes de l'escola inferior a la superior. En la reunió del 14 de juliol de 1856 es va determinar que passaren de quinze a vint de l'escola elemental a la superior, per trobar-se en estat de fer el canvi i ser l'inici del semestre. L'any següent deixaren en mans del mestre decidir quins alumnes estaven en condicions de passar. Els criteris de promoció de cursos no sempre serien totalment objectius, de fet l'any 1859 la Junta va dir que s'havia d'augmentar la quantitat d'alumnes de l'escola superior fins a arribar a seixanta, i prendre'ls de l'escola elemental, segons una comunicació del governador. El 17 de gener, la comissió de la Junta Local passà a l'escola del mestre José Herbás i Carmelo Canuto, amb la finalitat de fer el canvi.⁶⁷ Precisament era el dia de la festivitat de Sant Antoni Abat, per la qual cosa, a judici seu, la concurrència de xiquets va ser més escassa i, en conseqüència, no es pogué fer el traspàs d'alumnes amb la solemnitat que volia la Junta. S'arribà a l'acord que el mestre José Herbás fera una llista amb vint-i-set alumnes (Quadre 21) que eren els que faltaven a la superior per a completar el nombre estipulat, i s'havia d'intentar que eixiren de les primeres seccions i que l'endemà es fera el canvi per part dels mestres.

⁶⁶ AMA, VIII, expedient 29.

⁶⁷ AMA, VIII, expedient 14.

Quadre 21. Alumnes que passen a l'escola superior (18-1-1859)

1a secció	2a secció	3a secció
Paulino Cubelles	Dionisio Duato	Rafael Salom
Ramón Barrera	Salvador Asensio	Alberto Armengol
Arturo Navarro	José Sanzo	Emilio Palomar
Roberto Alexandre	José Alexandre	Cipriano Rocher
Salvador Chornet	Braulio Vanaclocha	Bernardino Bisbal
Vicente España	Francisco Cervelló	Lorenzo Martínez
Salvador Badenes	Alonso García	Ovidio Femenía
	Bautista Daroca	Ladislao Badenes
		Alberto Serra
		Antonio Boyer
		Agustín Parler
		José Duato

Font: AMA, VIII, expedient 14. Elaboració pròpia.

Es conserva una altra llista d'alumnes que promocionen de curs, que es va fer en març de l'any 1862.⁶⁸ Hi varen passar a l'escola superior un total de setze alumnes (Quadre 22). Els despropòsits arribaren a l'extrem de passar tots els alumnes d'una escola a l'altra al complet. El 20 de desembre de 1869 es va decidir que la primera secció de l'escola elemental passara íntegra a l'escola superior de Carmelo Canuto.⁶⁹

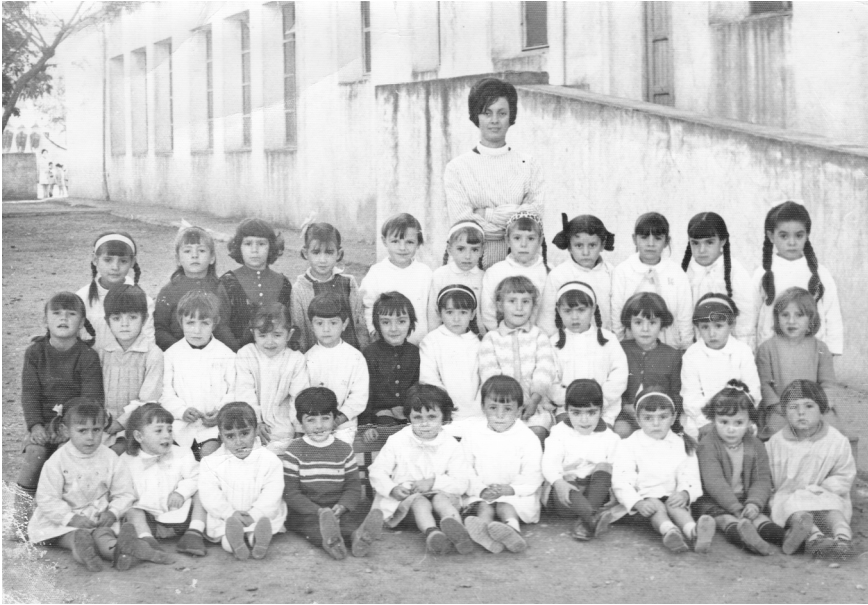
Quadre 22. Alumnes que passen a l'escola superior en març de 1862

Lorenzo Darás Cortés	José Muñoz Marco	Leopoldo Gómez Part
Bernardo Montejano Peiró	Pascual Aliaga Peiró	Aurelio García Santamaria
Fausto Momparler Borrás	Francisco Hernández Ausina	Alberto Poveda Chinesta
Bernardo Gresiva Chornet	Agustín Serra	José Company Pérez
Bautista Giménez Benavent	Matarredonda	Toribio Chulvi Peñalva
Antonio Cuenca Pérez	Fausto Ortiz	

Font: AMA, VIII, expedient 21. Elaboració pròpia.

⁶⁸ AMA, VIII, expedient 16.

⁶⁹ AMA, VIII, expedient 21.

Figura 13. Alumnes, segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 174-1)

10

L'escenari de l'aprenentatge; els locals i les aules

Els locals per a les escoles és una de les assignatures pendents d'Alberic al llarg del segle XIX. D'entrada cal avançar que les xiquetes ocupaven un local llogat a l'Hospital i els xiquets se situaven a l'edifici del que havia sigut el convent de caputxins. Una distribució que es mantingué al llarg del temps, encara que hi hagué situacions, fonamentalment per la falta d'espai o la necessitat de fer obres, que implicaren desplaçaments d'algunes escoles en determinants moments.

El local que ocupa l'escola de xiquetes era propietat de l'Hospital de la vila, al qual es pagaven quatre-cents reals de lloguer a l'any. El pagament era indispensable perquè l'Ajuntament no disposava de cap local per a fer classes, reunir les condicions indispensables d'espai, ser cèntric i ser còmode, ventilat i saludable. Com que hi havia prou d'espai, es plantejaren obres d'ampliació del local. L'administrador de l'Hospital acceptà les obres que anaven en benefici de les xiquetes, ja que augmentava l'espai disponible, sense incrementar el lloguer anual (segons l'Ajuntament, per un local semblant s'haurien de pagar anualment més de mil reals). El 23 de desembre de 1843 es va aprovar un pressupost de despeses per a les escoles de xiquetes avaluat en 1 634 reals i 17 maravedís.⁷⁰

---

⁷⁰ AMA. II. Llibre 836.

Figura 14. Antic convent de caputxins d'Alberic
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 752)

El 27 d'abril de 1844 arriba la notícia a l'Ajuntament⁷¹ de l'estat de deteriorament que presentava l'edifici de l'antic convent de caputxins, conseqüència probablement de la falta de curiositat de certes persones que l'habitaven. Al recinte vivien de manera gratuïta alguns individus sota el concepte de procurar netejar-lo regularment, així com d'obrir i tancar la porta del carrer de l'edifici. Segons les informacions, no era només la falta de neteja on es veia el perjudici que ocasionaven, sinó que també eren molt negatives les paraules que no es poden dir públicament i que, a cada moment, deien en presència dels xiquets que acudien al local a rebre la instrucció primària. En conseqüència, es va acordar que es desallotjaren totes les persones que foren sospitoses, i es deixara el local exclusivament als mestres de l'escola i a Vicente Mayoral, amb l'encàrrec especial d'obrir i tancar la porta i conservar l'edifici, en la part que li pertocara, ben net.

En la resposta a l'enquesta sobre l'educació al poble, de l'any 1846, l'Ajuntament va comentar que les escoles de xiquets eren adequades per a l'ensenyament. Estaven en bon estat i el local tenia la capacitat necessària. Per la seua banda, l'indret que ocupaven les xiquetes presentava les mateixes condicions que l'anterior, estava situat en un altre lloc (l'Hospital) i es pagaven 500 reals de lloguer a l'any.⁷²

En la visita d'inspecció del 7 de juliol de 1850, els mestres comunicaren les seues necessitats a la Junta. El titular de l'escola superior, Manuel Martínez, comentà que calia fer un barandat de separació per a la seua habitació particular,

⁷¹ AMA, II, llibre 806.

⁷² AMA, II, llibre 836.

així com fer-hi el paviment, perquè en ser el que hi havia d'algeps, la filtració de l'aigua que es tirava per a netejar feia incòmoda l'estança. Així mateix, el mestre José Serra va comentar que el seu local era poc capaç i es notava molt la calor en reunir-se tants xiquets, la qual cosa anava en detriment de la salut pública.⁷³

En l'any 1848 es va decidir establir en l'edifici de l'antic convent una caserna de la Guàrdia Civil i una presó del partit per part del governador provincial, amb el consegüent perjudici d'espai per a les escoles. Els mestres plantejaren, a les darreries de l'any 1851, la possibilitat que una de les dependències de la caserna de la Guàrdia Civil passara a utilitzar-la l'escola, però el sergent de la benemèrita no ho acceptà. Després de diversos informes i queixes, la Comissió d'Instrucció Pública de la província recomanà que s'hi feren les reformes adients, i que es fera servir el saló que hi havia i que ocupava el Liceo, sense tocar el que s'havia concedit per a la caserna de la Guàrdia Civil.⁷⁴

El dia 6 de juny de 1851 en la visita de l'inspector Domingo Aguirre es varen prendre una sèrie de decisions respecte al local:⁷⁵

1. Que es col·locara una plataforma i un bufet en la classe del mestre de l'escola superior en la part enfrontada a l'entrada de l'escola, amb un armari per a conservar els llibres, papers i altres efectes de l'ensenyament.
2. Calia eliminar un barandat que dividia una dependència menuda on s'instal·laria la plataforma.
3. Es col·locaria una porta a l'angle dret de la mateixa aula per a facilitar el pas als serveis.
4. S'havia d'obrir una altra porta contigua a la d'eixida de l'habitació del mestre per a tancar l'escola.
5. Amb la construcció del barandat es crearia una antesala on es reunien els alumnes abans d'entrar a escola. També es col·locarien perxes suficients perquè els xiquets penjaren gorres, capes i altres peces de vestir.

No sabem quan es fa el trasllat de l'escola superior de xiquets, pareix, però, que es va portar a l'Hospital. Amb el pas dels anys, la situació comença a deteriorar-se. En la visita del 3 de març de 1866 d'una comissió de la Junta Local integrada pel capellà, l'alcalde i el secretari, consideraren que el local de l'escola superior no era a propòsit per ser interior⁷⁶i, en novembre de 1868, la Junta ja va proposar que el president es dirigira a l'Ajuntament amb la finalitat de reconstruir o reparar

---

⁷³ AMA, II, llibre 856.

⁷⁴ AMA, II, llibre 860.

⁷⁵ AMA, II, llibre 860.

⁷⁶ AMA, VIII, expedient 19.

el local que antigament ocupava l'escola del professor Carmelo Canuto, situat en l'antic convent, ja que l'espai ocupat pagava un lloguer prou elevat i no reunia les condicions higièniques que exigia la llei, alhora que en el local on estava, als malalts els molestava el soroll que necessàriament es produïa en les hores de classe.

Així mateix es considerà que calia comunicar a l'Ajuntament la necessitat de renovar el paviment del local que ocupava l'escola elemental del professor Fernando Soler, pel deteriorament complet en què es trobava i provocar pols que era perjudicial per a la salut dels alumnes.⁷⁷

El ben cert és que el dia 4 de gener de 1870 una comissió de la Junta va visitar el local on feia escola Carmelo Canuto en l'antic convent, i els pèrits Miguel Fabra i Valeriano Chelvi certificaren que es podia fer classe sempre que es feren reparacions per a reforçar el local i assegurar-lo. La comissió va manar que es fera pressupost de les despeses i el presentaren a l'Ajuntament perquè dictaminara el que considerara oportú,⁷⁸ encara que pareix que no es va fer cap cosa al respecte perquè no hem localitzat el pressupost i el dia 9 de juliol de 1875 la Junta es reuneix i decideix remetre a l'Ajuntament un escrit en què demana que feren la composició de l'antiga escola, en el local de l'antic convent, que es va abandonar per amenaçar ruïna, en consideració que l'ocupat per l'escola del mestre Froilán Francisco Fuster era xicotet i no podia albergar tots els alumnes que hi assistien.⁷⁹

Figura 15. Escola de xiquets i xiquetes, segle XX
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 1272-1)

⁷⁷ AMA, VIII, expedient 20.

⁷⁸ AMA, VIII, expedient 21.

⁷⁹ AMA, VIII, expedient 24.

Diverses notícies disperses de l'any 1878 ens parlen dels locals d'ensenyament.⁸⁰ El dia 5 de gener, Joaquín Bellver, arquitecte, certificà que la casa al carrer del Progrés número 44 reunia totes les condicions, per ser una construcció sòlida, per a poder ser destinada a l'ensenyament. El 3 d'abril 1878, el mestre Joaquín Aguilera es queixà de les males condicions que tenia el local destinat a la seua habitació i la Junta va acordar fer-ne un reconeixement per a disposar el que fora convenient. Finalment, l'1 de juliol, la mestra Àngela Perales demanà el trasllat de l'escola a un local més ample per ser molt reduït el que ocupava. Es va acordar gestionar el que fora convenient per a fer possible el trasllat.

Un poc més tard, el 10 d'octubre de 1882, el síndic fa un informe sobre l'escola de xiquets. Comenta que es varen instal·lar en l'any 1840 a l'edifici que fou convent de caputxins, utilitzant alguns departaments, tant per a l'ensenyament com per a les habitacions dels mestres. Per aquells temps eren suficients per als xiquets que hi assistien, però no succeïa el mateix quaranta anys més tard, per l'augment de la població i l'estímul donat a l'ensenyament.

Figura 16. Interior d'aula a la segona meitat del segle xx
(Arxiu Gràfic d'Alberic nº 1271-1)

Alhora, al mateix edifici estava situada la presó del partit judicial, el jutjat de primera instància i el municipal, el teatre i s'utilitzava també per a altres serveis públics, de manera que les escoles no tenien la independència i el silenci

⁸⁰ AMA, VIII, expedient 173.

necessaris per al millor desenvolupament de la instrucció. Per si no n'hi haguera prou, els espais destinats a les escoles no tenien ventilació ni llum, els sostres eren baixos i l'edifici ocupava un extrem de la població, en els terrenys més baixos i, per tant, en l'àrea més insalubre. Tot allò portava com a conseqüència la necessitat de fer obres i reparacions de consideració i molt costoses. El síndic considerà que eren inversions perdudes i, per tant, calia construir uns edificis nous, subjectant-se en tot el que fora possible als models oficials. Ara bé, l'estat de penúria pel qual travessava l'administració municipal no permetia construir l'edifici. No obstant, creia que consignant-se en el pressupost la quantitat que permeteren les economies que es pogueren fer en altres serveis públics, amb l'ajut de la *prestació personal* i una subvenció del Govern (segons la Reial orde del 24 de juliol de 1856), podrien aconseguir dos edificis per a les escoles amb habitació per als mestres.

El 16 de novembre de 1882 es va acordar informar favorablement la proposició del regidor síndic de l'Ajuntament per a construir nous edificis per a escoles, demanant subvenció a l'Estat. No sabem res del que va passar posteriorment, perquè en cap moment es va fer un edifici nou. I, encara més, en la reunió de la Junta del dia 15 de març de 1890 es comentà que amb l'excepció del local que pertanyia a l'escola de José María Bou, la resta no reunien les condicions higièniques ni de capacitat suficients per a l'ensenyament, per la qual cosa calia promoure un expedient de subvenció per a construir un edifici destinat a l'ensenyament.⁸¹

La darrera referència és del dia 18 de juny de 1894. L'Ajuntament acordà que, com que el local de l'escola de Francisca Navasquillo al carrer Major número 6 no tenia prou capacitat, calia traslladar-la al carrer d'Orient número 3, prèviament reconeguda la casa per un arquitecte o mestre d'obres. Les classes començarien l'1 de juliol. El dia 25 de juny, Salvador Pérez, mestre d'obres d'Alzira, digué que era necessari col·locar més varetes de ferro per a fer més segura la coberta, ja que només en tenia tres i no n'eren prou, encara que això no impossibilitava usar la casa per al mig any en què estava compromesa. Fetes les adequacions pertinents, l'11 de novembre, Juan Bautista Martínez certifica que el local reunia totes les condicions per a ser utilitzat com a escola de xiquetes.⁸²

Els xiquets i xiquetes d'Alberic passaven les hores d'aprenentatge a les aules. Saber com eren és un problema que es pot resoldre de manera factible gràcies als inventaris que feien els mestres. Els més antics que es conserven són tres fets pel mestre Pascual Noguera en l'any 1865,⁸³ Columba Chelvi en 1866⁸⁴ i

---

⁸¹ AMA, VIII, expedient 36.

⁸² AMA, VIII, expedient 39.

⁸³ AMA, VIII, expedient 87.

⁸⁴ AMA, VIII, expedient 87.

Dolores Aleixandre en l'any 1867.⁸⁵ Per als anys posteriors, fonamentalment per a les acaballes del segle, se succeeixen les relacions de materials, per la qual cosa podem visualitzar-ne mentalment el contingut. Quasi podríem tancar els ulls i imaginar-ne l'interior en obrir una porta imaginària que ens mostraria una aula virtual.

Les aules de les xiquetes en els anys seixanta del segle XIX eren molt senzilles, amb poc de material. Com a elements de mobiliari tan sols tenien la taula de la mestra, feta amb fusta de pi, i la poltrona a joc. Encara que Columba Chelvi no l'esmenta, pareix una mica estrany que no en disposara d'una. Per a les xiquetes hi havia una perxa destinada a les bosses i, en el cas de l'aula de Dolores Aleixandre, nou bancs per a cosir que incloïen dos tinters cada un i huit bancs de fusta de quatre seients giratoris, alhora que també tenia un parell de graderies de fusta. Per la seua part, la classe de Columba Chelvi declarava disposar de tretze bancs, encara que remarcava que set ja estaven gastats i, alhora, quatre cadires cosidores, de les quals només una era nova. Dues pissarres manifestava posseir Dolores Aleixandre, mentre que Columba Chelvi només en tenia una. Finalment, altres elements del mobiliari que hi havia a l'aula de Columba Chelvi eren una canterera per a l'aigua, nou areners i vint-i-dos tinters de zinc.

La classe de Columba Chelvi tenia com a elements decoratius a les parets un retrat del rei, una imatge de santa Anna i un quadre amb el programa de les matèries i les hores d'ensenyament, mentre que la classe de Dolores Aleixandre mostrava més riquesa ornamental, a més del retrat del rei, també hi havia un crucifix mitjà de talla, un dossier de teles de cotó i llana, un retrat de la Puríssima Concepció i un mapa d'Espanya envernissat amb mitges canyes. Encara que no estaven penjades a les parets, les dues aules tenien a l'abast unes cortines per al balcó fetes de llenç i amb guarnició.

Com a materials didàctics, a part del mapa d'Espanya esmentat, disposaven ambdues classes dels cartells de Flórez i les mostres d'escriptura d'Iturzaeta (trenta-quatre exemplars en el cas de Dolores Aleixandre i vint en el de Columba Chelvi).

---

⁸⁵ AMA, VIII, expedient 88.

Figura 17. Juanito de Parravicini

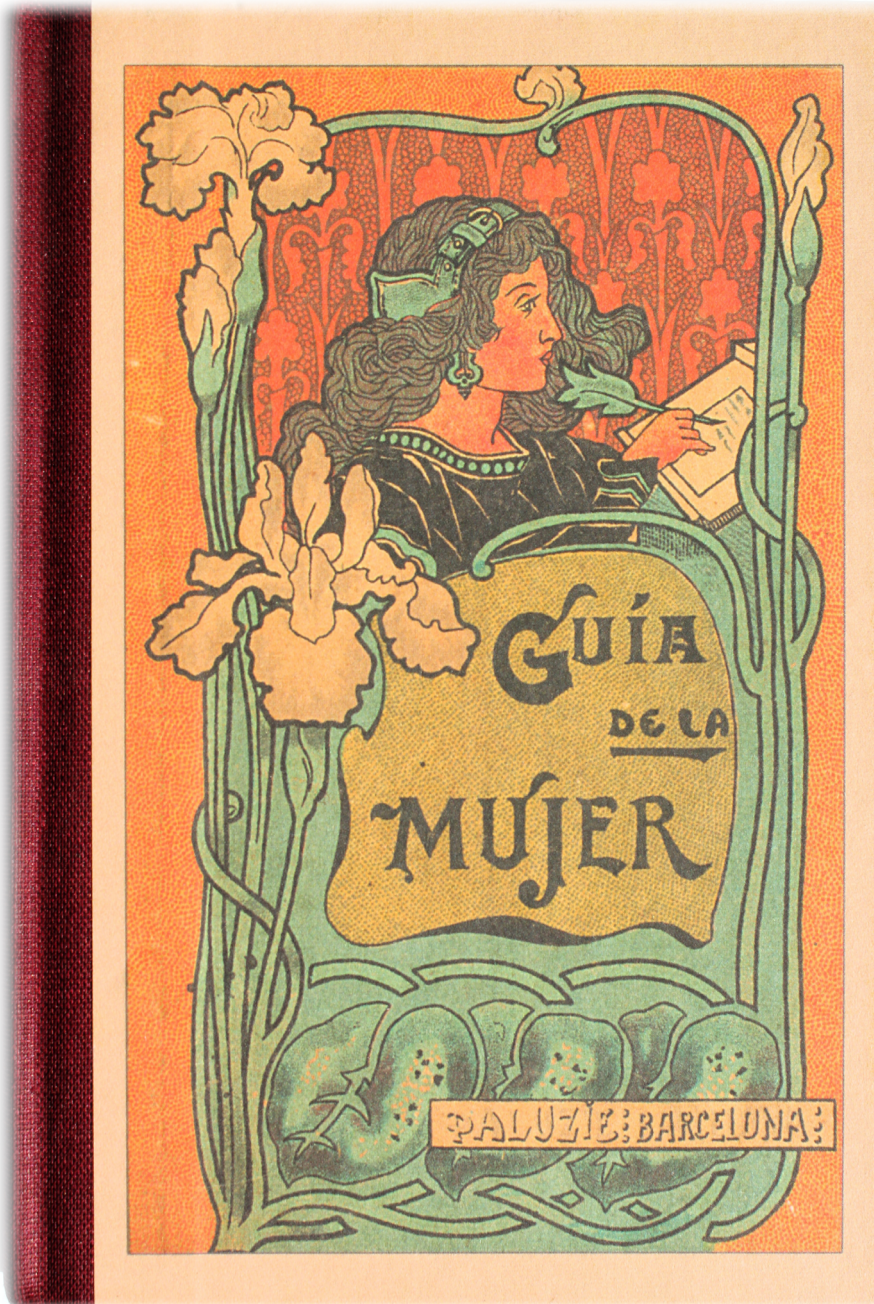

Figura 18. Guia de la mujer de Paluzié

No abunden molt els llibres, i menys encara n'hi ha diversitat. En els dos casos, el nombre està al voltant de la cinquantena. Entre les dues aules femenines veiem quatre llibres de faules del baró d'Andilla i tres d'Iriarte, un *Manuscritos* de Paluzié, trenta-nou cartilles de Flórez, nou Fleurys de l'arquebisbe, cinc llibres d'Ortografia, sis epítoms de Gramàtica de la Reial Acadèmia, setze exemplars d'*El libro de la niñas*, dos llibres d'aritmètica, dos guies de la mestra, set llibres d'Història Sagrada, dos exemplars de *Ciencias de la mujer*, sis *Páginas de la infancia* i set doctrines cristianes. Cal fer esment que els llibres els usaven les xiquetes pobres. En aquests primers anys no hi havia altres llibres que conformaren una biblioteca o per a consulta.

El material es completava amb la presència del paper necessari en forma de quadernets i cartipassos, més de cinc-cents en total i les plomes d'escriure, que, en el cas de l'aula de Dolores Aleixandre, especificà que eren d'au, de les quals, quinze noves, mentre que les de Columba Chelvi eren plomes metàl·liques.

A pesar d'haver-hi taules cosidores, l'aula de Dolores Aleixandre no inclou en l'inventari cap objecte destinat a les tasques femenines, no és el cas de l'aula de Columba Chelvi, on clarament diu disposar de set canuts per a fer calça, quatre canuts per a guardar les agulles, quatre tisores, dos didals, una porció d'agulles de cosir, cinc madeixes de fil i cinc madeixes de cotó.

Es completen els inventaris amb els llibres propis de l'administració de l'escola, com per exemple els llibres de visites d'inspecció, els de comptabilitat, els de registre de matrícula d'alumnes i un llibre copiador de reials ordres i circulars. En el cas de Columba Chelvi, n'inclou un amb els pressuposts de l'escola des de l'any 1859.

La comparació dels inventaris de les escoles femenines amb la del mestre Pasqual Noguera és inevitable. Clarament es veuen les diferències en el tractament de l'ensenyament entre els xiquets i les xiquetes, especialment en analitzar el tipus de llibres que hi havia. Si en el cas de les xiquetes anaven més encaminats a la formació moral i la seua funció futura com a ames de casa, en el cas dels xiquets es veu un cert component científic i tècnic.

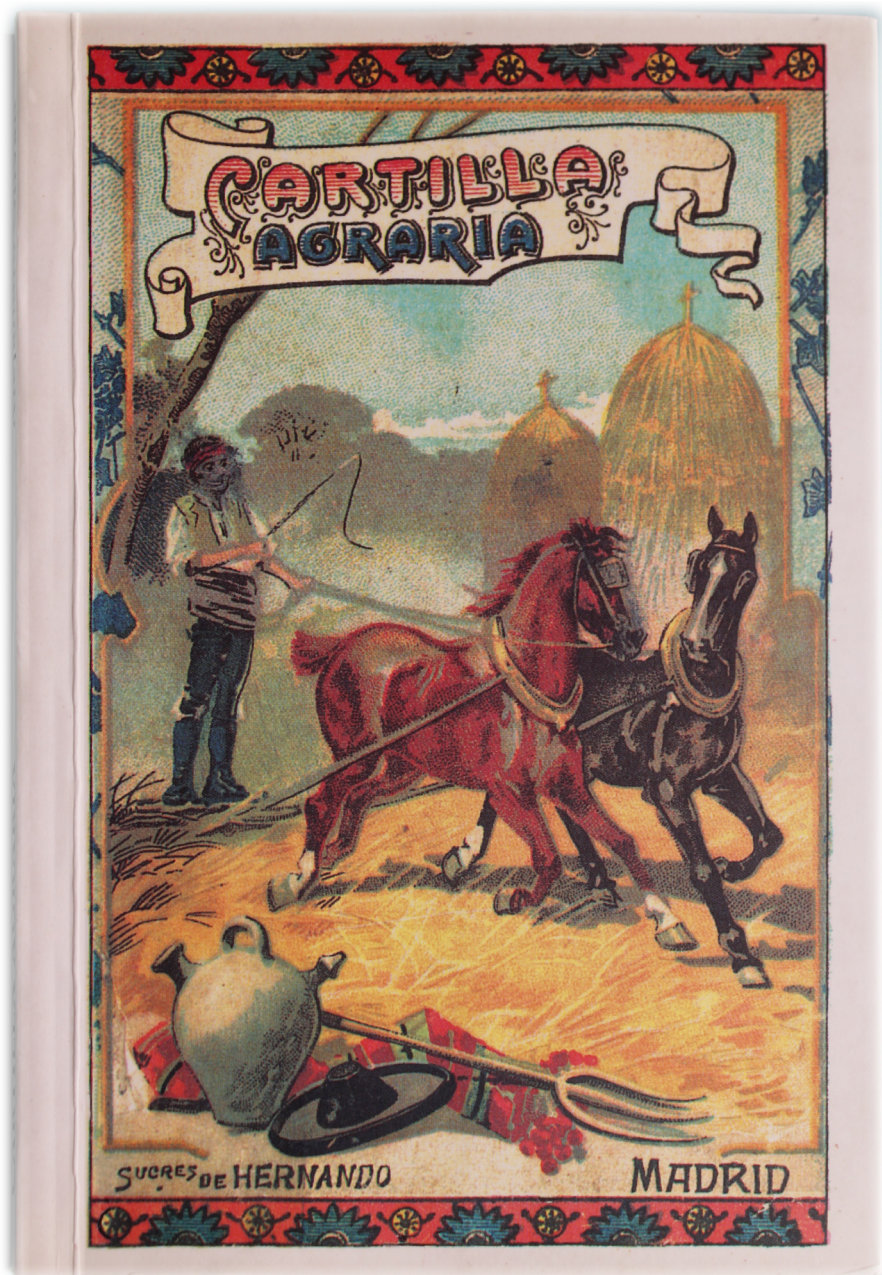

Figura 19. Cartilla Agraria d'Olivan

L'aula del mestre Pasqual Noguera disposava dels elements propis que ja havíem vist a les aules de xiquetes, és a dir, un crucifix, un retrat, en aquest cas de la reina, els llibres necessaris per a l'administració de l'escola (matrícula, visites, assistència, comptabilitat i correspondència), la taula, coberta amb un tapet de baieta verda, la poltrona del mestre, amb un coixí, tot situat damunt d'una tarima de fusta. Ara bé, es completava el mobiliari amb sis cadires pintades també situades en la tarima i dues columnes amb un tauler per als dos inspectors.

Els alumnes disposaven de nou taules d'escriptura, vint-i-set tinters amb la tapadora de llanda i nou areners. A l'abast tenien també trenta models d'escriptura col·locats en marcs i cristalls i vint-i-quatre més només en paper.

Les diferències més grans es veuen en augmentar a sis la quantitat de perxes, així com la quantitat de pissarres que eren sis en el cas de les destinades a fer aritmètica i una altra de tipus cal·ligràfica. Disposa també de quatre perxes per a penjar taulers i una altra perxa correguda on col·locar cartells i pissarres, sense oblidar una escrivania i un armari amb vidres per a guardar els objectes de l'escola. És una novetat també els vals negres i daurats per a entregar als alumnes, un quadre del sistema mètric, un quadre d'honor amb marc i vidre, un diccionari valencià-castellà i les quatre taules d'aritmètica amb els marcs corresponents.

En els llibres per als xiquets pobres també observem certes diferències en les matèries objecte d'ensenyament. Hi ha sis exemplars de l'anomenat *Juanito*, dotze doctrines de Vives, quatre exemplars de *Guía del artesano*, sis exemplars de *Catón* de Flórez, un *Manual de Agricultura*, una *Cartilla agraria*, tres d'*Aritmètica* de Vallejo, dos exemplars del sistema mètric i setze cartells de Flórez. Cal fer esment també de la presència d'un volum complet del periòdic *Cervantes*, dedicat a temes de l'ensenyament.

Finalment, s'ha d'esmentar que en l'aula també es feien les classes nocturnes als alumnes adults, per la qual cosa especificà que hi havia tres reverbers de llanda, una llàntia de llautó per a penjar i una altra de paret per a il·luminar la nit.

Any rere any, els mestres distribuïen els diners concedits a les escoles entre la compra de materials i atendre el manteniment del local en els aspectes més bàsics. En cas de ser necessàries obres importants eren sufragades amb un pressupost extraordinari. Era per tant criteri del mestre comprar determinats objectes i, amb els pas del temps, es poden veure diferències importants entre les aules. De fet, a les darreries del segle XIX,⁸⁶ l'aula més senzilla era la de la mestra Carmen Amat, mentre que la més ben equipada era la de José Albuixech. Entre les dues es trobaven la de Francisca Navasquillo i la de José María Bou. Tot i les diferències, hi ha elements que es repetien en les quatre aules.

---

⁸⁶ AMA, VIII, expedient 92 2

En totes trobaríem com a mobiliari bàsic la taula del mestre i la poltrona i, llevat del cas de la classe de Carmen Amat, disposaven com a complement d'una escrivanía i un timbre. Per damunt de totes hi havia la de José Albuixech, que incloïa també un armari per a llibres i papers. Era una taula que estava situada damunt d'una plataforma o tarima de fusta, a vegades amb una barana incorporada, encara que no es menciona en el cas de la classe de José María Bou; Francisca Navasquillo esmenta que la seua ja estava deteriorada. El pis de xafar no era de molt bona qualitat, cosa que obligava a fer reparacions sovint i precisava comprar moltes graneres per a netejar-lo.

Els alumnes tenien bancs de fusta per a assentar-se, excepció feta de la classe de José María Bou, que els havia substituït per cinquanta tauletes per a escriure. Es completava el mobiliari amb taules i cadires, en nombre variable, per als membres de la comissió local que feien les inspeccions mensuals, quatre perxes en les classes masculines per a col·locar les gorres i els utensilis i unes graderies de fusta.

Les pissarres són un altre element indispensable en totes les aules. De manera habitual en tenien tres, encara que José Albuixech diu que la seua classe en té huit, mentre que la mestra Francisca Navasquillo diferenciava una pissarra cal·ligràfica i un parell per a l'aritmètica. Totes les aules inclouen també tinters per als alumnes, encara que varia la quantitat. Mentre que en les aules de xiquetes en tenen en una deu i en l'altra dotze, les aules dels xiquets estaven més ben assortides, en disposaven de quaranta-huit i cinquanta cadascuna (no cal fer cap comentari al respecte, es veu clarament com es manté la discriminació educativa de les aules de les xiquetes respecte de les dels xiquets) i el complement necessari, els areners, que només en tenien sis en les aules femenines i José Albuixech declarava que en disposava de trenta. També és significatiu que hi haja raspalls per a netejar les pissarres en les aules masculines, huit en la de José Albuixech i set en la de José María Bou, mentre que a les femenines no se'n cita cap. Un element nou que és present en l'aula de Francisca Navasquillo són vint-i-quatre pissarres menudes de pedra, igual que en l'aula de José Albuixech, tot i que també té trenta pissarres menudes més. L'aspecte diferencial entre les aules masculines i femenines era el que marcava el treball femení; veiem una màquina de cosir en la classe de Francisca Navasquillo, igual que set taules cosidores.

Una ullada per les parets mostraria altres elements comuns. Sempre veuríem la presència d'un crucifix, generalment amb un dossier i, fins i tot, una cortineta, un retrat del rei Alfons XII, una bandera d'Espanya i l'escut i, llevat del cas de l'aula de Carmen Amat, un rellotge de paret, a més dels quadres de la Puríssima, excepció feta de la classe de José Albuixech.

Com a elements propis de l'ensenyament, totes tenien també quadres amb màximes morals per a l'adoctrinament dels alumnes, un de distribució del temps i del treball, làmines d'Història Sagrada, cartells de lectura de Flórez, un

quadre dels pesos i mesures espanyols, un mapa d'Espanya, mostres d'escriptura que solien ser d'Iturzaeta i, novament amb l'absència de Carmen Amat, un quadre amb el Programa general de l'ensenyament.

Fa la impressió que el control sobre els xiquets era més gran que sobre les xiquetes, de fet, el llibre de matrícula tan sols es menciona a les aules de José Albuixech i José María Bou, igual que els llibres de visites i els d'assistència a classe, el de comptabilitat i el de correspondència.

En general, es veu clarament com a augmentada la diferència en la riquesa material entre les aules de xiquets i les de xiquetes. Les masculines estan més ben dotades que les femenines, s'ha ampliat la diferència respecte als primers inventaris. Així, per exemple, veiem com els alumnes disposen de nou mapes en la classe de José Albuixech i tres en la de José María Bou. Tenen a l'abast un calendari perpetu, un compàs, regles i cartabons i algun que altre punter de fusta. Fins i tot podem entreveure una certa especialització en les classes masculines, com ara en una abunden els objectes més científics: la classe de José Albuixech (hereva de l'aula de Manuel Martínez, l'antiga escola superior) disposa d'un metre, un baròmetre, una esfera armil·lar i un globus terraqüi de fusta, un grafòmetre, una cadena decàmetre, una col·lecció de pesos i mesures mètriques, dos quadres geomètrics, un sobre la cria de cavalls i una caixa de cossos sòlids, mentre que a la classe de José María Bou tenen en exclusiva dos alfabetes de lletres mòbils, un tractat de legislació de Primer Ensenyament, un llibre de les carreres d'Espanya, una gramàtica de la llengua castellana i un diccionari de castellà-valencià.

Cap dels quatre inventaris fa esment d'haver-hi llibres, tal com es veia en els primers inventaris. No pensem que no n'hi haguera, tal vegada no es considerà necessari incloure'ls en l'inventari per la mobilitat que tenen i les variacions anuals.

istrado

Laboratorios fotográficos E. Utrilla - Los Centelles, 10 - Teléfo

ESCUELAS GRADUA
ALBERIQUE (Valencia)

11

Balanç final: esforç econòmic i resultats educatius

Al segle XIX, les despeses educatives les sufragaven els ajuntaments. El sou dels mestres, el material escolar (llibres, paper, tinta, etc.), el mobiliari, la neteja del local, les reparacions de tot tipus, i tantes i tantes coses..., tot havia d'eixir de les arques municipals. De l'anàlisi dels diferents pressuposts es poden traure algunes conclusions sobre el paper que ocupa l'ensenyament dins del conjunt de les despeses municipals. Alberic, com la resta dels ajuntaments, elabora un pressupost anual d'ingressos i despeses. A partir d'aquestes dades hem fet un quadre resum de les diferents xifres que conformen els onze capítols de despeses anuals:

- I: Despeses de l'Ajuntament
- II: Policia de seguretat
- III: Policia urbana
- IV: Instrucció primària
- V: Beneficència
- VI: Obres públiques
- VII: Correcció pública
- VIII: Muntanyes
- IX: Càrregues municipals
- X: Despeses voluntàries
- XI: Imprevistos

Quadre 23. Distribució dels pressupostos de l'Ajuntament d'Alberic per capítols (1854-1900)

Any	I	II	III	IV	V	VI
1854	22 260	-	13 350	14 050	200	2 500
1855	23 400	-	12 855	12 650	200	2 500
1856	22 760	-	12 855	12 150	200	2 500
1857	35 560	-	12 955	12 450	200	1 530
1858	35 560	-	12 955	12 450	200	11 530
1859	35 260	-	12 955	19 450	500	25 780
1860	33 760	-	12 955	22 410	500	6 830
1861	31 470	-	14 104	22 410	1 000	5 330
1862	33 570	500	14 254	22 410	1 000	5 330
1863	33 140	1 000	14 454	22 410	4 900	6 330
1863/64	33 440	1 912	14 654	22 410	5 700	6 330
1864/65	33 440	1 912	14 654	22 410	5 800	6 330
1865/66	33 140	2 100	16 384	22 410	4 800	6 330
1866/67	3 084	220	1 700,400	2 331	1 210	633
1867/68	3 114	30	1 650,400	2 331	1 210	533
1868/69	3 124	30	1 260,400	2 331	1 290	533
1869/70				2 246		
1870/71	11 377,00	50,00	3 560,00	4 977,50	3 250	1 757,50
1871/72	12 070,00	50,00	3 063,00	5 650,75	2 500	1 962,50
1872/73	12 379,75	150,00	3 105,00	5 647,50	2 250	3 712,50
1873/74	10 344,00	100,00	2 855,00	6 502,50	2 150	1 843,96
1874/75	17 372,50	3 886,50	2 895,00	5 310,00	1 875	1 657,50
1875/76	8 762,00	5 030,25	2 865,00	5 902,50	1 675	2 921,00

VII	VIII	IX	X	XI	TOTAL
4 000	347	2 000	-	3 500	62 807
3 900	147	1 500	-	3 500	60 652
3 900	147	3 127	-	3 500	61 184
3 841	176	2 307	-	3 500	72 519
3 841	176	2 487	-	10 000	89 199
4 800	176	3 000	-	6 000	107 921
6 200	176	2 500	-	8 790	94 120
6 100	-	2 100	8 000	3 000	93 514
6 100	-	2 600	-	3 000	88 764
15 540	-	3 600	-	3 000	104 374
15 540	-	3 600	-	3 000	106 586
15 540	-	4 520	-	3 000	109 606
15 540	-	4 120	-	3 000	107 824
1 554	-	412	-	400	11 544,400
1 554	-	412	-	400	11 234,400
650,100	-	412	-	400	10 030,500
					11 403,70
3 482,87	-	475,00	-	1 000,00	29 929,87
2 432,62	-	9 025,00	-	1 000,00	37 753,87
3 618,10	-	6 430,00	-	1 000,00	38 292,85
3 618,10	-	16 415,00	-	500,00	44 328,56
3 446,75	-	6 724,30	-	1 000,00	44 167,55
3 029,25	-	9 255,67	-	1 000,00	40 440,67

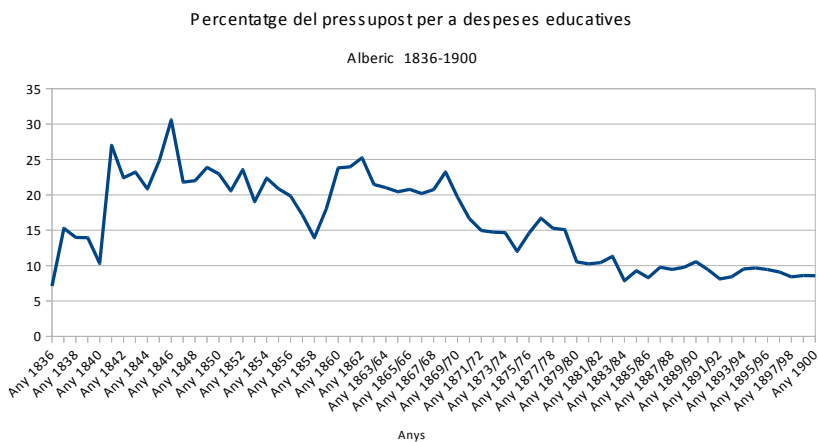
continua

continuació

Any	I	II	III	IV	V	VI
1876/77	9 292,00	5 626,25	3 073,25	7 812,50	1 875	3 496,00
1877/78	9 631,00	6 366,25	3 499,50	7 477,50	2 125	2 545,06
1878/79	9 903,50	7 130,00	3 521,25	7 527,50	2 325	2 745,00
1879/80	10 528,50	7 120,00	3 585,79	7 477,50	2 325	2 745,00
1880/81	10 465,00	1 530,00	3 581,00	6 715,00	2 325	2 745,00
1881/82	9 506,00	1 930,00	3 721,00	6 715,00	1 840	2 515,00
1882/83	10 761,00	2 017,50	3 621,00	7 665,00	2 345	2 515,00
1883/84	10 464,25	1 843,75	4 165,00	6 160,00	3 420	1 426,00
1884/85	12 714,00	1 711,50	4 672,00	7 087,50	3 470	1 926,00
1885/86	13 648,00	2 185,25	6 300,75	7 087,50	3 470	3 826,00
1886/87	13 764,50	2 165,25	5 256,75	7 275,00	3 470	4 625,00
1887/88	16 292,50	4 466,25	5 256,75	7 087,50	3 470	4 750,00
1888/89	15 199,50	7 366,50	5 481,75	7 087,50	3 470	2 300,00
1889/90	14 951,51	7 141,50	4 633,75	7 087,50	2 400	1 200,00
1890/91	12 321,18	6 719,00	4 745,00	6 995,00	4 125	1 525,00
1891/92	14 588,68	6 972,50	6 353,75	7 145,00	5 400	4 025,00
1892/93	14 733,68	7 408,13	6 339,37	7 145,00	4 450	4 025,00
1893/94	13 733,68	7 208,13	5 614,37	7 045,00	3 450	2 100,00
1894/95	13 933,68	7 208,53	5 614,37	7 045,00	3 450	2 300,00
1895/96	14 036,18	8 515,63	6 014,37	7 080,00	3 500	2 300,00
1896/97	17 093,50	8 565,63	6 264,37	7 080,00	3 500	2 250,00
1897/98	16 093,50	10 550,95	5 682,50	7 080,00	3 500	2 200,00
1898/99	15 712,50	9 884,70	6 673,75	7 262,50	3 800	2 200,00
1900	15 948,00	9 884,70	6 223,75	7 212,50	4 800	4 250,00

VII	VIII	IX	X	XI	TOTAL
3 506,26	-	9 565,68	1 500,00	1 000,00	46 746,93
4 640,88	-	10 137,81	1 500,00	1 000,00	48 923,00
4 640,88	-	9 606,87	1 500,00	1 000,00	49 900,00
4 640,88	-	30 827,33	1 500,00	750,00	71 000,00
5 877,00	-	31 755,25	-	500,00	65 493,25
5 586,00	-	21 057,00	1 000,00	500,00	64 370,00
5 591,25	-	20 490,25	2 246,00	500,00	67 752,00
5 591,00	-	20 490,36	14 250,00	500,00	78 310,26
4 867,71	-	35 886,26	3 500,00	500,00	76 335,07
5 315,11	-	37 186,36	5 295,00	1 000,00	85 313,97
4 314,04	-	31 948,02	-	1 500,00	74 318,56
3 285,00	-	28 286,02	-	2 000,00	74 894,12
3 285,00	-	26 350,85	-	2 000,00	72 541,10
3 322,00	-	26 150,85	-	213,95	67 101,05
3 322,00	-	32 924,10	-	1 380,00	74 056,28
3 323,45	-	34 859,90	-	5 250,00	87 918,28
3 357,20	-	30 514,69	3 500,00	3 250,00	84 723,07
1 072,30	-	28 108,20	4 400,00	1 520,00	73 851,08
1 512,64	-	27 559,39	2 578,15	1 600,00	72 801,36
1 910,00	-	27 609,39	2 000,00	1 880,00	74 845,57
2 233,75	-	27 934,39	1 000,00	1 880,00	77 801,64
8 473,00	-	28 134,39	500,00	1 880,00	84 144,34
8 773,00	-	28 194,39	500,00	1 390,00	84 441,09
4 041,10	-	28 194,39	1 800,00	1 750,00	84 104,44

Font: AMA, II, expedients del 879 al 924. Elaboració pròpia.

A l'hora de llegir les dades de la segona meitat del segle XIX (Quadre 23) hem d'aclarir que fins a l'any econòmic 1865-1866 s'utilitzen els reals com a moneda de canvi, els cinc anys següents, els escuts, i a partir de 1870-1871 ja es parlarà de pessetes. Per a facilitar la comparació de valors recordem que deu reals equivalen a un escut i, un escut, a dues pessetes i mitja, o el que és el mateix, quatre reals equivalen a una pesseta. D'aquesta manera es poden comparar els valors en transformar-los tots a la mateixa unitat. En general s'observa un augment progressiu de les despeses municipals amb el pas dels anys, encara que no afecten tots els capítols igual. No és moment de fer una anàlisi acurada de les distintes partides que integren el pressupost, no obstant no podem deixar de costat algunes coses que criden l'atenció. Totes les partides creixen de manera contínua, amb major o menor intensitat, al pas del temps, encara que hi ha alguna excepció com és el cas dels diners destinats a les muntanyes, que desapareixen a partir de l'any 1860. Vist de manera global, l'any 1854 el pressupost municipal de despeses de l'Ajuntament d'Alberic equivalia a 15 701 pessetes i l'any 1900 era de 84 104 pessetes, és a dir, en aquest període de temps, es va multiplicar per 5,35 el conjunt de les despeses municipals, mentre que el capítol d'instrucció primària va passar de les 3 512 pessetes en 1854 a les 7 212 de l'any 1900, o dit en altres paraules, es va multiplicar per 2,05. La conseqüència és clara, va anar perdent terreny respecte als valors que tenia a la mitjana del segle.

Podem analitzar més acuradament el capítol IV, el dedicat a la instrucció primària per veure com va evolucionar amb el pas dels anys. Aprofitem, per a evitar utilitzar les tres monedes que s'empren al llarg de la segona meitat del segle, els valors en percentatges respecte al total del pressupost anual. En el Quadre 24 especificuem els valors absoluts i el tant per cent que suposa el capítol IV respecte a les despeses totals anuals de l'Ajuntament d'Alberic per al període entre els anys 1836 i 1900. A més, per a una visió més clara traslladem els valors a un gràfic (Figura 1) que ens permetrà, d'una ullada, visualitzar com va ser el comportament de les despeses educatives en aquests anys.

Quadre 24. Percentatge de les despeses educatives a Alberic (1836-1900)

Any	Total	Enseny.	%	Any	Total	Enseny.	%
1836	51 665,31	3 677,22	7,11	1868/69	10 030,500	2 331	23,23
1837	24 282,4	3 708	15,27	1869/70	11 403,700	2 246	19,69
1838	23 180	3 242	13,98	1870/71	29 929,87	4 977,50	16,63
1839	23 225,30	3 242	13,95	1871/72	37 753,87	5 650,75	14,96
1840	31 404,6	3 242	10,32	1872/73	38 292,85	5 647,50	14,74
1841	29 055,18	7 842	26,99	1873/74	44 328,56	6 502,50	14,66
1842	37 195,12	8 342	22,42	1874/75	44 167,55	5 310	12,02
1843	35 920,16	8 342	23,22	1875/76	40 440,67	5 902,5	14,59
1844	40 023,28	8 342	20,84	1876/77	46 746,93	7 812,5	16,71
1845	40 812	10 134,17	24,83	1877/78	48 923	7 477,5	15,28
1846	36 597	11 200	30,60	1878/79	49 900	7 527,5	15,08
1847	48 380	10 550	21,80	1879/80	71 000	7 477,5	10,53
1848	44 540	9 800	22,00	1880/81	65 493,25	6 715	10,25
1849	49 402	11 800	23,88	1881/82	64 370	6 715	10,43
1850	49 205	11 300	22,96	1882/83	67 752	7 665	11,31
1851	55 987,8	11 519	20,57	1883/84	78 310,26	6 160	7,86
1852	53 253	12 550	23,56	1884/85	76 335,07	7 087,5	9,28
1853	77 927,12	14 850	19,05	1885/86	85 313,97	7 087,5	8,30
1854	62 807	14 050	22,37	1886/87	74 318,56	7 275	9,78
1855	60 652	12 650	20,85	1887/88	74 894,12	7 087,5	9,46
1856	61 184	12 150	19,85	1888/89	72 541,10	7 087,5	9,77
1857	72 519	12 450	17,16	1889/90	67 101,05	7 087,5	10,56
1858	89 199	12 450	13,95	1890/91	74 056,28	6 995	9,44
1859	107 921	19 450	18,02	1891/92	87 918,28	7 145	8,12
1860	94 120	22 410	23,81	1892/93	84 723,07	7 145	8,43
1861	93 514	22 410	23,96	1893/94	73,851,68	7 045	9,53
1862	88 764	22 410	25,24	1894/95	72 801,36	7 045	9,67
1863	104 374	22 410	21,47	1895/96	74 845,57	7 080	9,45
1863/64	106 586	22 410	21,02	1896/97	77 801,64	7 080	9,10
1864/65	109 606	22 410	20,44	1897/98	84 144,34	7 080	8,41
1865/66	107 824	22 410	20,78	1898/99	84 441,09	7 262,5	8,60
1866/67	11 544,400	2 331	20,19	1900	84 104,44	7 212,5	8,57
1867/68	11 234,400	2 331	20,74				

Font: AMA, II, llibres 806, 829, 838, 848, 854, 860, 876 i del 879 al 924. Elaboració pròpia.

En un primer moment, entre els anys 1836 i 1840, el comportament del gràfic seria semblant a tots els anys anteriors. Un sol mestre per al poble amb unes despeses de materials didàctics prou minvades i com a màxim el lloguer d'algun local. Els percentatges de despeses educatives poques vegades superarien el deu per cent del total anual. El canvi es veu claríssimament en arribar l'any 1841. Ja s'ha comentat que és el moment en el qual s'amplia el nombre d'escoles al municipi i això comporta un augment clar en les despeses per sots dels professionals i, alhora, calia dotar les aules dels materials didàctics necessaris i del mobiliari adequat. Una situació que obliga a augmentar de manera substancial les despeses municipals en el capítol IV, que en alguns anys arriba a suposar més del trenta per cent de les despeses totals municipals anuals, un esforç que cal considerar com a molt important. La situació es manté quasi sempre per damunt del vint per cent, excepció feta dels anys 1857-1860, no tant per una baixada de les despeses educatives, sinó per un augment important de les despeses en obres públiques. Ràpidament, però, torna a situar-se per damunt del vint per cent durant uns quants anys. En el moment en què les escoles comencen a estar ben dotades de materials i encara que en cap moment hi ha una baixada en les aportacions al capítol IV en termes absoluts, a poc a poc va baixant el percentatge respecte al total i veiem com l'any econòmic 1870-1871 enceta una davallada progressiva i irrecuperable dels valors. Any rere any, el percentatge va baixant fins que se situa per davall del deu per cent del total de les despeses anuals ja en l'any econòmic 1883-1884 i, excepció feta de 1889-1890, no tornarà ja a superar aquest llindar. En cap moment en produeix un descens en les aportacions econòmiques al capítol, el que passa és que la resta augmenta a un ritme superior i va perdent pes relatiu respecte al total de les despeses municipals.

També podríem fer una anàlisi més detallada sobre la manera d'utilitzar el pressupost del capítol IV. En el Quadre 25 es fa un desglossament del total anual per veure la distribució interna. Les xifres tornen a aparèixer en reals, escuts i pessetes, segons els anys. Hi ha una sèrie de despeses fixes com són el pagament dels sots dels mestres, els lloguers dels locals i les despeses de comprar material escolar. Alhora trobem despeses variables, com per exemple els 242 reals que es paguen entre els anys 1838 i 1844 per a la càtedra d'Agricultura de València, les obres i reparacions dels edificis, premis als alumnes i, durant els anys 1876-1877 i 1879-1880, les despeses pròpies del sou del mestre de música, les subvencions a la banda o els lliuraments a l'escola de pàrvuls. En tot cas, cal fixar-se en la repetició de les xifres; no estan subjectes en general a alteracions anuals, sinó que es mantenen prou regularment, els sots, els lloguers, les consignacions per a materials escolars, les compensacions pels alumnes pobres, etc.

Quadre 25. Despeses econòmiques del capítol d'Instrucció Pública

Any	Sous	Lloguer	Despesa de material	Altres, obres, i altres	Premis	Retribució alumnes pobres	Mestre nocturn	Mestre de música	Total
1836	3 000	677,22							3 677,22
1837	3 200	508,8							3 708,80
1838	3 000			242					3 242,00
1839	3 000			242					3 242,00
1840	3 000			242					3 242,00
1841	7 600			242					7 842,00
1842	7 600		500	242					8 342,00
1843	7 600		500	242					8 342,00
1844	7 600		500	242					8 342,00
1845	7 600		500	1 634,17					9 734,17
1846	7 800	400	500	2 500					11 200,00
1847	7 800	1 000	500	1 250					10 550,00
1848	7 800	1 000	500	500					9 800,00
1849	8 800	1 000	500				1 500		11 800,00
1850	8 800	1 000	500				1 000		11 300,00
1851	9 250	1 000	269				1 000		11 519,00
1852	9 250	1 000	500	800			1 000		12 550,00
1853	9 250	1 000	3 600				1 000		14 850,00
1854	9 250	1 000	800	2 000			1 000		14 050,00
1855	9 250	1 000	400	1 000			1 000		12 650,00
1856	9 250	1 000	400	500			1 000		12 150,00
1857	9 250	1 000	1 200				1 000		12 450,00
1858	9 250	1 000	1 200				1 000		12 450,00
1859	13 500	1 000	3 950				600		19 050,00
1860	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1861	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1862	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1863	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00

continua

continuació

Any	Sous	Lloguer	Despesa de material	Altres, obres, i altres	Premis	Retribució alumnes pobres	Mestre nocturn	Mestre de música	Total
1863-64	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1864-65	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1865-66	13 500	1 000	3 950			3 360	600		22 410,00
1866-67	1 350	190	395			336	60		2 331,00
1867-68	1 350	190	395			336	60		2 331,00
1868-69	1 350	190	395			336	60		2 331,00
1869-70	1 350	105	395			336	60		2 246,00
1870-71	3 375	200	412,5			840	150		4 977,50
1871-72	3 873,25	250	537,5			840	150		5 650,75
1872-73	3 950	350	357,5			840	150		5 647,50
1873-74	4 750	350	462,5			840	150		6 502,50
1874-75	3 700	350	370			740	150		5 310,00
1875-76	3 700	350	962,5			740	150		9 902,50
1876-77	3 700	350	925	910 (1)	125	740	150	912,5	7 812,50
1877-78	3 700	350	925	500 (2)	200	740	150	912,5	7 477,50
1878-79	3 700	350	925	500 (2)	250	740	150	912,5	7 527,50
1879-80	3 700	300	925	500 (2)	250	740	150	912,5	7 477,50
1880-81	3 700	300	925	750 (2)	250	740	50		6 715,00
1881-82	3 700	300	925	1 000 (2)	-	740	50		6 710,00
1882-83	3 700	250	925	2 000 (2)	-	740	50		7 665,00
1883-84	3 700	645	925	100	50	740			6 160,00
1884-85	4 400	557,5	1 100	100	50	880			7 087,50
1885-86	4 400	557,5	1 100	100	50	880			7 087,50
1886-87	4 400	745	1 100	100	50	880			7 275,00
1887-88	4 400	557,5	1 100	100	50	880			7 087,50
1888-89	4 400	557,5	1 100	100	50	880			7 087,50
1889-90	4 400	557,5	1 100	100	50	880			7 087,50
1890-91	4 400	365	1 100	100	150	880			6 995,00

continua

continuació

Any	Sous	Lloguer	Despesa de material	Altres, obres, i altres	Premis	Retribució alumnes pobres	Mestre nocturn	Mestre de música	Total
1891-92	4 400	365	1 100	250	150	880			7 140,00
1892-93	4 400	365	1 100	250	150	880			7 145,00
1893-94	4 400	365	1 100	250	150	880			7 045,00
1894-95	4 400	365	1 100	250	150	880			7 045,00
1895-96	4 400	400	1 100	250	150	880			7 080,00
1896-97	4 400	400	1 100	250	150	880			7 080,00
1897-98	4 400	400	1 100	250	150	880			7 080,00
1898-99	4 400	582,5	1 100	250	50	880			7 262,50

(1) Lloguer de l'habitació del mestre de música (160) i subvenció de la banda de música (750).

(2) Per a l'escola de pàrvuls. En 1882-1883, només mil pessetes.

Font: AMA, II, expedients del 879 al 924. Elaboració pròpia.

A partir de la circular del governador del 16 de desembre de 1858, els mestres havien de formar un pressupost de les despeses dels materials de les escoles per a l'any següent. Es conserven molts d'aquests pressuposts, la qual cosa ens permet veure com distribuïen els mestres els diners (annexos). Seria complex fer un estudi detallat pressupost a pressupost, tant dels diferents mestres com dels distints anys. Una ullada general permet adonar-se que els primers anys dediquen una quantia important a adquirir mobiliari i a reparacions de fusteria, tal com veiem en el cas de Columba Chelvi, que pot arribar a invertir-hi més del huitanta-u per cent del total anual l'any 1854-1865, o el cas de Josefa Blanco, que en l'any 1861 destina més del huitanta-huit per cent a comprar mobiliari. Anys després, aquestes destinacions canvien i les despeses més fortes consisteixen en la compra de llibres i el pagament dels drets d'habilitats i descomptes legals, seguint en importància les partides de paper i tinta, així com algun que altre utensili per a l'escola.

La Junta Local era l'encarregada de donar la conformitat o bé de modificar els pressuposts que confeccionen els mestres de les escoles i, una vegada conformes, els enviava a la Junta Provincial per a aprovar-los. El primer any que es varen presentar va ser el 1859. Com que era la primera vegada que havien de tractar aquestes qüestions econòmiques prèvies a l'enviament al governador, no varen dir res i els remeteren a l'autoritat de la manera en què els havien pressupostat els mestres.⁸⁷

Els professionals de l'ensenyament intentaven ajustar-se a les quantitats lliurades per l'Ajuntament per al funcionament anual, per la qual cosa molts

⁸⁷ AMA, VIII, expedient 14.

dels pressuposts estan equilibrats en ingressos i despeses, ara bé, també és cert que en alguns casos no era possible l'ajust i sorgeixen els dèficits o superàvits, perquè una cosa és el pressupost que es feia en començar el curs i una altra de ben diferent podien ser els comptes després de finalitzar l'any. Sabem que en la visita d'inspecció del 17 d'octubre de 1867 es va fer esment de les quantitats pressupostades i donades als mestres per a material de les seues aules respectives, així com de les inversions en material i altres objectes en el període dels quatre anys econòmics anteriors, de 1863 a 1867. Segons aquestes declaracions en l'escola superior de xiquets s'havien pressupostat i lliurat 540 escuts i segons els comptes s'havien gastat 520 escuts i 577 mil·lèsimes, per tant encara tenia disponibles l'escola 19 escuts i 423 mil·lèsimes. En l'escola elemental de xiquets igualment s'havien pressupostat i donat 540 escuts, encara que les despeses importaven 383 escuts i 832 mil·lèsimes, per la qual cosa el superàvit era superior, un total de 156 escuts i 168 mil·lèsimes. En l'escola de xiquetes de Josefa Aleixandre tenien pressupostats i concedits 300 escuts, i se n'invertiren 297 i 600 mil·lèsimes, quedaven per tant 2 escuts i 400 mil·lèsimes. Finalment, l'escola xiquetes de Mª Ángeles Perales havia invertit 273 escuts i 550 mil·lèsimes, per tant encara en conservaven 26 i 450 mil·lèsimes.⁸⁸

A la vista d'aquests resultats i com que les coses no anaven tan malament, la Junta Local decidí, el 21 de setembre de 1870, rebaixar les quantitats, considerant que amb una dècima part de la consignació per a les despeses de material n'hi hauria prou per a afrontar el que fora realment necessari, perquè les escoles estaven suficientment dotades de material i objectes per la gran dotació que s'havia fet en els anys anteriors i, per això, no calia consignar la mateixa quantitat que en anys anteriors.⁸⁹ No obstant, si es notara una escassetesa d'alguna cosa es disposaria el que calguera per a aconseguir fons. La Junta no volia que faltara res a l'ensenyament, encara que tampoc no volia que es produïren excessos en uns anys tan precaris com els que travessaven.

Cinc anys més tard, en analitzar les peticions dels mestres, la Junta decidí disminuir les quanties que presentaren.⁹⁰ Francisco Corbató havia d'abaixar-la en vint pessetes (deu per l'emblanquinada i pintura, cinc més d'arreglar el paviment i cinc més als premis). Es destinaria la quantitat en comprar un retrat del rei amb vidre i marc daurat. Al mestre Froilán Francisco Fuster li demanaren una rebaixa de noranta pessetes del pressupost (cinquanta per la pintura de sòcol per haver acordat l'Ajuntament traslladar l'escola i habitació a un altre local de condicions més bones i, per tant, s'hi havien de fer obres de molta consideració; diu-huit pessetes en la pissarra gran i vint-i-dos més per l'apartat d'imprevistos). Les dues quantitats anteriors es destinarien a traspassar els materials i col·locar-los en el local nou. En el

---

⁸⁸ AMA, VIII, expedient 20.

⁸⁹ AMA, VIII, expedient 22.

⁹⁰ AMA, VIII, expedient 24.

cas hipotètic que sobrara alguna quantitat, s'havia de destinar a les obres. La mestra Ángeles Perales havia de rebaixar en vint pessetes el pressupost (cinc per un marc amb vidre i quinze més per imprevistos), i destinar-les a comprar un retrat del rei amb vidre i marc daurat. Finalment, Dolores Aleixandre havia de rebaixar també vint pessetes el pressupost (cinc pessetes en pintura del local i quinze més en la neteja), amb la qual cosa podria comprar un retrat del rei amb vidre i marc daurat.

De 1880-1881 a 1896-1897 la Junta va estar conforme amb els diferents pressuposts que presentaren els mestres i els envià a la Comissió Provincial sense problemes.

Cal preguntar-se si l'esforç pressupostari dels anys centrals del segle XIX es traduïren en millores qualitatives sobre l'estat de l'ensenyament en la població. És una pregunta que no està exempta de dificultats per a poder contestar-la. L'índex que d'alguna manera ens permetria acostar-nos a la realitat seria el grau d'analfabetisme de la població. La finalitat de l'escola és aprendre a llegir i escriure i, més avant, que l'alumne comence a ampliar els seus coneixements en altres matèries, encara que com hem vist sempre es tracta d'un ensenyament discriminatori cap a las xiquetes, que no milloraven la seua cultura en els àmbits més científics, alhora que era de curta durada; els xiquets i xiquetes dependrien poc més que a llegir i escriure. L'interès mostrat per l'ensenyament s'havia de traduir obligatòriament en un descens de les taxes d'analfabetisme del veïnat. Els padrons i censos de població no inclouen habitualment dades sobre els coneixements de lectura i escriptura dels habitants. En el primer que hem pogut comptabilitzar directament aquests valors és en el de 1900, que d'alguna manera ens serveix perquè correspon al tancament del present estudi. És veritat, però, que hi ha d'altres notícies anteriors que ens permeten veure'n l'evolució.

En el cens de població de l'any 1860 (resum publicat en el BOPV número 96 del 25 d'abril de 1862), el partit judicial d'Alberic tenia un 87,9 per cent d'analfabets, mentre que el partit judicial d'Alzira arribava al 91,72 per cent, uns valors superiors al total de la província de València que se situava en el 81,79, pitjor inclús que el valor del conjunt espanyol, que baixava al 75,52 per cent.

A mesura que passen els anys, els valors d'analfabetisme van baixant, encara que molt lentament. En el cens de població de l'any 1877, per al conjunt del territori nacional, la xifra havia baixat al 72,01 per cent, encara que a la província de València pujava una mica fins al 82,31. Per a l'any 1900, el valor del total espanyol se situa en el 63,78 per cent, mentre que el total valencià se situa en el 74,2 per cent, i baixa un poc per a la província de València, que mostra una xifra del 72,16 per cent. Veiem com els valors de la província van sempre per damunt del total espanyol. Parlem per al conjunt espanyol de vora dues terceres de la població analfabeta, encara que la xifra amaga diferències provincials notables; mentre Àlaba tenia només el 34,29 per cent d'analfabets, la província de Jaén en tenia un 80,29.

Quadre 26. Habitants que saben llegir i escriure a Alberic. Any 1900

	Carrer	Total veïns	Saben llegir i escriure	
			Homes	Dones
S E C C I Ó 1	Plaça Major	114	44	31
	Carrer de l'Arc	24	2	2
	Carrer del Mercat	30	14	10
	Carrer Major	130	34	45
	Carrer del Campaner	18	8	5
	Carrer de l'Arbre	30	5	1
	Carrer de la Pilota	28	7	9
	Carrer de les Barques	359	74	40
	Carrer del Trinquet	144	5	-
	Carrer de les Eres	61	6	5
	Carrer de les Hortes	314	29	16
S E C C I Ó 2	Carrer de Llevant	306	26	9
	Travessa de Llevant	23	1	1
	Carrer Nou	47	-	-
	Plaça de la Pedra	65	1	1
	Plaça de la Mina	83	3	-
	Plaça del Centre	59	-	-
	Carrer de la Calçada	31	1	-
	Travessa de Calçada	13	-	-
	Carrer d'Enmig	30	-	1
	Carrer Mur	258	11	3
	Carrer del Tramusser	52	-	2

continua

continuació

	Carrer	Total veïns	Saben llegir i escriure	
			Homes	Dones
S E C C I O 3	Carrer del Rentador	117	24	5
	Carrer del Xúquer	106	30	18
	Carrer Orient	105	26	18
	Carrer de la Primitiva	61	15	16
	Carrer del Forn	26	9	5
	Carrer P. Vera	54	15	7
	Carrer de la Pescateria	80	31	13
	Carrer del Quarter	17	7	2
	Carrer i plaça del Jutjat	144	30	10
	Carrer del Bonaire	38	11	1
	Carrer de les Herbes	46	3	-
	Carrer de les Escoles	24	6	-
	Carrer Vell	82	12	3
	Carrer de la Morera	44	17	2
	Carrer de l'Hospital	12	4	1
S E C C I O 4	Carrer de l'Olivera	170	48	32
	Carrer de València	162	33	28
	Carrer de la Séquia	13	1	1
	Plaça del Cos	22	9	2
	Carrer dels Horts	83	11	-
	Carrer del Cos	160	50	64
	Carrer del Progrés	275	83	95
	Plaça del Pes	22	2	3

continua

continuació

	Carrer	Total veïns	Saben llegir i escriure	
			Homes	Dones
5 S E C C I Ó	Carrer Projecte	119	10	13
	Carrer de la Posada	99	12	3
	Carrer de la Llibertat	84	1	-
	Carrer d'Antonio Lloret	164	13	2
	Carrer de l'Esperança	24	-	-
	Carrer del Porvenir	89	11	3
	Cases de la Cisterna	27	1	1
	Carrer de les Granotes	88	5	1
	Carrer dels Molins	142	20	3
	Carrer del Sol	143	11	5
	Carrer de les Carretes	358	51	9
	Carrer d'Alasquer	21	-	-
6	Despoblats	316	28	10

Font: AMA, III, expedient 23. Elaboració pròpia.

Si analitzem el padró d'habitants d'Alberic de l'any 1900,⁹¹ observem com la taxa d'analfabetisme era del 74,5 per cent, un valor prou semblant al del total valencià i una mica superior al de la província de València. I amb una distribució que no és uniforme en tot el poble, sinó que hi havia determinades àrees més alfabetitzades que altres (Quadre 26). La zona on més gent sabia llegir i escriure era la secció quarta, el Centre, on la xifra d'analfabets afectava només el 51 per cent dels habitants. A continuació se situava la secció tercera, el Rentador, amb un 64,3 per cent d'analfabets, seguida de la secció primera, l'Església, amb el 68,7 per cent. Després augmenta fortament fins al 87,1 d'analfabets de la secció cinquena, el Camí Real, i el 87,9 de la secció sisena, el Despoblat. A la cua se situava la secció segona, la Troneta, amb una taxa que arribava fins al 93,7 per cent d'analfabets, on podem veure, fins i tot, carrers que no tenen cap veí que sabera llegir i escriure (carrer Nou, plaça del Centre, travessa de la Calçada).

⁹¹ AMA, III, Demografia, expedient 23.

És evident que les xifres globals amaguen una diferència per sexes. En qualsevol lloc, els valors d'analfabetisme femení superen sempre els masculins, ja hem vist com l'ensenyament era diferent i, per tant, el resultats no podien ser iguals mai. En l'any 1900 la taxa d'analfabetisme masculí a Alberic era del 69 per cent, mentre que el femení pujava fins al 80,9.

Les necessitats familiars fan que no es puga dedicar molt de temps a l'aprenentatge. Els xiquets i xiquetes prompte començaven a treballar i això explica les nombroses faltes d'assistència. La veritat és que la situació era roïn. Les taxes d'analfabetisme mostren valors força elevats, amb diferències quasi abismals, si les comparem amb les d'alguns països europeus, com ara França, que en l'any 1900 tenia només un 24 per cent de població analfabeta, o Bèlgica, amb el 26 per cent. No obstant això, i si pot servir com a cert consol, hem de dir que pobles veïns com Castelló tenien en l'any 1900 una taxa d'analfabetisme del 79,1 per cent i, en l'any 1915,⁹² Carcaixent tenia una taxa d'analfabetisme del 75,3 per cent. Per tant, la situació d'Alberic era un poc millor que la dels pobles veïns. D'alguna manera, l'esforç econòmic sí que es veia traduït en una certa millora, encara que sempre parlem de xifres altíssimes d'analfabetisme.

---

⁹² Vidal Bonastre, Ana Isabel i Ferrer Pérez, Vicente, 1988: «Analfabetisme i ensenyament al Carcaixent de l'any 1915». En *L'escenari històric del Xúquer. Actes de la IV Assemblea d'Història de la Ribera*. L'Alcúdia, p. 183-198.

Bibliografia

- ARNAU GARCÍA, Ramón, 1997. *Compendio histórico de Alberique y sus hijos*. Ajuntament d'Alberic. ISBN 84-922877-0-5.
- FONTANA, Josep, 1979. *La crisis del Antiguo Régimen (1808-1833)*. Crítica. ISBN 84-7423-084-5.
- GIMÉNEZ CHORNET, Vicent, 1986, 1986. Preus d'arrendaments de la terra a Alberic (1759-1841). *Al-gezira, revista d'estudis històrics-Ribera Alta*, 2, 199-210. Ajuntament d'Alzira. ISBN: 84-505-4094-1
- GÓMEZ MORENO, Ángel, 1990. *Liberalismo y educación en España*. Universitat de Saragossa. ISBN 84-7733-219-3.
- LÓPEZ TORRIJO, Manuel i MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, 1994. La labor educativa de la R.S.E.A.P. de Valencia (aproximación histórica). *Revista de Ciencias de la Educación*, 158, 175-190.
- MADOZ, Pascual, ARACIL MARTÍ, Rafael (Pro.), GARCÍA BONAFÉ, Mario (Pro.), 1987. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de Alicante, Valencia y Castellón*. Institució Alfons el Magnànim, Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació ISBN 978-84-505-6170-8. Facsímil de: MADOZ, Pascual, 1845. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico ...* Establecimiento tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti.
- MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, 1988. *La escuela pública valenciana en el siglo XIX*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. ISBN 84-7579-578-1.
- VIDAL BONASTRE, Ana Isabel i FERRER PÉREZ, Vicente, 1988. Analfabetisme i ensenyament al Carcaixent de l'any 1915. Dins: *L'escenari històric del Xúquer. Actes de la IV Assemblea d'Història de la Ribera*. Ajuntament de l'Alcúdia, pp. 183-198. ISBN 84-505-8156-7.

Bibliografia complementària

- BELDA BENAVENT, Vicent; PALAU MONTEAGUDO, M. Guadalupe; ROIG MARÍ, M. Vicenta i TORRES BALDOVÍ, Josep Ramon, 2022. *L'escola pública a la Poble Llarga (1831-1970)*. Edicions 96. ISBN 978-84-19149-35-0.
- CODINA BAS, Juan Bautista, 2016. *La enseñanza pública en Jávea en el siglo XIX*. ADD editorial.
- FERRÚS, Wilson, 2023. Benito Santaya Dasí. Maestro republicano. Pensamiento y obra. CABÁS. *Revista Internacional Sobre Patrimonio Histórico-Educativo*, 29, 125-152. DOI: <https://doi.org/10.35072/CABAS.2023.42.47.007>.
- IGLESIAS, M.ª Antonia, 2006. *Maestros de la República: los otros santos, los otros mártires*. La Esfera Libros. ISBN 978-8497345712.
- LLINARES CISCAR, M.ª Jesús, 2010. *L'escola feta història: evolució dels descriptors del sistema escolar a la Vall d'Albufera*. Mancomunitat de la Vall d'Albufera. ISBN 978-84-613-8007-7.
- MARRODÁN GIRONÉS, Jesús, 2002. La enseñanza alzireña en la segunda mitad del siglo XIX. Dins: *La construcció del Sistema Educatiu Valencià. I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana*. CEIC Alfons el Vell, pp. 209-218. ISBN 84-86927-61-7.
- MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro i GARCÍA PASCUAL, Anabel, 2002. *Escoles, mestres i xiquets... un temps d'educació a Carcaixent*. Ajuntament de Carcaixent, ISBN 84-931517-2-6.
- MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, 2004. *La renovació pedagògica al País Valencià*. Universitat de València. ISBN 84-370-5859-7.
- MESA REIG, Lluís, 2009. *Dels inicis de l'ensenyament al segle XVIII a les memòries tècniques de 1908-1909*. Col·lecció Arxiu Municipal d'Estivella.
- MONTAGUD SENON, Francesc, 2002. Perspectiva històrica de la instrucció pública a Sollana (segle XIX). Dins: *La construcció del Sistema Educatiu Valencià. I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana*. CEIC Alfons el Vell, pp. 287-299. ISBN 84-86927-61-7.
- REIG FERRER, Ana M. i ESPÍ VIDAL, Rafael, 2014. *Els quaderns escolars de Maria (1933-1936). L'escola de Benigànim i el seu patrimoni històric educatiu*. Edicions 96. ISBN 978-8415802334.

- TORREGROSA BARBERÁ, Vicent, 2002. Els Estatuts del Seminario Patriótico de San Felipe. Dins: *La construcció del Sistema Educatiu Valencià. I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana*. CEIC Alfons el Vell, pp. 179-194. ISBN 84-86927-61-7.
- TORREGROSA BARBERÁ, Vicent, 2002. El model educatiu liberal a Xàtiva (1820-1823). Dins: *La construcció del Sistema Educatiu Valencià. I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana*. CEIC Alfons el Vell, pp. 195-207. ISBN 84-86927-61-7.
- VERDET GÓMEZ, Federico, 2014. *La enseñanza en la Hoya de Buñol-Chiva (1857-1931)*. Instituto de Estudios Comarcales Hoya de Buñol-Chiva. ISBN 978-84-16063-19-2.
- VICENT ISERN, Ramón, 2000. *Escola a Castelló durant la Segona República (1931-39)*. Ajuntament de Castelló.

Annexos

Comptes i pressupostos que presenten els mestres de les escoles públiques d'Alberic (1859-1899)

ANY 1859

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals		Descripció
Ingressos	750		
Despeses	574 :		
		310	Per dues taules d'escriure i cosidores
		64	Reparació d'una taula antiga d'escriure i un banc
		60	Per onze forrellats per als calaixos dels cosidors
		16	Per sis tinters i dos protectors de llanda
		96	Per llibres comprats
		10	Per paper ratllat
		10	Per cinc manolls de plomes per a les xiquetes pobres
		8	Per la tinta
		Hi ha un superàvit de 176 reals per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 54

ANY 1859

Comptes de l'escola de xiquetes de Josefa Blanco

	Reals	Descripció
Ingressos	750	
Despeses	821	
	18	Per un mapa d'Espanya
	106	Pel l'emblanquinada i pintura de la classe i escala de l'escola
	94	Pels marcs, dues pissarres i mapa d'Espanya
	25	Per una cadira per a la mestra
	197	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de lectura • 6 exemplars de <i>Ciencias de la mujer</i> • 24 doctrines de Vives • 24 llibres d'Urbanitat • 6 <i>Fleurys</i> • 6 <i>Manuscritos</i> • 2 manolls de plomes
	108	Per tres raimes per a les xiquetes pobres
	236	Per a fer taules cosidores
	7	Per dues pells de corder per a netejar les pissarres
	20	Per graneres per a l'escola
	10	Per tinta
	Hi ha un dèficit de 71 reals per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 54

ANY 1859

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció
Ingressos	1193,75	
Despeses	742,25	
	60	Cinc barres d'hule per a les pissarres
	36	Per a un cavallet
	20	Cinc pells per a la neteja de les pissarres
	105	Per una esfera terrestre
	37,50	Per cinc cartes geogràfiques
	122	Per cinc marcs per a les cartes geogràfiques
	160	Un armari per als llibres, paper i plomes
	50	Col·locar l'armari i fer reparacions a la paret
	95,75	Per llibres comprats a xiquets pobres (quatre alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 4 epítoms de Gramàtica • 4 promptuaris • 1 manual d'Esctura • 4 manuals d'Aritmètica • 3 exemplars de <i>Guía del artesano</i> • 2 cartilles d'Agricultura • 2 llibres de Geografia
	14	Paper, plomes, tinta i cartipassos per als xiquets pobres
	2	Imprevistos
	40	Per les graneres i la neteja del local
	Hi ha un superàvit de 451 reals i 50 cèntims per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 81

ANY 1859

Comptes de l'escola de xiquets de José Herbás

	Reals		Descripció
Ingressos	1100		
Despeses	757	50:	
	165		Fer trenta marcs per a les mostres d'escriptura, 60 vidres i envernissar els marcs
	90,	50	Recomposició del pis de l'escola i material
	92		Recomposició de la pissarra i marcs del mètode de Flórez
	9		Per vernís
	20		Per cinc pells per a netejar
	40		Per quatre col·leccions de mostres d'escriptura
	80		Un crucifix
	12		Sis plomers de zinc
	20		Per la tinta
	11		Per vint tinters de vidre
	10		Una col·lecció gran del mètode de lectura de Flórez
	42		Tres vares i mitja d'hule per a les pissarres
	146		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 de <i>Cartilla agraria</i> • 6 epítoms • 18 d'Urbanitat de Paluzié • 24 catons de Flórez • 6 de faules de Samaniego • 6 històries sagrades • 6 d'Aritmètica de Vallejo • 12 doctrines de Vives
	20		100 quaderns de paper
Hi ha un superàvit de 342 reals i 50 cèntims per a l'any següent.			

Font: AMA, VIII, expedient 68

ANY 1860

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals més 176 sobrants de l'any anterior = 926 reals en total	
Despeses	689,50:	
	40	Per un retrat de la reina
	10	Per paper per a les xiquetes pobres
	30	Per a netejar el local durant tot l'any
	6	Per sis botelles de tinta
	24	Per pintar els vidres de la porta d'entrada
	260	Per unes portes noves amb vidre
	130	Pels vidres de la porta
	28	Per la col·locació de la porta nova
	25	Per dos llibres en quart ratllats
	60	Per l'emblanquinada de la casa
	32	Per una cortina comprada per a la porta del carrer
	6,50	Per graneres comprades
	6	Per la tinta dels darrers sis mesos de l'any
	32	Pel fil, cotó, agulles i tisores comprades a xiquetes pobres
Hi ha un superàvit de 236,5 reals per a l'any següent.		

Font: AMA, VIII, expedient 55

ANY 1860

Comptes de l'escola de xiquetes de Josefa Blanco

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals anuals menys 71 de dèficit de l'any anterior = 679 reals	
Despeses	379	
	33	Pels vidres del balcó i de les finestres de l'escola
	236	Per la realització de taules cosidores
	20	Per tisoires, cotó i fil per a les xiquetes pobres
	20	Per a la pintada de l'entrada i l'escala
	40	Per un tros de llenç per a cortina del balcó
	20	Per graneres
	10	Per tinta per a escriure
Hi ha un superàvit de 300 reals per a l'any següent.		

Font: AMA, VIII, expedient 55

ANY 1860

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció
Ingressos	1 350 reals més 451,1 de superàvit = 1 801,10 reals	
Despeses	903,85	
	24	Per un timbre avisador
	98	Per vint-i-huit tinters de zinc
	23	Llibres de visita i inventaris
	421	Pissarra gran d'hule i un banc, marc i finestres
	13	Encàrrecs a l'ordinari
	50	Retrat del rei amb marc d'anouer
	6	Un regle i un escaire de fusta
	100	Emblanquinada del local i composició del pis
	71	Per llibres comprats a xiquets pobres (set alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 3 exemplars de <i>Guía del artesano</i> • 2 manuals d'agricultura d'Olivan • 6 de <i>Cartilla agraria</i> d'Olivan • 3 d'Història Sagrada • 2 de <i>Geografía</i> de Paluzié • 1 d'<i>Aritmética</i> de Bartrina • 1 epítom
	10,85	Per paper per als xiquets pobres
	4	Per correspondència
	21	Per plomes i tinta
	50	Per la neteja del local
	12	Per graneres i estora
	Hi ha un superàvit de 897 reals i 25 cèntims per a l'any següent.	

(L'expedient anterior marcava 50 cèntims de superàvit)

Font: AMA, VIII, expedient 82

ANY 1860

Comptes de l'escola de xiquets de José Herbás

	Reals		Descripció
Ingressos	1100 més 342 reals i 50 cèntims de l'any anterior = 1442 reals i 50 cèntims		
Despeses	989	32:	
	50		Una i un quart de raima de paper
	180		Un armari i una finestra
	68		Obres per a col·locar l'armari i la finestra
	2		Manoll de plomes
	50		Un retrat de la reina amb marc i vidre
	100		Emblanquinar l'escola, el pati i l'escala
	180		Set marcs i finestres fetes pel fuster
	40		Ingredients per a la tinta
	12		Quadre de pesos i mesures
	12		Marc per al quadre de pesos i mesures
	70		Envernissar la taula
	80		Neteja de l'escola
	145	32	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 1 cartilla d'agricultura • 2 de definicions de Vallejo • 2 de faules de Samaniego • 2 cartilles d'Oliván • 2 gramàtiques • 7 de <i>Páginas de la infancia</i> • 3 de <i>Guía del artesano</i> • 4 de <i>Juanito</i> • 6 epítoms • 12 doctrines • 4 aritmètiques • 4 d'Història Sagrada
Hi ha un superàvit de 453 reals i 18 cèntims per a l'any següent.			

Font: AMA, VIII, expedient 69

ANY 1861

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals més 236,5 sobrants de l'any anterior = 986,5 reals en total	
Despeses	476:	
		26 Per paper
		92 Per llibres comprats: • 12 Flórez • 5 Fleurys • 6 Pagimón • 4 <i>Libro de niñas</i>
		120 Per un armari
		68 Per l'emblanquinada de l'escola
		8 Calç per a emblanquinar
		40 Per una canterera de fusta
		8 Per graneres
		52 Per agulles, cotó i tisores per a xiquetes pobres
		32 Per la tinta
		30 Per la neteja del local durant tot l'any
	Hi ha un superàvit de 510,5 reals per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 56

ANY 1861

Comptes de l'escola de xiquetes de Josefa Blanco

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals anuals més 320 de superàvit de l'any anterior = 1070 reals	
Despeses	1070:	
	944	Per realització de taules cosidores
	60	Per l'emblanquinada de l'escola
	50	Per agulles, cotó, fil i tisores, canemàs, estants i guies de primeres cosidores per a xiquetes pobres
	16	Per les graneres i la neteja del local
El pressupost queda equilibrat a zero reals.		

Inclou 320 reals provinents del superàvit de l'any anterior, quan en realitat es parlava de 300 reals.

Font: AMA, VIII, expedient 56

ANY 1861

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció
Ingressos	1 350 reals més 897,25 de superàvit = 2 247,25 reals	
Despeses	1035,65	
	183	Un grafòmetre i trespeus
	24	Una cadena decàmetre (agrimensura)
	30	Per unes portes amb finestra
	130	Per una taula per a la plataforma
	96	Tres cadires per a la plataforma
	80	Una poltrona per a la plataforma
	30	Un termòmetre i higròmetre
	58	Per la neteja del local i les graneres
	118	Per llibres comprats a xiquets pobres (set alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 4 de <i>Geometria</i> de Geró i Miró • 5 manuals d'agricultura • 4 exemplars de <i>Guia del artesano</i> • 4 d'Aritmètica • 5 de <i>Geografia</i> de Paluzié • 1 de <i>Cartilla agraria</i>
	49,65	Per paper, plomes i tinta per als xiquets pobres
	96	Per l'emblanquinada del local
	50	Per la composició del pis
	40	Subscripció a la revista <i>Cervantes</i>
	11	Per encàrrecs a l'ordinari
	18	Per un llibre de comptabilitat
	4	Per correspondència
18	Per un compàs de fusta	
Hi ha un superàvit de 1 211 reals i 60 cèntims per a l'any següent.		

Font: AMA, VIII, expedient 83

ANY 1861

Comptes de l'escola de xiquets de José Hervás

	Reals		Descripció
Ingressos	1100 més 453 reals i 18 cèntims de l'any anterior = 1553 reals i 18 cèntims		
Despeses	1353	17:	
	44,	17	Paper
	4		Per sis estants
	40		Subscripció a <i>Cervantes</i>
	200		Col·locar porta, reparar pis i fer barandat
	2,	17	Per plomes
	210		Portes i picaporta fets pel fuster
	10		Un jornal i mig de cavall i peó per a tirar derrocs
	40		Ingredients de la tinta
	30		Pintar part afegida al local
	400		Plataforma amb barana
	105		30 tinters de zinc
	100		Neteja de l'escola
	154		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 5 de definicions de Vallejo • 2 de faules de Samaniego • 7 cartilles d'Oliván • 8 de <i>Páginas de la infancia</i> • 3 de <i>Guía del artesano</i> • 2 de <i>Juanito</i> • 5 epítoms • 6 doctrines • 6 catons de Flórez • 7 d'Història Sagrada
	14		Llibre de matrícula
Hi ha un superàvit de 199 reals i 17 cèntims per a l'any següent.			

Font: AMA, VIII, expedient 70

ANY 1862

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals més 510,5 sobrants de l'any anterior = 1 260,5 reals en total	
Despeses	782:	
	30	Arreglar les portes del corral
	53	Per fer un finestral per a tancar el pou i evitar perills
	58	Per frontisses i caragols per a les taules cosidores
	62	Per frontisses i panys per a les taules cosidores
	206	Per a fer taules cosidores
	24	Per vidres per a les mostres d'escriure
	22,5	Per tinters i tapadores
	7	Per la reparació de la pissarra
	9	Per l'emblanquinada de la porta del carrer i la cuina
	30	Per la neteja de l'escola durant tot l'any
	8	Per graneres
	76	Per cotó, fil i agulles per a les xiquetes pobres
	120	Per llibres: <ul style="list-style-type: none"> • 4 <i>Pagiesas</i> • 4 de <i>Fleurys</i> • 12 de <i>Flórez</i> • 3 epítoms • 3 de <i>Ciencias de la mujer</i> • 3 de <i>Libro de niñas</i> • 12 doctrines de <i>Vives</i> • 4 d'<i>El libro de oro de la niñas</i>
	37	Cartipàs, paper i mostres
40	Per tintes i plomes	
Hi ha un superàvit de 478 reals per a l'any següent.		

Font: AMA, VIII, expedient 57

ANY 1862

Comptes de l'escola de xiquetes de Josefa Blanco

	Reals	Descripció
Ingressos	750 reals anuals	
Despeses	42: ???	
	42	Per llibres: • 6 epítoms de la Reial Acadèmia Espanyola • 6 de <i>Manuscritos</i>

Font: AMA, VIII, expedient 57

ANY 1862

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció
Ingressos	1 350 reals més 1 211,60 de superàvit = 2 561,60 reals	
Despeses	1462,55	
	40	Per una escrivanian per a la taula del professor
	133,50	Caixa de sòlids geomètrics i motles d'escriptura
	40	Per subscripció a la revista <i>Cervantes</i>
	43	Per deu tinters amb tapadora d'alpaca i un parell de plomes
	54	Dos llibres de registre de matrícula i classificació
	660	Cinc taules amb calaixos i mostres amb vidres
	34	Panys i claus
	104	Mapa gran d'Espanya de Paluzié
	182	Per llibres comprats a xiquets pobres (catorze alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 3 llibres de Física • 6 manuals d'agricultura • 7 de <i>Guía del artesano</i> • 7 llibres de Geografia • 7 llibres d'Aritmètica • 1 llibre de Geometria • 2 d'Història d'Espanya
	52,05	Per paper, plomes i tinta per als xiquets pobres
	10	Per encàrrecs a l'ordinari
	50	Per la neteja del local
	Hi ha un superàvit de 1 099 reals i 5 cèntims per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 84

ANY 1862

Comptes de l'escola de xiquets de Jaime Llinares

	Reals		Descripció
Ingressos	985		
Despeses	767:		
	101		Paper
	18,	50	Plomes
	21		Llibre d'assistència i comptabilitat
	59,	34	Plomes, paper i una col·lecció de cartells
	30		Per la tinta
	82		Sis cadires
	76		Per agranar, les graneres i les pells
	7		Reparació del pany i la clau
	100		Composició de taules i vidres
	60		Conducció de tres trimestres
	212,	16	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 cartilles d'Olivan • 6 de <i>Cartilla agraria</i> del núm. 2 • 12 d'Aritmètica • 18 de <i>Páginas de la infancia</i> • 12 epítoms • 12 doctrines • 6 d'Història Sagrada
	Hi ha un superàvit de 218 reals per a l'any següent.		

Font: AMA, VIII, expedient 72

ANY 1863 (1r semestre)

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals	Descripció	
Ingressos	375 reals (1r semestre) més 478 sobrants de l'any anterior = 853 reals		
Despeses	559:		
	190	Per a fer banquetes per a assentar-se	
	60	Per tinters, plomes i mostres	
	44	Per a l'emblanquinada del local	
	15	Per la neteja de l'escala durant el primer semestre	
	194	Per llibres comprats a xiquetes pobres: <ul style="list-style-type: none"> • 6 de <i>Páginas de la infancia</i> • 6 Fleurys • 4 epítoms • 4 de <i>Ciencias de la mujer</i> • 6 d'<i>El Libro de oro de las niñas</i> • 6 d'<i>El Libro de las niñas</i> • 12 manuals de lectura • 1 raima de paper 	
	13	Un llibre d'assistència diària	
	13	Un llibre de matrícula	
	18	Per paper	
	2	Per huit estats	
	10	Per tinta i altres objectes	
	Hi ha un superàvit de 294 reals.		

Font: AMA, VIII, expedient 58

ANY 1863 (1r semestre)

Comptes de l'escola de xiquets de Pascual Noguera

	Reals		Descripció
Ingressos	550 reals més 218 sobrants de l'any anterior = 768 reals		
Despeses	440	44:	
	16		Mitja raima de paper
	7		Ingredients per a tinta
	6		Per a plomes
	2,	50	Dos unces de cotó per als tinters
	82		Seient per a la taula del mestre
	12		Tres pells per a la pissarra
	40		Arreglar banc i vidre
	33,	25	Agranar el local
	4		Vareta per al crucifix
	29,	50	Cortina per al crucifix i tapet per a la taula del mestre
	31		Quadre de vidre per a l'horari
	177,	19	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 3 cartilles d'Olivan • 4 de <i>Cartilla agraria</i> • 4 de <i>Guía del artesano</i> • 6 de <i>Juanito</i> • 5 epítoms • 18 doctrines de Vives • 18 catons de Flórez • 4 d'<i>Historias Sagradas</i> de Calonge • 5 d'<i>Aritmética</i> de Vallejo • 3 sistemes mètrics • 5 d'<i>Urbanidad</i> de Paluzié
	Hi ha un superàvit de 327 reals i 56 cèntims.		

Font: AMA, VIII, expedient 72

ANY 1863

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció
Ingressos	675 reals (1 semestre) més 1099,05 de superàvit = 1 774,05 reals	
Despeses	1 432,50	
	40	Diccionari castellà-valencià
	64	Per un baròmetre sífó
	24	Per un calendari perpetu
	106	Per un Crist de talla superior
	90	Per un dosser i cortines per al Crist
	290	Obres per a obrir el pou
	520	Per quatre taules amb bancs i calaixos
	43	Per a agranar el local
	177	Per llibres comprats a xiquets pobres (quinze alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 5 llibres de Geometria • 5 d'Història d'Espanya • 7 de <i>Cartilla agraria</i> • 9 manuals d'agricultura • 3 llibres d'Ortografia • 7 d'Aritmètica • 3 d'Història Sagrada • 1 Calonge • 4 de Doctrina Cristiana • 3 de Geografia • 1 <i>Guía del artesano</i>
	43,50	Per paper per als xiquets pobres
	20	Per subscripció a la revista <i>Cervantes</i>
	13	Per encàrrecs a l'ordinari
	2	Correspondència
	Hi ha un superàvit de 341 reals i 55 cèntims per a l'any següent.	

Font: AMA, VIII, expedient 85

ANY ECONÒMIC 1864-1865

Comptes de l'escola de xiquetes de Columba Chelvi

	Reals	Descripció
Ingressos	375 reals més 851 sobrants de l'any anterior = 1 226 reals	
Despeses	1 264:	
	14	Per graneres
	30	Per la neteja del local al llarg de l'any
	20	Per la tinta
	60	Per pintar el local
	34	Per l'emblanquinada del local
	4,5	Per paper
	6,5	Per dos dotzenes de cartipassos
	22	Per dos lliures de cotó
	56	Per llibres comprats: • 6 llibres d'Ortografia • 4 llibres d'Urbanitat • 12 catons de Flórez
	18	Per una pissarra
	440	Per una porta vidriera
	120	Per una finestra
	210	Per sis banquetes
	240	Per una taula cosidora
Segons l'expedient, un dèficit de 38 reals. Sumat tot, la xifra és de 49 reals.		

Font: AMA, VIII, expedient 59

ANY ECONÒMIC 1864-1865

Comptes de l'escola de xiquetes de Josefa Blanco

	Reals	Descripció
Ingressos	375 reals pel primer semestre	
Despeses	375:	
	5	Per graneres
	10	Per agranar el local
	30	Per portar l'aigua per a beure les xiquetes (juliol-desembre)
	157,5	A compte dels banquets per a la xicalla
	12	Per la tinta
	40	Subscripció a <i>Cervantes</i>
	120,5	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 Fleury's • 60 de la primera part de Flórez • 24 de la segona part de Flórez • 6 Fleury's • 6 llibres de Gramàtica
Total equilibrat, ni dèficit ni superàvit al primer semestre.		

Font: AMA, VIII, expedient 59

ANY 1864-1865

Comptes de l'escola de xiquets de Carmelo Canuto

	Reals	Descripció	
Ingressos	675 reals (1r semestre) més 288,43 de superàvit = 963,43 reals		
Despeses	810,05		
		168	Deu marcs amb vidre per a làmines de dibuix lineal
		14	Dos panyes i clau per a la taula del professor
		40	Subscripció a la revista <i>Cervantes</i>
		72	Per agranar el local i comprar graneres
		262	Per una col·lecció de pesos i mesures del sistema mètric
		40	Trasllat del material al nou local
		152,10	Per llibres comprats a xiquets pobres (setze alumnes): <ul style="list-style-type: none"> • 2 llibres de Geometria • 1 llibre de Geografia • 1 d'Història d'Espanya • 1 revista agrària • 1 doctrina • 1 epítom • 2 manuals d'agricultura
		34,75	Per paper per als xiquets pobres
		21,20	Per plomes i tinta per als xiquets pobres
		6	Per encàrrecs a l'ordinari
Hi ha un superàvit de 153 reals i 38 cèntims per a l'any següent.			

Font: AMA, VIII, expedient 86

ANY 1864-1865 1R, 2N I 3R TRIMESTRE

Comptes de l'escola de xiquets de Pascual Noguera

	Reals		Descripció
Ingressos	550 reals més 94 i 22 cèntims de superàvit de l'any anterior = 644 reals i 22 cèntims		
Despeses	627	22	
	63		Agranar el local
	3		Per sis graneres
	4		Estora
	40		Subscripció a <i>Cervantes</i>
	16		Arreglar llàntia de paret per a l'escola nocturna
	12		Encàrrecs a l'ordinari
	32		Paper
	12		Plomes
	60		Quadre cal·ligràfic, quatre taules d'Aritmètica i quadre d'honor
	42		Tres vares i mitja d'hule per a la pissarra
	26		Llibre d'assistència
	8	50	36 claus de bronze
	201	36	Un parell de pissarres grans (una cal·ligràfica) i quatre marcs per a taules d'aritmètica
	9	42	Dèsset anelles per als marcs i una mà de paper de barba
97	94	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 de <i>Cartilla agraria</i> • 8 d'<i>Aritmètica</i> de Vallejo • 6 <i>Páginas de la infancia</i> • 6 epítoms • 12 doctrines • 12 catons de Flórez 	
<p>Superàvit de 17 reals, encara que el mestre s'enganya en la resta i diu que en queden 15 només.</p> <p>És nomenat mestre de Lliria i presenta un compte de 15 reals per l'agranada del local durant els mesos d'abril i maig, fet que equilibra el pressupost a zero.</p>			

Font: AMA, VIII, expedient 73

ANY 1868-1869

Comptes de l'escola de xiquetes de Dolores Aleixandre

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	75		
Despeses	74	500 mm:	
	28		Col·lecció completa de làmines de la Història Sagrada de Menchaca
	8		4 taules generals d'aritmètica
	10	800	3 dotzenes de pissarres
	6		Agranar el local
	6		Conducció de l'aigua per a les xiquetes
		600	12 graneres
	15	100	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 primeres parts de la cartilla de Flórez • 12 terceres parts de la cartilla de Flórez • 6 exemplars de <i>Libro de niñas</i> de Rubió i Orts • 6 exemplars de <i>Guía del ama de casa</i> de Carlos Yebes • 6 de <i>Guía del artesano</i> de Paluzié • 6 llibres de faules de Samaniego • 6 Fleurys de l'arquebisbe • 12 doctrines de Vives • 6 de <i>Reglas de urbanidad</i> de Beltran de Lis • 4 d'<i>Aritmética</i> de Ramos Domínguez
		500	1 manoll de plomes i paper per a xiquetes pobres
		Pressupost equilibrat	

Font: AMA, VIII, expedient 60

ANY 1868-1869 (4t trimestre)

Comptes de l'escola de xiquetes de Dolores Aleixandre

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	18	750	
Despeses	18	950	
		500	dèficit del trimestre anterior
	11		10 quadres, marcs i vidres de làmines d'Història Sagrada
	4	450	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 2 exemplars d'Aritmètica • 1 <i>Guía del ama de casa</i> • 2 de <i>Guía del artesano</i> • 6 doctrines de Vives • 6 cartilles de Flórez • 2 Fleurys • 2 d'Urbanitat • 2 de <i>Libro de niñas</i> de Rubió
	3		Agranar i portar aigua
		Dèficit de 200 mil·lèsimes	

Font: AMA, VIII, expedient 60

1r, 2n i 3r trimestre 1869-1870

Comptes de l'escola de xiquetes de Dolores Aleixandre

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	56	250	
Despeses	59	625:	
		200	Dèficit del darrer trimestre
	11		10 quadres amb marcs i vidres per a làmines d'Història
	22	500	Plataforma amb barana per a l'escola i posar vidre nou al balcó de l'escola
		300	6 graneres
	9		Agranar i portar aigua per a les xiquetes
	1	400	Ingredients per a la tinta
		800	4 manolls de plomes
	4	925	6 vares i mitja de fil de cortina
	7	500	Per 100 llibrets de la Constitució
	2		6 catons de Flórez i 6 plecs d'estampes fines per a premis
		Dèficit de 3 escuts i 375 mil·lèsimes	

Font: AMA, VIII, expedient 62

ANY 1869-1870 1r i 2n trimestre

Comptes de l'escola de xiquetes del patronat de la mestra Dolores Aleixandre

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	37	500	
Despeses	36	400:	
	5	800	Recomposició de nou bancs
	4		Graneres i agranar el local
	7		Emblanquinada del local
	3	400	Vidres per a una finestra i porta del corral
	16	200	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 doctrines • 12 catons de Flórez • 6 exemplars de <i>Páginas de la infancia</i> • 6 de <i>Aritmética</i> de Vallejo • 6 de <i>Guía del artesano</i> • 6 de <i>Libro de oro de las mujeres</i> • 6 Fleurys • 3 de <i>Ciencias de la mujer</i>
	Superàvit d'1 escut i 100 mil·lèsimes		

Font: AMA, VIII, expedient 62

ANY 1869-1870 2n trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Vicente Regall

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	64	586	
Despeses	39	175:	
	2	400	Marc i vidre per a una finestra de l'escola
	1	400	Mig cànter de petroli per a llum de l'escola nocturna
	1		Col·lecció de cartells de lectura
	2		Llàntia de taula per al mestre
		775	Diverses composicions de plomes, etc.
	6		Llàntia penjant i una altra de paret per a l'escola nocturna
	1		12 vidres per a les mostres d'escriptura
		500	2 puntejadors grans
	2		Agranar l'escola
		300	6 graneres
		500	2 canonades per a les llànties
	16	100	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 doctrines • 6 epítoms • 6 d'Urbanitat • 18 catons de Flórez • 6 de <i>Cartilla agraria</i> • 6 exemplars de <i>Guía del artesano</i> • 6 de <i>Páginas de la infancia</i> • 6 d'<i>Aritmética</i> de Vallejo • 8 d'<i>Història Sagrada</i> • 6 d'<i>Aritmética</i> de Feliu
	1		Ingredients per a la tinta
	2	500	Paper per als xiquets pobres
	1	600	2 caixes de plomes
		100	6 falses
	Superàvit de 25 escuts i 411 mil·lèsimes		

Font: AMA, VIII, expedient 62

ANY 1869-1870 3r Trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Francisco Corbató

	Escuts	Mil·lèsimes	Descripció
Ingressos	27 escuts i 500 mil. més 25 escuts i 411 mil. de superàvit = 52 escuts i 911 mil.		
Despeses	56	050	
	1	200	4 pells per a la pissarra
		500	Ingredients de la tinta
		400	25 marcapassos
		250	1 regle
	1		Per encàrrecs a València
	18	100	24 tinters, 1 cartera de pupitre, 12 pissarres, 12 pissarres menudes i 6 pams de tela de pissarra
	2	100	Agranar el local
	2		Paper
	1	600	Plomes
		500	Clarió
		600	24 pissarres menudes
		400	Estampes
		400	Llapis
		800	25 cartipassos
	1		Ingredients de la tinta
	15		200 catecismes de la Constitució
	2	400	12 quaderns ratllats
	7	800	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 exemplars de <i>Páginas de la infancia</i> • 12 doctrines • 12 catons de Flórez
	Hi ha un dèficit de 3 escuts i 139 mil·lèsimes.		

Font: AMA, VIII, expedient 74

ANY 1870-1871 1r, 2n i 3r trimestre 1871-1872

Comptes de l'escola de xiquetes de Dolores Aleixandre

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	278	12	
Despeses	281	10:	
	75		Factures de l'any 1870-1871 sense detallar
	32,	10	Dèficit
	11		Pissarres
	63		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 18 catons de Flórez • 6 llibres d'Aritmètica • 6 de faules de Samaniego • 12 de <i>Guía del ama de casa</i> de Carlos Yebes • 12 de <i>Libro de niñas</i> de Rubió i Orts • 6 de <i>Guía del artesano</i> de Paluzié • 6 Fleurys de l'arquebisbe • 6 doctrines de Vives • 6 epítoms de Gramàtica • 6 ortografies
	2		7 plects d'estampes per a premis
	30		Agranar el local
	60		Rellotge
	8		6 pams de canemàs, 6 unces de llana i 1 vara de fil
	Dèficit de 2 pessetes i 98 cèntims.		

Font: AMA, VIII, expedient 61

ANY 1870-1871

Comptes de l'escola de xiquetes de Dolores Aleixandre

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	75		
Despeses	107	10	
	8	45	Dèficit del tercer trimestre 1869-1870
	31	10	Recomposició de 6 taules cosidores, 4 bancs per a assentar-se les xiquetes, 36 coixins nous i 4 vidres de balcó i finestra
	10		Quadre sinòptic de pesos, mesures i monedes
	2,	50	1 llibre, 100 vals i 2 plecs d'estampes per a premis
	20	50	Pintar l'escola
	30		Agranar el local i portar aigua
	4		Ingredients per a la tinta
			Dèficit de 32 pessetes i 10 cèntims

Font: AMA, VIII, expedient 63

ANY 1873-1874

Comptes de l'escola de xiquetes d'Àngela Perales

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	187	50	
Despeses	187	50	
	75		Col·lecció de làmines d'Història Sagrada
	9		Recomposició de bancs i marcs
	2		2 pells per a netejar la pissarra
	3		Col·lecció de cartells de Flórez
	18		Agranar el local
	4		Per la compra de graneres
	35	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 exemplars de <i>Páginas de la infancia</i> • 6 d'<i>Aritmética</i> de Vallejo • 12 manuals de Flórez • 6 d'Urbanitat • 6 d'Història Sagrada • 4 de <i>Ciencias de la mujer</i> • 4 de <i>Libro de las niñas</i> • 6 doctrines
	11		Cotó, fil i agulles per a les xiquetes pobres
	5		Compra de premis
	10		Compra de paper
	7		Plomes i tinta
	5		Despeses imprevistes
	3		Pagament de l'ordinari per encàrrecs fets
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 64

ANY 1875-1876

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	137,5 pessetes rebudes més 24 i 61 cèntims de superàvit = 162,11 ptes.		
Despeses	203	50:	
	28,	50	Per paper
	17,	50	Retrat del rei
	37		Agranar, graneres, tinta i clarió
	93,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 quaderns d'Avendaño (4t) • 6 quaderns d'Avendaño (1r) • 6 quaderns d'Avendaño (2n) • 6 quaderns d'Ollero (1r) • 30 doctrines • 12 cartilles d'Olivan • 30 Fleurys • 24 catons de Fleury • 6 de <i>Cartilla agraria</i> • 12 quaderns • 18 llibres d'Aritmètica • 18 de Gramàtica • 24 d'Urbanitat • 6 catons de Flórez • 2 raimes de paper i un quart • 3 cartells de lectura
	6,	75	12 estampes, 1 medalla daurada, 4 cartes de mèrit, impresos
	7,	50	36 portaplomes i dues caixes de plomes
	3		Tauler i tapadora
	2		Encàrrecs a l'ordinari
	2,	50	Panys i claus
	2,	75	Per habilitat (2 % de 137 pessetes)
	2,	50	Rebut de menys l'any anterior
	Dèficit de 41 pessetes i 49 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 75

ANY 1876-1877 1r i 2n trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Francisco Corbató

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	412,49		
Despeses	471,78		
	71,	77	Descomptes
	17		Neteja, graneres, cànters i aigua
	8		Per tinta
	119,	25	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 llibres d'Urbanitat • 24 de Gramàtica • 24 Fleurys • 12 de Geografia de lectura (1r quadern) • 12 de Geografia de lectura (2n quadern) • 12 de Geografia de lectura (3r quadern) • 12 de Geografia de lectura (4t quadern) • 6 de <i>Juanito</i> • 6 de <i>Manuscritos</i> de Paluzié • 6 de <i>Guía del artesano</i> • 24 d'Aritmètica • 24 de <i>Cartilla agraria</i> • 12 cartilles de Flórez (3a part) • 12 cartilles de Flórez (2a part)
	38,	50	Compassos, portaplomes i carteres per a premis
	1,	50	Dotze estampes fines
	17,	50	Un retrat del rei Alfons XII
	9,	50	Quatre dotzenes d'estampes, un diploma i sis vals
	6		Reparacions en l'escola
	19		24 portaplomes
	28		Mapa d'Espanya i d'Europa
	26		24 pissarretes i 36 pissarretes de pedra
	16,	50	6 dotzenes de planes orlades i paper
	6,	25	Regle, cartabó gran i paper
	4		2 caixes de plomes metàl·liques
	81,	76	Dèficit a favor del mestre
	1,	25	Pagaments a l'ordinari
	Dèficit de 59 pessetes i 29 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 75

ANY 1876-1877

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	412,50		
Despeses	408,13		
	26,	50	Per paper
	35		Aparell instructiu
	25		Agranar, graneres, tinta i clarió
	95,	74	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 1 de quaderns d'Avendaño (3r) • 12 cartipassos del núm. 3 • 42 Fleurys • 24 catons de Flórez • 6 sil·labaris • 7 abecedaris • 24 llibres d'Ollero • 12 d'Aritmètica • 18 de Gramàtica • 18 de Doctrina • 18 de <i>Cartilla agraria</i> • 18 d'Urbanitat • 3 de <i>Guia del artesano</i> • 3 Paluzies • 4 de Geometria • 3 d'Avendaño (4t) • 3 de Geografia
	1		Sis cartes de mèrit
	14		Per tinta
	4,	50	Construir una pissarra
	5,	50	Pintar 100 cubs per a l'aparell
	7,	75	Caixa de plomes, rellotge aritmètic i quadre sinòptic
	31,	75	Obres de fusteria diverses
	3,	50	Dos panys i claus
	3		Despeses de l'ordinari
	41,	39	Dèficit anterior
	8,	25	Descomptes
	3		Carrutxa per al pou
	72		2 metres de tela de pissarra i col·lecció d'escuts
	10		Registre de matrícula i d'assistència
	4,	75	Vint-i-quatre estampes i quatre abecedaris
	6		Tres caixes de plomes
	1,	75	Una vara de baieta
	1,	75	Trenta-sis portaplomes
	6		Sis dotzenes de planes orlades
	Superàvit de 4 pessetes i 37 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 76

ANY 1876-1877 3r trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Francisco Sanz

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	68 75		
Despeses	60	90:	
	30		Invertit per l'interí José M ^a Pérez
	26,	15	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 14 llibres de Gramàtica • 3 d'<i>Abejas</i> infantils • 4 llibres d'Ollero (2n) • 1 llibre d'Ollero (4t) • 12 de <i>Cartilla agraria</i> • 12 d'Aritmètica • Caixa i mitja de plomes • Per paper
	1	75	Reparar el pis de l'escola
	3		Per la tinta
	Superàvit de 7 pessetes i 85 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 76

ANY 1876-1877 4t trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Luis Roselló

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	68,75 més 7,85 del trimestre anterior = 76 pessetes i 60 cèntims		
Despeses	76	82	
	10		Per agranar quatre mesos
	18,	75	Per l'emblanquinada de l'escola i la classe
	1,	13	Tres dotzenes de portaplomes
	34,	87	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 llibres d'Urbanitat • 12 de Gramàtica • 21 d'Història Sagrada • 15 de Doctrina • 24 d'Aritmètica • 6 catons de Flórez • 12 de <i>Cartilla agraria</i> • 1 tractat d'Ortografia • 12 cartilles de Flórez (1a part) • 12 cartilles de Flórez (2a part)
	2,	50	Ingredients de la tinta
	5,	13	Per paper
	2		Caixa de plomes
	0,	75	Tres llibres de pressupost i dos inventaris
	0,	69	Per descomptes
	Déficit de 22 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 76

ANY 1877-1878 1r i 2n trimestre

Comptes de l'escola de xiquets de Luis Roselló

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	137,50 menys 23 cèntims de dèficit anterior = 137,28 pessetes		
Despeses	132,46		
	15		Per la neteja del local
	26,	50	Per paper
	7		Tres caixes de plomes
	34,	68	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 epítoms • 12 d'Urbanitat • 2 llibres d'Ollero (1r) • 3 llibres d'Ollero (2n) • 3 Llibres d'Ollero (3r) • 3 de <i>Guía del artesano</i> • 6 de <i>Cartilla agraria</i> • 12 d'Aritmètica • 24 cartilles de Flórez
	6		Coixí per a la cadira del professor
	5		Safata de llanda
	1,	25	Barra de ferro per a la safata
	6,	63	Per tinta i clarió
	2,	50	Estampes per a premis i tres punters
	9		Dos tovalloles, un espolsador i un tapet
	1,	50	Algeps per al pis
	1,	50	Reparació de tres cadires
	12,	90	Drets d'habilitat
	2		Despeses de l'ordinari
Superàvit de 4 pessetes i 82 cèntims			

Font: AMA, VIII, expedient 77

ANY 1877-1878

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	379,37		
Despeses	345		
	40		Per paper
	10		Per tinta
	30		Agranar
	103,	25	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 quaderns d'Avendaño (3r) • 12 quaderns d'Avendaño (2n) • 18 llibres d'Ollero • 24 d'Aritmètica • 24 de Gramàtica • 24 doctrines • 24 de <i>Cartilla agraria</i> • 24 d'Urbanitat • 6 de <i>Guía del artesano</i> • 6 de <i>Riquezas del pensamiento</i> • 24 d'Història Sagrada • 24 catons de Flórez
	5,	25	Vidres per a l'escola
	21		Perxes, passamà i altres
	81		Ferratges, panys, passadors, picaport, claus i reixes
	4,	50	Tres manolls de plomes
	1,	50	Per clarió
	15,	50	Obres de fusteria diverses
	4		Quaranta-huit planes orlades
	3		Despeses de l'ordinari
	6		Dotze tinters
	10		Cinc dotzenes d'estampes
10		Corda del pou, poal i tapet	
Superàvit de 10 pessetes i 45 cèntims			

Font: AMA, VIII, expedient 77

ANY 1882-1883

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30		Neteja del local
	40		Porta, finestra, pany i picaporta
	5		Per encàrrecs a l'ordinari
	91		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 llibres d'Urbanitat • 12 llibres d'Agricultura • 12 d'Història Sagrada • 36 doctrines sagrades • 24 llibres d'Aritmètica • 36 catons • 24 llibres d'Ollero (1r) • 24 d'<i>El mentor de la infància</i> • 12 llibres de Gramàtica
	3,	95	Quatre vidres, anelles, etc.
	30,	14	Per drets d'habilitat
	7,	50	Material i jornals per a la composició del pis de l'escola
	7,	50	Per pells per a la neteja de la pissarra
	3		Una cartera
	2,	50	Llibre d'assistència
	4,	66	Estampes per a premis
	10		Tinta i clarió
	39,	75	Per plomes i paper
Pressupost equilibrat a zero			

Font: AMA, VIII, expedient 78

ANY 1882-1883

Comptes de l'escola de xiquets de Jaime Cardona

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	295,66:		
	5,	50	Material per a premis
	5		Per tinta i clarió
	30		Per paper
	4,	50	Per plomes
	38		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 doctrines • 12 catons de Flórez • 12 de <i>Riquezas de la lengua</i> • 12 llibres de Gramàtica • 12 llibres d'Aritmètica • 12 cartilles d'Olivan
	1,	25	Per un armari
	17		Per 48 portaplomes, una pell per a esborrar, un setrill, un quadre de la Puríssima i un calendari perpetu
	120		Tres cossos d'escriptura, banc i taula per a l'escola
	15		Un calaix amb clau i portes
	29,	41	Per drets d'habilitat
	30		Per agranar i cànters
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 78

ANY 1882-1883

Comptes de l'escola de xiquetes d'Àngela Perales

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	187	50	
Despeses	187	50	
	22		Agranar el local
	4		Per la compra de graneres
	26		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 7 de <i>Páginas de la infancia</i> • 3 d'<i>Aritmética</i> de Vallejo • 6 manuals de Flórez • 6 d'Urbanitat • 3 d'<i>Història Sagrada</i> • 4 de <i>Guía del artesano</i> • 6 doctrines • 4 de Gramàtica
	9		Cotó, fil i agulles per a les xiquetes pobres
	7		Compra de premis
	15		Compra de paper i plomes
	8		Ingredients per a la tinta i clarió
	55		Rellotge redó de paret de quinze dies de corda
	15		Recomposició de bancs i marcs
	7	20	Vidre per a l'ensenyament
	19	30	Drets d'habilitació
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 65

ANY 1883-1884 Comptes de l'escola de xiquetes de Mª Àngeles Perales

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	187	50	
Despeses	187	50	
	22		Agranar el local
	4,	22	Per la compra de graneres
	10		Per compra de tinters
	26		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 3 d'<i>Aritmètica</i> de Vallejo • 4 de Gramàtica • 6 manuals de Flórez • 6 d'Urbanitat • 3 d'Història Sagrada • 4 de <i>Páginas</i> • 4 de <i>Manuscritos</i>
	62		Mitja col·lecció d'Història Sagrada amb marcs i vidres
	15		Una cortina
	15		Compra de paper i plomes
	15		Recomposició de bancs i marcs
	16,	78	Drets d'habilitació
	1,	50	2 vidres
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 66

ANY 1883-1884

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	187	50	
Despeses	275	71	
	88,	21	Dèficit de l'any anterior
	8,	25	Vidres
	27,	50	Portes, vidres de la biblioteca i finestra
	70,	87	Per la compra de llibres
	5		Recomposició d'un banc de la taula cosidora
	20,	88	Drets d'habilitada
	25		Reparacions en el local
	30		Neteja del local
	Dèficit de 88 pessetes i 21 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 66

ANY 1883-1884

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	249,57		
Despeses	249	57	
	37		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 llibres d'Aritmètica • 24 llibres de Gramàtica • 24 doctrines • 18 de <i>Cartilla agraria</i> • 6 d'<i>El mentor de la infància</i>
	31,	50	Per paper
	4		Per quatre caixes de plomes
	33		<ul style="list-style-type: none"> • 36 catons de Flórez • 6 mapes gràfics • 24 d'Història Sagrada
	27		36 llibres de Geografia (1r) d'Ollero
	5		Transport de paper i llibres per a l'escola
	15		Jornals i material de la composició de la frontera i del pis de l'escola
	10		Per tinta i clarió
	30		Per agranar el local
	13,	45	Cinc vidres, claus, colors, anelles, etc.
	1,	12	Un parell de vares de tela per a tres mapes de l'escola
	21		<ul style="list-style-type: none"> • Col·lecció de màximes morals • Dos mapes de meteors físics • Un mapa del sistema mètric • Dos mapes de Geometria • Quatre taules aritmètiques
	15		Emblanquinada i pintada del local
	6,	50	Per tres raimes de paper
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 79

ANY 1883-1884

Comptes de l'escola de xiquets de Jaime Cardona

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275 i 78,90 pessetes per material venut a xiquets que poden = 353,90 pessetes		
Despeses	353,90:		
	50		16 marcs amb vidres per a làmines d'Història Sagrada
	10		120 anelles, mostres, etc.
	30		54 marcs amb vidre per a mostres
	25		36 tinters amb tapadora
	30		3 raimes de paper
	5		50 portaplomes
	4		3 caixes de plomes
	5		Per tinta i clarió
	5		Per a premis
	47		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 doctines • 18 llibres de Gramàtica • 18 llibres d'Aritmètica • 24 catons de lectura • 12 llibres de prosa i vers
	30		30 màximes de moral en cartolina
	6		12 areners
	7		Llibre de comptabilitat i llibre d'assistència
	3		Sis calaixets per a pissarres
	22		Sis cadires
	15		30 marcs pintats i envernissats per a màximes
	3		Per transport
	30		Per la neteja del local
	2,	18	Estat, pressupost i correspondència
	24,	72	Per drets d'habilitat
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 79

ANY 1884-1885 1r i 2n trimestre

Comptes de l'escola de xiquetes d'Àngela Perales

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	137	50	
Despeses	148		
	36	50	Recomposició de bancs i marcs. Treballs de fusteria
	2		2 pells per a la neteja de la pissarra
	11		Agranar el local
	30		Per l'emblanquinada del local
	50	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 d'<i>Aritmètica</i> de Vallejo • 18 catons de Flórez • 12 d'Urbanitat • 6 d'<i>Història Sagrada</i> • 12 doctrines • 6 de Gramàtica • 6 Fulles • 6 de <i>Manuscritos</i> • 6 d'<i>El mentor de la infància</i> • 1 col·lecció de catons de Flórez
	18		Compra de paper i altres objectes
	Dèficit de 10 pessetes i 50 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 67

ANY 1884-1885 3r i 4t trimestre

Comptes de l'escola de xiquetes de Zoraida Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	137	50	
Despeses	137	50:	
	10	50	Dèficit del compte anterior
	60		5 quadres d'Història Sagrada amb marcs i vidre
	32	22	Drets d'habilitada
	14	50	Per la neteja del local
	20	28	Per llibres comprats: • 12 d' <i>El mentor de la infància</i> • 8 d' <i>El amigo de los niños</i>
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 67

ANY 1884-1885

Comptes de l'escola de xiquets de Jaime Cardona (el darrer trimestre el fa Jose Mª Bou Rubio)

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	206,25		
Despeses	252,32:		
	65		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 doctrines de Vives • 24 catons de Flórez • 24 llibres en prosa i vers • 24 llibres de Gramàtica • 24 llibres d'Aritmètica • 12 llibres d'Agricultura • 12 d'Història Sagrada • 3 de <i>Mentor</i> de Froilán Fuster
	10		Per tinta, clarió i premis
	30		Tres raimes de paper
	4		Tres caixes de plomes
	100,	75	Dos cossos de fusteria per a escriure, sis marcs amb vidre per als programes de les seccions
	22,	50	Per la neteja del local durant tres trimestres
	20,	07	Per dret d'habilitat
	Hi ha un dèficit de 46 pessetes i 7 cèntims		
	<i>Quart trimestre</i>		
	Ingressos: 22,65		
	Despeses: 22,65		
	7,	50	Per la neteja del local
	4,	65	(Falta el rebut)
	10,	50	No especifica en què es varen fer les despeses.
Quart trimestre equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 80

ANY 1884-1885

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	35,	50	Un indicador, 50 llistons, compondre 5 quadres i 18 quadrets
	10		Per tinta i clarió
	30		Neteja de l'escola
	50		Deu taulons per al pis de l'escola
	20		Arrancar el pis de l'escola i fer-hi armadura per a la nova construcció
	7,	50	Sis caixes de plomes
	46		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 llibres de Gramàtica • 12 de Geografia • 12 de <i>Mentor</i> • 12 d'Aritmètica de Fuster • 24 doctrines de Vives • 12 d'Història Sagrada de Cardona • 12 d'Agricultura de Cardona • 24 d'Urbanitat de Fuster
	42		Per paper
	5,	38	Dos plecs d'estampes
	1		Un puntejador
	3		50 cromos per a premis
	24,	62	Per drets d'habilitat
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 80

ANY 1885-1886 Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	31,	48	Rebut sense especificar-ne el contingut
	120		Tres taules d'escriptura
	30		Neteja de l'escola
	4,	52	Reparació del rellotge
	5		Rebut sense especificar el contingut
	72		Rebut sense especificar el contingut
	12		Per llibres comprats: • 36 catons de lectura
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1886-1887

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	20		Per un depòsit d'aigua
	20		Per tinta
	30		Neteja de l'escola
	3		Per un punter i regle
	15		Per la conducció de l'aigua
	4,	50	Tres caixes de plomes
	59		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 doctrines de Vives • 24 doctrines per a la lectura • 24 catons de Flórez • 12 de Religió de Balmes • 12 de <i>Manuscritos</i> • 24 d'Urbanitat • 16 llibres d'Agricultura
	37,	50	Per paper
	20		Per una cortina i accessoris
	5		Reparació de les vidrieres
	7,	50	Per un timbre
	4		Per la neteja del rellotge
	24,	72	Dret d'habilitat
	9,	03	Reparació de tres pissarres
	0,	75	Per vint-i-quatre portaplomes
	5		Per clarió
10		Per a premis	
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1887-1888 Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	30		Neteja de l'escola
	20		Per tinta
	15		Conducció de l'aigua per a beure
	4,	50	Tres caixes de plomes
	25		Drets d'habilitat
	4		Per la neteja del rellotge
	42		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de lectura • 24 doctrines de Vives • 6 d'Història Sagrada • 12 de <i>Ciencias de la infancia</i> • 6 de Religió de Balmes • 1 exemplar de <i>Carreras de España</i>
	37,	50	Per paper
	4		Per dotze punters i quatre regles
	3		Per sis tinters
	15		Una pissarra de fusta
	20		Dues persianes i col·locació
	22,	50	Un mapa del món de Paluzié
	20		Un mapa d'Espanya de Paluzié
	2,	50	Una col·lecció de setze mostres d'escriptura
	10		Per a premis
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1888-1889

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	30		Neteja de l'escola
	20		Per tinta
	15		Conducció de l'aigua per a beure
	4,	50	Tres caixes de plomes
	54		Drets d'habilitat i descompte
	2,	50	Llibre de registre d'assistència
	8,	50	Tretze taulers per als cartells de lectura
	23		Per llibres comprats: • 24 catons de lectura • 36 doctrines de Vives • 12 d'Història Sagrada
	30		Per paper
	5		Un safareig de metall
	2,	50	Dues tovalloles
	80		Un parell de taules per a escriure els xiquets
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1888-1889

Comptes de l'escola de xiquets de Froilán Francisco Fuster

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	30		Neteja de l'escola
	10		Per tinta i clarió
	3		Reparació d'un seient de tres places
	7,	50	Sis caixes de plomes
	51,	45	Drets d'habilitat i descompte
	7,	50	Per un metre de tela de pissarra
	5		Reparació del lavabo
	10		Reparacions de fusteria
	5		Per un banquet per a la primera secció
	3		Dos punters grans
	10		Per dos marcs amb vidre
	15		Reparació del rellotge
	50		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 6 de Gramàtica • 12 d'Aritmètica • 24 doctrines de Vives • 12 d'Història Sagrada • 36 cartilles de la infància • 24 primers llibres de lectura • 12 <i>Manuscritos</i>
	42		Per paper
	3		Per a estampes i premis
	5		Per als encàrrecs de l'ordinari
17,	55	Imprevistos	
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1888-1889 (2n semestre)

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	122		
Despeses	122 :		
	30		Neteja de l'escola
	5		Per clarió
	1,	50	Dotze pots de vidre per a tinters
	12		Per a paper
	11		Drets d'habilitada
	4		Per quatre caixes de plomes
	58,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de lectura • 12 d'Urbanitat • 12 de <i>Riquezas de la lengua</i> • 18 de <i>Moral para niñas</i> • 12 d'Història Sagrada • 12 d'Aritmètica • 6 Fleurys en làmines
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1889-1890 Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	30		Neteja de l'escola
	20		Per tinta
	15		Conducció de l'aigua per a beure
	4,	50	Tres caixes de plomes
	26,	75	Drets d'habilitat
	27,	50	Descompte del 10 %
	3		Per sis tinters
	71		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de lectura • 26 doctrines de Vives • 12 doctrines grans • 24 d'Història Sagrada • 12 de <i>Ciencias de la infancia</i> • 12 de Religió de Balmes • 12 de <i>Manuscritos</i> de Flórez • 24 cartilles d'agricultura
	37,	50	Per paper
	1,	50	Per sis punters
	5		Per la reparació de les perxes
	10		Per la reparació de les taules
	20		Dues persianes i col·locació
	3,	25	Reparació de les vidrieres
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1890-1891

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	50		Dos graderies
	20		Per tinta
	30		Neteja de l'escola
	3		Dotze punters
	3		Per sis tinters
	4,	50	Tres caixes de plomes
	57,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 50 cartilles de lectura • 24 doctrines de Vives • 6 d'Història Sagrada • 12 llibres d'Agricultura • 12 de <i>Ciencias de la infancia</i> • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Manuscritos</i>
	30		Per paper
	1,	50	Per una cortina
	1,	50	Un moll per a la porta
	10		Una finestra i vidres
	10		Una persiana
	27,	50	Per drets passius
	26,	50	Per drets d'habilitat
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1890-1891

Comptes de l'escola de xiquets de Vicente Segarra

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275 :		
	15		Una poltrona per al mestre
	18		Dues vares de tela de Tolosa per a les pissarres i col·locació
	40		Neteja de l'escola
	87		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'<i>Obligaciones del hombre</i> • 12 de <i>Riquezas de la lengua</i> • 24 de <i>Geografía descriptiva de España</i> • 12 de <i>Geografía Universal</i> • 12 de Geometria i Dibuix • 24 d'Urbanitat • 24 catecismes de doctrina cristiana • 24 d'Història Sagrada • 24 cartilles d'agricultura • 12 d'Història d'Espanya • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Manuscritos</i>
	33		Per paper
	10		Per a premis
	9,	64	Transport i correspondència
	7,	50	Per un timbre
	54,	86	Per drets d'habilitat i passius
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1890-1891

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	51,	42	Dret d'habilitada, drets passius i descomptes
	60		Per la neteja del local
	18,	48	Cortina per al balcó de la classe
	1,	50	Almanac de paret gran
	15		Reparació dels utensilis
	15,	50	Per paper
	65,	29	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 12 d'Urbanitat • 12 d'<i>Abejas</i> (primera part) • 12 d'Aritmètica • 12 Fleurys • 12 epítoms • 12 doctrines • 12 <i>Moral de las niñas</i> d'Aguilar
	12		Per 30 plomes
	8,	25	Trespeus amb dos safareigs de ferro amb vernís de porcellana
	3,	75	Per sis tovalloles
	4,	81	Quatre punters de faig
	9		Per a premis
	10		Imprevistos
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1890-1891

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	28		Drets habilitats
	27,	50	Drets passius
	22		Sis marcs amb vidre, làmines d'Història Sagrada
	30		Neteja del local, graneres i cànters
	16		Aigua per a la neteja
	5		Vidres per a les vidrieres
	5		Sis passamans de pedra
	8		Per treballs de fusteria en el bancs
	20		Per pintar el local
	4		Per dotze tinters
	71,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 24 llibres d'<i>El instructor</i> (d'Arocas) • 6 de faules de Samaniego • 12 de <i>Mentor</i> (de Fuster) • 6 <i>Manuscritos</i> de Paluzié • 12 de Gramàtica • 12 d'Aritmètica • 24 d'Urbanitat • 12 d'Història Sagrada • 24 doctrines cristianes (de Vives)
	10		Per un rebut sense especificar
	4		Per a plomes
	8		Per a paper
	8		Per a premis
8		Imprevistos	
			Pressupost equilibrat

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1891-1892

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	27,	50	Descomptes
	30		Per la neteja del local
	12		Reparació de la vidriera
	60		Reforma de les taules
	55,	25	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 catons de lectura • 12 d'Història Sagrada • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 24 doctrines • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 12 <i>Manuscritos</i>
	1,	50	Per 43 portaplomes
	46,	75	Rebutts sense detallar
	4,	50	Per tres caixes de plomes
	37,	50	Per paper
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1892-1893

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	28,	60	Dret d'habilitada
	27,	50	Drets passius i descomptes
	60		Per la neteja del local
	60		Reparacions de fusteria
	10		Reparació del rellotge
	15		Per 31 plomes metàl·liques
	14		Per a premis
	12,	50	Per paper
	46,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 12 d'Urbanitat • 12 d'<i>Abejas</i> • 12 d'Aritmètica • 52 Fleurys • 6 epitoms
	0,	93	Per dèficit de l'any anterior
Pressupost equilibrat			

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1892-1893

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	50,	90	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	0,	20	Reparació de la vidriera
	60		Reforma de les taules
	46,	90	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 50 cartilles de Sagrada Escriptura • 12 llibres d'Història Sagrada • 6 de Gramàtica • 24 doctines • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 12 <i>Manuscritos</i>
	7,	50	Enquadernar làmines d'Història Sagrada
	1		Per trenta portaplomes
	5		Per clarió i pells per a la neteja de les pissarres
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1893-1894

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pesetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	32,	56	Dret d'habilitada
	27,	50	Drets passius i descomptes
	60		Per la neteja del local
	48		Reparacions de fusteria
	0,	30	Tres segells mòbils
	9		Per vidres i col·locar-los
	6		Per tinta
	9		Per plomes
	10		Per a premis
	23,	61	Per paper
	48,	50	Per llibres comprats: • 36 catons de Flórez • 12 llibres d'Urbanitat • 12 d'Aritmètica • 18 Fleurys • 6 epítoms
	0,	53	Per dèficit de l'any anterior
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1893-1894

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	53,	80	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	43,	20	Part del pagament de l'escut i bandera nacional
	12		24 pissarretes
	61,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de lectura • 6 llibres d'Història Sagrada • 6 de Gramàtica • 24 doctines • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 12 <i>Manuscritos</i>
	1		24 pissarretes
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1894-1895

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30,	25	Descomptes
	29,	40	Drets d'habilitada
	60		Per la neteja del local
	70		Bandera, escut i altres
	20		Medalla argentada, seda de colors nacionals i estoig
	18,	25	Per llibres comprats: • 6 epitoms • 12 Fleurys • 6 llibres d'Aritmètica
	12		Per trenta plomes i clarió
	7,	75	Per a premis
	28,	75	Per paper i llibres
			Dèficit d'una pesseta i 40 cèntims

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

ANY 1894-1895

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	53,	65	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	36,	35	Pagament del darrer rebut, escut i bandera nacional
	15		Medalla d'argent
	66,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'Història Sagrada • 6 de Gramàtica • 6 d'Ortografia • 12 doctrines • 24 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 12 de <i>Manuscritos</i>
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
		Pressupost equilibrat	

Font: AMA, VIII, expedient 92 1

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1895-1896

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30,	25	Descomptes
	39,	50	Diversos llibres i altres objectes (sense especificar)
	3,	50	Reparació de dues cadires
	7		Pintar l'escola
	50		Neteja, aigua, cànters i graneres
	25,	80	Drets d'habilitada
	118,	95	Diversos llibres i altres objectes (sense especificar)
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 2

ANY 1895-1896

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30,	75	Descomptes
	32		Drets d'habilitada
	60		Per la neteja del local
	103		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 epitoms • 36 catons de Flórez • 24 d'Urbanitat • 24 d'<i>Abejas</i> (1a part) • 24 d'Aritmètica • 24 Fleurys
	15		Per trenta plomes, clarió i portaplomes
	5,	25	Per a premis
	4		Quatre soldadures al passamà de l'escala
	25		Per paper
	1,	40	Dèficit de l'any anterior a favor de la mestra
	Dèficit d'una pesseta i 40 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 92 2

ANY 1895-1896 Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	55,	25	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	4,	50	Faristol per a col·locar làmines d'Història Sagrada
	20		Mapa d'Europa de Paluzié
	17,	50	Col·lecció de màximes morals
	3,	50	Compra de set raspalls
	5,	25	Reparacions en les vidrieres
	63,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'Història Sagrada • 12 de Gramàtica • 6 d'Ortografia • 24 doctrines • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 24 catons de lectura
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	2		Conducció de llibre i altres objectes
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 92 2

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1896-1897

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30,	25	Descomptes
	16,	5	Reparacions dels utensilis de l'escola
	110,	45	Diversos llibres i altres objectes (sense especificar)
	7		Reparació del rellotge
	4,	95	Vidres i altres objectes
	16		Pintar l'escola
	50		Neteja, aigua, cànters i graneres
	25,	80	Drets d'habilitada
	14,	50	Diversos llibres i altres objectes (sense especificar)
		Pressupost equilibrat	

Font: AMA, VIII, expedient 93

ANY 1896-1897

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	30,	75	Descomptes
	32,	56	Drets d'habilitada
	60		Per la neteja del local
	30		Reparacions de fusteria
	9,	25	Vidres i col·locació
	68		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 epítoms • 36 catons de Flórez • 24 d'Urbanitat • 18 d'<i>Abejas</i> (1a part) • 12 d'Aritmètica • 18 Fleurys
	18		Per trenta plomes i clarió
	12		Per a premis
	15		Per paper
	Dèficit de 56 cèntims		

Font: AMA, VIII, expedient 93

ANY 1896-1897

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	55,	25	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	2,	50	Per seixanta pissarretes
	12		Per dotze pissarres
	15		Reparació del pis
	6,	25	Reparació de les vidrieres
	74,	50	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'Història Sagrada • 12 de Gramàtica • 12 d'Ortografia • 12 doctrines • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 de <i>Ciencias infantiles</i> • 12 de <i>Manuscritos</i> • 12 d'Aritmètica
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	6		Imprevistos
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 93

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech

No mostra detalls dels comptes, no hi ha ni dèficit ni superàvit.

ANY 1897-1898

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech Domingo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	66,	05	Descomptes i drets d'habilitat
	40		Per la neteja i conducció d'aigua
	30		Per una plataforma de fusta
	10		Quadre de la Puríssima Concepció
	3		Reparació de diverses finestres
	6		Dotze pells per a la neteja de la pissarra
	3		Reparació de dos cossos de fusteria
	70		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 36 catecismes • 18 llibres d'Història Sagrada • 12 catons de Flórez • 12 de Gramàtica • 12 d'Agricultura • 12 d'Aritmètica • 12 de <i>Gimnasia del espíritu</i> • 12 de <i>Pensamientos</i> (de Solis) • 6 d'<i>Abecedario de la virtud</i> • 6 d'<i>El mentor de la infancia</i> • 12 de <i>Manuscritos</i> (de González Pérez)
	15		Per tinta i clarió
	4		Per quatre caixes de plomes
	25		Per paper
	2,	95	Per correspondència i transport
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 97

ANY 1897-1898

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	55,	25	Descomptes i drets d'habilitat
	30		Per la neteja del local
	15		Per un dosser de fusta
	2,	50	Llibre de registre d'assistència
	5		Seient per a la poltrona del mestre
	4		Neteja del rellotge
	6,	50	Reparació de les persianes i vidrieres
	64		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'Història Sagrada • 12 de Gramàtica • 12 d'Ortografia • 12 doctrines • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 d'Història d'Espanya • 12 <i>Manuscritos</i>
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	2		Col·lecció d'objectes per a l'escola
	2,	50	Seixanta pissarretes
	3		Cent portaplomes
	10		Per a premis
1,	75	Per pintar les pissarres	
		Pressupost equilibrat	

Font: AMA, VIII, expedient 94

ANY 1897-1898

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navarro

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	32		Dret d'habilitada
	37,	35	Drets passius i descomptes
	60		Per la neteja del local
	21		Una col·lecció de màximes morals
	6		Oracions d'entrada i eixida de classe
	15		Mapa d'Espanya o quadre geogràfic-estadístic-administratiu
	12		Per paper
	72,	25	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 24 d'Urbanitat • 30 d'<i>Abejas</i> (primera part) • 6 d'Aritmètica • 18 Fleurys • 12 epítoms
	18		Per trenta plomes i clarió
	1,	40	Per dèficit de l'any anterior
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 97

ANY 1897-1898

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	60,	05	Descomptes i drets d'habilitada
	30		Neteja del local
	20		Cànters, gerres i aigua
	6		Vidres per a les vidrieres
	3		Quatre punters i un plomer
	11		Per treballs de fusteria en el bancs
	20		Per pintar el local
	2		Per sis tinters
	5		Per un llibre d'assistència del les xiquetes
	89,	95	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 36 exemplars d'<i>El instructor</i> (d'Arocas) • 12 de <i>Juanito</i> • 12 de <i>Mentor</i> (de Fuster) • 24 d'<i>El amigo del artesano</i> • 12 de Gramàtica • 12 d'Aritmètica • 24 d'Urbanitat • 12 Fleurys • 24 doctrines cristianes (de Vives)
	10		Per tinta i clarió
	4		Per a plomes
	10		Per a paper
	4		Per a premis
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 97

ANY 1898-1899

Comptes de l'escola de xiquetes de Carmen Amat

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	26,	71	Descomptes per drets passius
	60		Per la neteja del local
	32		Dret d'habilitada
	20		A compte d'un rellotge
	4		Plomer per a la pols
	4		Rentamans per a les xiquetes
	2		Gerra de coure per a beure les xiquetes
	68		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 exemplars de <i>Juanito</i> • 12 de <i>Manuscritos</i> (de Paluzié) • 12 d'<i>El Evangelio de los niños</i> • 12 llibres de pàrvuls • 12 de <i>Deberes de los niños</i> • 6 de Gramàtica • 12 d'Aritmètica • 24 doctrines de Vives
	18		Per a paper
	18		Per a tinta, plomes i clarió
	3		Quatre raspalls per a les pissarres
	10		Per a premis
	9,	29	Per a imprevists
			Pressupost equilibrat

Font: AMA, VIII, expedient 98

ANY 1898-1899

Comptes de l'escola de xiquetes de Francisca Navasquillo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	59,	05	Descomptes i drets d'habilitada
	30		Neteja del local
	20		Cànters, gerres i aigua
	35		Per la reforma de la plataforma
	6,	47	Vidres per a les vidrieres
	16		Treballs de fusteria de reparar els bancs
	2		Sis tinters
	90,	48	Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 24 catons de Flórez • 36 llibres d'<i>El instructor</i> (d'Arocas) • 24 de <i>Juanito</i> • 6 de <i>Mentor</i> (de Fuster) • 24 d'<i>El amigo del artesano</i> • 12 de Gramàtica • 12 d'Aritmètica • 24 d'Urbanitat • 12 d'Història Sagrada • 24 doctrines cristianes (de Vives)
	4		Per tinta i clarió
	2		Per plomes
	7		Per paper
	3		Per a premis
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 98

ANY 1898-1899

Comptes de l'escola de xiquets de José Albuixech Domingo

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	61,	05	Descomptes i drets d'habilitat
	40		Per la neteja i la conducció d'aigua
	5,	50	Reparació de diversos vidres
	6		Quadre del sistema mètric decimal
	16		Setze mostres d'escriptura d'Iturzaeta
	4		Un llibre d'assistència
	6		Dos abecedaris de majúscules i minúscules
	15		Barana de fusta per a la plataforma
	7		Un trespeus per a la pissarra
	7		Reparacions de fusteria
	67		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 catons de Flórez • 12 de <i>Gramática del espíritu</i> • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 8 d'<i>Abecedario de la virtud</i> • 6 exemplars d'<i>El buen hablador</i> • 36 catecismes • 18 d'Història Sagrada • 12 epítoms • 12 d'Aritmètica • 24 doctrines cristianes (de Vives)
	12		Per tinta i clarió
	3		Per tres caixes de plomes
	22		Per paper
	3,	45	Per correspondència i transport
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 98

ANY 1898-1899

Comptes de l'escola de xiquets de José Mª Bou

	Pessetes	Cèntims	Descripció
Ingressos	275		
Despeses	275:		
	55,	25	Descomptes i drets d'habilitat
	5		Per cortinetes i accessoris
	15		Per reparació de vidrieres
	20		Mapa d'Àsia (de Paluzié)
	5		Per un forrellat
	3		Per cent portaplomes
	2,	50	Per seixanta pissarretes
	64		Per llibres comprats: <ul style="list-style-type: none"> • 12 d'Història Sagrada • 12 de Gramàtica • 12 d'Ortografia • 12 de Doctrina • 12 de <i>La aurora del pensamiento</i> • 12 d'Històries d'Espanya • 12 <i>Manuscritos</i>
	30		Per tinta
	6		Per quatre caixes de plomes
	37,	50	Per paper
	1,	75	Per correspondència i transport
	Pressupost equilibrat		

Font: AMA, VIII, expedient 95

